

SOSYAL BİLİMLER ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Şahin KARABULUT

yaz
yayınları

Sosyal Bilimler Alanında Bilimsel Araştırmalar

Editör

Doç.Dr. şahin KARABULUT

yaz
yayınları

2026

**Sosyal Bilimler Alanında Bilimsel
Araştırmalar**

Editör: Doç.Dr. Şahin KARABULUT

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8996-14-2

Mart 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Yükseköğretiminde Kalite Güvencesi: Yökak Akreditasyon Sürecinin Kurumsal Dönüşümü ve Akademik Ekosisteme Katkıları.....	1
<i>Dilek DUYMUŞ</i>	
Sanayi Sektöründe Suriyeli İstihdamı: Çalışma Koşulları, Uyum ve Gelecek Beklentileri.....	13
<i>Tuba Nur KAHYA, Müberra KARABOĞA, Seher ÖZKAZANÇ</i>	
Türkiye’de Üretilen Yoğurt Çeşitlerinin Gastronomik Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi	34
<i>Oya ÖZKANLI, Yıldız ZİNİ</i>	
Kamusal Alanın Dönüşümünde Taktiksel Şehircilik	66
<i>Emine BAYDAN, Nisa Nur KÜLAHÇI CEBE, Esra KESKİN</i>	
The Interconnected Impact of IPV on Mothers and Children: Child Maltreatment as a Mediating Mechanism.....	86
<i>Nuriye Elanur KOCABAY, Fatıma Tuba YAYLACI</i>	
Markxism in Dune and Sequels.....	128
<i>Alpay AKTÜRK</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

YÜKSEKÖĞRETİMİNDE KALİTE GÜVENCESİ: YÖKAK AKREDİTASYON SÜRECİNİN KURUMSAL DÖNÜŞÜMÜ VE AKADEMİK EKOSİSTEME KATKILARI

Dilek DUYMUŐ¹

1. GİRİŞ

Yükseköğretim sistemleri, 21. yüzyılın başından itibaren kitleselleőme, hesap verebilirlik ve küresel rekabet gibi dinamiklerin etkisiyle radikal bir dönüşüm sürecine girmiőtir (Güler & Soyer, 2021). Bu süreçte üniversitelerin sadece "bilgi üreten" değil, aynı zamanda sundukları hizmetin niteliğini "güvence altına alan" kurumlar olmaları beklenmektedir (Gür & Özer, 2012). (Harvey & Green, 1993) tarafından ortaya konulan; mükemmellik, standartlara uygunluk, amaca uygunluk, ekonomik değer ve dönüşüm odaklı beşli model, bu karmaőık yapının sınırlarını çizmektedir.

2. YÜKSEKÖĞRETİMDE KALİTE GÜVENCESİNİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Yükseköğretimde Kalite Kavramının Ontolojisi ve Çok Boyutluluğu

Yükseköğretimde kalite, nesnel bir gerçeklikten ziyade, paydaőların beklentilerine göre őekillenen öznel ve çok boyutlu

¹ Kalite Güvence Uzmanı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı, Kalite Yönetimi, ORCID: 0000-0001-6567-3765.

bir kavramdır. (Westerheijden vd., 2007) ile (Srikanthan & Dalrymple, 2003), yükseköğretimdeki kalite yönetiminin hizmet odaklı (öğrenci memnuniyeti) ve akademik odaklı (bilgi üretimi) iki ana eksen arasında denge kurması gerektiğini vurgulamaktadır. (Harvey & Green, 1993), kalitenin mutlak bir gerçeklik olmadığını, aksine gözlemcinin bakış açısına göre değişen "görelî" bir kavram olduğunu savunur. Literatürde en çok atıf alan sınıflandırmalardan biri olan Harvey ve Green (1993) tarafından ortaya konulan beşli model, yükseköğretim kurumlarındaki kalite algısının sınırlarını çizmektedir (Harvey & Green, 1993):

- **Mükemmellik Olarak Kalite (Excellence):** Kurumun en yüksek akademik standartlara ulaşması ve seçkinlik vizyonu.
- **Standartlara Uygunluk Olarak Kalite (Perfection/Consistency):** Belirlenen eşik değerlerin ve prosedürlerin hatasız işletilmesi.
- **Amaçlara Uygunluk Olarak Kalite (Fitness for Purpose):** Kurumun kendi misyonu ve paydaşlarının ihtiyaçları ile ne kadar örtüştüğü (YÖKAK modelinin temel odak noktası).
- **Ekonomik Değer Olarak Kalite (Value for Money):** Kaynak kullanımındaki verimlilik ve yatırımın geri dönüşü (Return on Investment - ROI).
- **Değişim ve Dönüşüm Olarak Kalite (Transformation):** Öğrencinin gelişim süreci ve kurumun toplumsal katma değer üretme kapasitesi.

2.2. Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA) ve ESG Standartları

YÖKAK'ın kurumsal akreditasyon ölçütleri, Avrupa Yükseköğretim Alanı Kalite Güvencesi İlke ve Standartları

(ESG) ile tam bir ontolojik uyum içerisindedir. ESG (2015) standartları, yükseköğretimde kaliteyi üç temel düzeyde güvence altına almayı öngörür (2024 Ena Ajans Değerdirmesine Yönelik Yökak z Değerdirme Raporu, 2024):

- **İç Kalite Güvencesi:** Kurumun stratejik planlama, program tasarımı, ğrenci merkezli ğretim ve bilgi yönetimi süreçlerini kendi içinde nasıl kurguladığını içermektedir.
- **Dış Kalite Güvencesi:** ESG Bölüm 2 çerçevesinde değerdendirilmektedir. Süreç, bağımsız bir ajansın kurum tarafından sunulan kanıtları ve saha ziyaretlerini nesnel bir şekilde değerdirmesini kapsamaktadır.
- **Kalite Güvencesi Ajanslarının Niteliğı:** Değerdirmeyi yapan kuruluşun (YÖKAK) bağımsızlığı, profesyonelliğı ve şeffaflığını içermektedir.

2.3. z Değerdirme ve Kurumsal Ayna Tutma: Reflexivity

Akreditasyonun kavramsal özünde, kurumun kendine "ayna tutması" (reflexivity) ve öz-regülasyon (self-regulation) kapasitesini geliştirmesi yer alır (Kells, 1992). Kurumsal İ Değerdirme Raporları (KİDR), sadece birer rapor değıl; kurumun güçlü yönlerini pekiştirdiğı ve Gelişmeye Açık Alanlarını (GAA) drşe itiraf ettiğı birer stratejik gelişim belgesidir (*Kurum İç Değerdirme Raporu (KİDR) Hazırlama Kılavuzu Sürüm 3.2.1*, 2025).

2.4. Stratejik Bir Araç Olarak Kalite

Yükseköğretimde kalite güvencesi; niversitenin akademik özgürlüğünü korurken toplumsal sorumluluğunu yerine getirmesini sağılayan, şeffaflığı bir kurum kültürü haline getiren ve küresel rekabette kuruma meşruiyet kazandıran stratejik bir araçtır (Harvey, 2024),(Güler & Soyer, 2021).

Dolayısıyla bu süreç, akreditasyonun bir kırtasiyecilik yükü değil, kurumsal gelişim aracı olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir

3. STRATEJİK YÖNETİŞİM VE KURUMSAL KİMLİK ÜZERİNDEKİ KATKILAR

Yükseköğretim kurumlarında yönetim, sadece idari kararların hiyerarşik bir düzende alınması değil; akademik özgürlük, kurumsal özerklik ve toplumsal hesap verebilirlik arasındaki hassas dengenin kurulması sürecidir (Hahn & Wagner, 2016). YÖKAK akreditasyon süreci, Türk üniversitelerini geleneksel "yönetmelik" yaklaşımdan, paydaş odaklı ve veriye dayalı "çevik yönetim" paradigmasına taşımaktadır (2030'a Doğru Türk Yükseköğretimin Yol Haritası, 2025).

3.1. Yeni Kamu Yönetimi ve Üniversitelerde Stratejik Dönüşüm

1990'lı yıllardan itibaren yükseköğretim literatüründe baskın hale gelen "Yeni Kamu Yönetimi" anlayışı, üniversitelerin daha verimli, sonuç odaklı ve hesap verebilir olmasını öngörmektedir. Akreditasyon süreci, bu kuramsal yaklaşımı üniversite ekosistemine entegre ederek şu katkıları sağlar:

- **Misyon ve Vizyonun Operasyonelleşmesi:** Pek çok kurumda "kağıt üzerinde" kalan misyon ve vizyon ifadeleri, akreditasyon ölçütleri sayesinde somut stratejik hedeflere ve birim bazlı iş planlarına dönüştürülür.
- **PUKÖ Döngüsünün Yönetimsel Boyutu:** Planla-Uygula-Kontrol Et-Önlem Al (PUKÖ) döngüsü, sadece eğitimde değil, yönetim süreçlerinde de temel çalışma disiplini haline gelir (Yazıcı vd., 2022).

3.2. Paydaş Odaklı Yönetişim ve Katılımcılık

Modern yönetim kuramları, paydaş katılımının kurumsal meşruiyet ve performans üzerindeki etkisini vurgular (Freeman, 1984). YÖKAK akreditasyon ölçütleri, üniversiteleri kendi içine kapalı birer kutu olmaktan çıkarıp, paydaşlarıyla işbirliği içinde olan dinamik yapılara dönüştürür:

- **İç Paydaşlar (Öğrenci ve Personel):** Öğrencilerin kalite komisyonlarında, senatoda ve yönetim kurullarında sadece "dinleyici" değil, "karar ortağı" olarak yer alması, kurumsal aidiyeti artırır (Demir, 2024).
- **Dış Paydaşlar ve Danışma Kurulları:** İş dünyası, mezunlar ve yerel yönetim temsilcilerinden oluşan "Danışma Kurulları", üniversitenin sunduğu hizmetlerin toplumsal ve sektörel karşılığını doğrular (Yükseköğretim Kalite Kurulu, 2025). Bu etkileşim, üniversitenin "toplumsal uygunluk" kalitesini pekiştirir (Güleç & Demir, 2023).

3.3. Veriye Dayalı Karar Destek Sistemleri (BYS) ve Kurumsal Zekâ

Stratejik yönetişimin en somut çıktılarından biri, üniversitelerin Bilgi Yönetim Sistemlerini (BYS) entegre etme zorunluluğudur.

- **Performans Göstergelerinin (KPI) İzlenmesi:** Rektörlük ve birim yöneticileri; mezun istihdam oranlarından yayın başına düşen atıf sayılarına, öğrenci memnuniyetinden bütçe kullanım verimliliğine kadar tüm süreçleri dijital paneller üzerinden izleyebilir hale gelir.
- **Risk Yönetimi:** Kurumsal hedeflere ulaşılmasını engelleyebilecek mali, akademik veya operasyonel

risklerin önceden tespiti ve bunlara yönelik eylem planlarının oluşturulması, kurumsal dayanıklılığı artırır (OECD, 2019).

3.4. Kurumsal Kimlik İnşası ve İtibar Yönetimi

Akreditasyon, üniversitenin kurumsal kimliğini "kalite" ekseninde yeniden tanımlar.

- **Kurumsal İtibar:** Bir kurumun "akredite" olması, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde "kalitesi tescillenmiş kurum" imajı oluşturur (Sakarya vd., 2025).
- **Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik:** Kurumsal İç Değerlendirme Raporlarının (KİDR) kamuoyuyla paylaşılması, üniversitenin topluma karşı şeffaf olduğunu kanıtlar (Çetinsaya, 2014).

3.5. Çevik ve Sürdürülebilir Bir Yönetim Yapısı

Stratejik yönetişim ve kurumsal kimlik üzerindeki akreditasyon katkıları, üniversiteyi hantal bir bürokrasiden; dış çevredeki değişimlere (dijitalleşme, pandemi, ekonomik dalgalanmalar) hızla uyum sağlayabilen "**çevik bir organizasyon**" yapısına dönüştürür. Bu dönüşüm, kurumun sadece bugünkü başarısını değil, gelecekteki sürdürülebilirliğini de güvence altına alan stratejik bir sigorta işlevi görür (2030'a Doğru Türk Yükseköğretimin Yol Haritası, 2025).

4. EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE PARADİGMA DÖNÜŞÜMÜ: ÖĞRENCİ MERKEZLİ YAKLAŞIM VE ÇIKTI ODAKLI GÜVENCE

Yükseköğretimde eğitim-öğretim faaliyetleri, YÖKAK akreditasyon ölçütleri çerçevesinde geleneksel "bilgi aktarımı" modelinden, "yetkinlik kazandırma" modeline evrilmiştir.

4.1. Öğrenci Merkezli Öğrenme : Kuramsal Temeller ve Uygulama

Öğrenci Merkezli Öğrenme, öğrencinin öğrenme sürecinin sorumluluğunu üstlendiği, öğretim elemanının ise "bilgi kaynağı" olmaktan ziyade "süreç kolaylaştırıcı" rolüne büründüğü bir yaklaşımdır (Harden & Crosby, 2009). ESG standartları, yükseköğretim kurumlarının bu yaklaşımı benimsemesini bir tercih değil, kalite güvencesinin bir zorunluluğu olarak tanımlar (*Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*, 2015).

Aktif Öğrenme Yöntemleri: YÖKAK akreditasyon süreci, üniversiteleri sadece sınıf içi ders anlatımıyla sınırlı kalmayan; vaka analizleri, probleme dayalı öğrenme ve tersyüz edilmiş sınıf gibi yöntemleri müfredata entegre etmeye teşvik eder (Akçayır & Akçayır, 2018). Literatür, bu yöntemlerin kalıcı öğrenme ve üst düzey bilişsel becerilerin gelişimi üzerindeki pozitif etkisini vurgulamaktadır (Biggs & Tang, 2011).

4.2. Program Tasarımı ve Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi Uyumu: Geriye Dönük Tasarım Modeli

Akreditasyonun en teknik aşaması, program çıktılarının Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi ile uyumlandırılmasıdır. Bu süreçte "Geriye Dönük Tasarım" prensibi işletilir (Wiggins & McTighe, 2005):

- İstenilen Sonuçların Belirlenmesi: Mezuniyet anında öğrencinin hangi bilgi, beceri ve yetkinliklere sahip olacağını belirtir (Öğrenme Çıktıları).
- Kabul Edilebilir Kanıtların Belirlenmesi: Söz konusu yetkinliklerin nasıl ölçüleceğine (sınav, proje, portfolyo vb.) karar verilir (Değerlendirme Stratejileri).

- Öğrenme Deneyimlerinin Planlanması: Öğrenme çıktıları doğrultusunda, ders içerikleri ve materyalleri yeniden düzenlenir (Öğretim Yöntemleri).

4.3. Ölçme ve Değerlendirmede Şeffaflık: Rubrik Yönetimi

Öğrenci merkezli yaklaşımın en kritik tamamlayıcısı, ölçme ve değerlendirme sisteminin nesnelliğidir (Karci & Kasapoğlu, 2025).

- Süreç Odaklı Değerlendirme: Öğrenciler, öğrenme süreçlerinin asli unsurları olarak, müfredat ve ders işleyişine dair karar alma mekanizmalarına aktif katılım sağlama yönünde güçlü bir eğilim sergilemektedirler (Göktunali vd., 2018).
- Rubriklerin Rolü: Şeffaflık, hem not itirazlarını minimize eder hem de öğrencinin kendi zayıf yönlerini görmesini sağlar (Biggs & Tang, 2011).

4.4. PUKÖ Döngüsünün Kapatılması: İyileştirme Kanıtları

YÖKAK değerlendirme takımlarının eğitim-öğretim boyutunda en çok dikkat ettiği husus, PUKÖ döngüsünün "Önlem Al" aşamasıdır. Yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere yükseköğretim kurumlarında PUKÖ döngüsünün çevrimlerin her alanda kapatılmadığı, kontrol etme ve önlem alma aşamaları için iyileştirme gereksinimi olduğu vurgulanmakta (Güler & Soyer, 2021).

5. SONUÇ

Yükseköğretimde kalite güvencesi, günümüzde sadece idari bir gereklilik değil; üniversitelerin küresel rekabet

ortamında varlıklarını sűrdűrebilmeleri ve toplumsal gűven inřa edebilmeleri için stratejik bir zorunluluk haline gelmiřtir.

Arařtırma sonucunda elde edilen temel bulgular, akreditasyonun kurumsal ve akademik ekosisteme olan çok boyutlu katkıları olduėunu ortaya koymaktadır. Kurumsal Dűnűřűm ve Yűnetiřim: Akreditasyon sűreci, űniversiteleri sadece "bilgi űreten" yapılar olmaktan çıkarıp, sűrelerini otonom bir řekilde izleyen ve iyileřtiren "űėrenen organizasyonlara" dűnűřtűrműřtir.

Kalite gűvencesi sistemlerinin bařarısı, PUKŖ dűngűsűnűn her alanda tam olarak kapatılması ile űzellikle "Kontrol Et" ve "Ŗnlem A1" ařamalarının aksaklıkların giderilmesiyle műmkűn olacaktır. Kalitenin "kurum kűltűrű" olarak benimsenmesi űniversitelerin uluslararası alandaki gűrűnűrlűėűnű ve mezun niteliėini arttıracaktır. Akreditasyon; toplumsal katma deėer űreten, sűrekli geliřim ve deėiřime dayalı dinamik bir yoldur.

KAYNAKÇA

- 2024 *Enqa Ajans Değerlendirmesine Yönelik Yökak Öz Değerlendirme Raporu*. (2024). [Öz Değerlendirme]. Yükseköğretim Kalite Kurulu. <https://www.yokak.gov.tr/documents/enqa/YOKAK-SAR-RAPORU-2024.pdf>
- 2030'a Doğru Türk Yükseköğretimin Yol Haritası, Yükseköğretim Kurulu (2025). <https://www.yok.gov.tr/documents/documents/68e652769d934.pdf>
- Akçayır, G., & Akçayır, M. (2018). The flipped classroom: A review of its advantages and challenges. *Computers & Education*, 126, 334-345. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.07.021>
- Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching For Quality Learning At University*. McGraw-Hill Education (UK).
- Çetinsaya, G. (2014). Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası. *Yüksek Öğretim Kurulu*.
- Demir, E. (2024). *Modern Liderlik ve EFQM Mükemmellik Modeli Arasındaki İlişkiye Bir Bakış*. Bartın Üniversitesi.
- Freeman, R. E. (with Internet Archive). (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston : Pitman. <http://archive.org/details/strategicmanagem00free>
- Göktunali, Ö., Aktaş, A. K., Görür, D. Z., Kizil, F., Çinar, S., & Mizikaci, F. (2018). Üniversite Lisans Ders Programlarının Süreç ve Sonuç Odaklı Program Geliştirme Yaklaşımlarına Göre Öğrenci Görüşleri Açısından İncelenmesi. *Hacettepe University Journal of Education*, 1-15.

- Güleç, İ., & Demir, S. (2023). Türk Yükseköğretiminde Toplumsal Katkı Kavramının Kapsamı Üzerine. *Journal of University Research*, 6(1), 1-12.
- Güler, M., & Soyer, B. (2021). Yükseköğretimde Yeniden Yapılanma: Türk Yükseköğretiminde Kalite Güvencesi Sisteminin Gelişimi. *Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi*, 1(1), 45-89.
- Gür, B. S., & Özer, M. (2012). *Seta çalıştay: Türkiye’de yükseköğretimin yeniden yapılandırılması ve kalite güvence sistemi*. SETA.
- Hahn, M., & Wagner, G. (2016). Organisation im on/off-Modus. *Sozialer Sinn*, 17(1), 35-68. <https://doi.org/10.1515/sosi-2016-0002>
- Harden, R. M., & Crosby, J. (2009). AMEE Guide No 20: The Good Teacher Is More Than a Lecturer - the Twelve Roles of the Teacher. *Medical Teacher*, 22(4).
- Harvey, L. (2024). What have we learned from 30 years of Quality in Higher Education: Academics’ views of quality assurance. *Quality in Higher Education*, 30(3), 360-375.
- Harvey, L., & Green, D. (1993). Defining Quality. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 18(1), 9-34.
- Karci, S., & Kasapoğlu, K. (2025). Üniversite Öğrencilerinin Kalite Güvencesi Süreçlerine Katılımını Artırmaya Yönelik Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 15(3), 378-389.
- Kells, H. R. (1992). *Self-Regulation in Higher Education: A Multi-National Perspective on Collaborative Systems of Quality Assurance and Control*. Jessica Kingsley Publishers.

- Kurum İç Değerlendirme Raporu (KİDR) Hazırlama Kılavuzu*
Sürüm 3.2.1, Yükseköğretim Kalite Kurulu (2025).
<https://www.yokak.gov.tr/documents>
- OECD. (2019). *Executive summary: Benchmarking Higher Education System Performance*. OECD.
- Sakarya, M. C., Sezgin, İ. V., Soysal, R., Sipahi Mencet, D., & Acar, Z. (2025). Yükseköğretim Kurumlarının Kalite Organizasyonları Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği. *Yükseköğretim Dergisi*, 15(Special Issue), 165-179.
- Srikanthan, G., & Dalrymple, J. (2003). Developing Alternative Perspectives for Quality in Higher Education. *International Journal of Educational Management*, 17(3), 126-136.
- Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area (ESG)*. (2015). European Association of Institutions in Higher Education.
- Westerheijden, D. F., Stensaker, B., & ROSA, M. J. (2007). *Quality Assurance in Higher Education: Trends in Regulation, Translation and Transformation*. Springer Science & Business Media.
- Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). *Understanding By Design*. Assn. for Supervision & Curriculum Development.
- Yazıcı, S., Ünal, F., & Çulhaoğlu, Ö. (2022). Kalite Süreçlerinde PUKÖ Döngüsü: Dış Değerlendiricilerin Görüşlerine Göre Türk Üniversitelerinin Yeterlik Düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (57), 280-305.
- Yükseköğretim Kalite Kurulu. (2025). *YÖKAK Değerlendirme Ölcütleri 3.1. 2*

SANAYİ SEKTÖRÜNDE SURİYELİ İSTİHDAMI: ÇALIşMA KOşULLARI, UYUM VE GELECEK BEKLENTİLERİ

Tuba Nur KAHYA¹

Müberra KARABOĞA²

Seher ÖZKAZANÇ³

1. GİRİş

2011 yılı baharında başlayan iç savaşın ardından yaklaşık on üç milyon Suriyeli yerinden edilmiş ve ÷lke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Çatışma ortamından kaçarak yaşamlarını sürdürme çabası başlangıçta çadır ve konteyner kentlerde yoğunlaşmış ancak m÷lteci sayısındaki hızlı artış bu geçici barınma alanlarının yetersiz kalmasına neden olmuş ve göç hareketi kent merkezlerine doğru yönelmiştir. Savaşın şiddetinin artarak uzun süre devam etmesi geri dönüş olasılığını zayıflatmış, bu durum Suriyelileri barınma, beslenme, istihdam, dil edinimi ve toplumsal uyum gibi çok boyutlu sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu sorunsallar içerisinde işgüc÷ piyasasına katılım, ekonomik bütünleşmenin temel belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

M÷lteciiler ÷zerine yapılan araştırmalar işgüc÷ piyasasında kalıcı ve istikrarlı bir konum elde etmenin uzun bir

¹ Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi, şehir ve Bölge Planlama ABD, ORCID: 0009-0008-2567-5094

² Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi, şehir ve Bölge Planlama ABD, ORCID: 0009-0009-2163-4401

³ Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ORCID: 0000-0001-7618-2494

zaman gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Engbersen vd., 2015; Miltenburg ve Dagevos, 2021). Nitekim işgücüne katılım ve çalışma süreci de birçok güçlüğü barındırmaktadır. şahin Menctek ve Nashwan (2021) Ürdün’de yaptıkları çalışmada mültecilerin hem resmi hem de gayri resmi işgücü piyasasında yasal güvencesizlik, kötü çalışma koşulları ve işyeri ayrımcılığı altında istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Karşılaşılan bu zorluklara rağmen istihdamın mültecilere geçim, öz yeterlilik, sosyalleşme ve onur duygusunun yeniden inşası açısından önemli fırsatlar sunduğu grlmektedir. İstihdam süreçlerindeki bu ikili yapının farklı coğrafyalarda benzer şekilde tezahür ettiğini söylemek mümkündür. Kosny vd. (2020) Kanada’nın Ontario eyaletinde gerçekleştirdikleri çalışmada göçmen ve mültecilerin ilk iş deneyimlerinin çoğunlukla güvencesiz ve olumsuz çalışma koşullarıyla karakterize edildiğini göstermektedir. Katılımcıların alışma hakları hakkında sınırlı bilgiye sahip oldukları ve işyerinde kötü muamele veya güvencesiz bir durumla karşılaştıklarında nasıl hareket edecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Benzer şekilde Barth ve Zalkat (2022) İşve’te yaptıkları çalışmalarında göçmenlerin dil yeterliliği, sürücü belgesi eksikliği ve işyeri kültürüne uyum sağlayamama gibi güçlüklerle karşılaştıklarına işaret etmektedir. İşverenler ise işe alım sürecinin etkin yürütülememesi ve göçmenlerin önceki iş deneyimlerini belgeleyen kanıtların bulunmaması gibi sorunlara dikkat çekmektedir. Mültecilerin bu engelleri aşmak amacıyla geliştirdikleri stratejiler de araştırmada ortaya konan önemli bulgular arasındadır. Hassan (2021) Mısır’daki Suriyeli mültecilerin sosyal ağlarını kullanarak yiyecek ve restoran sektörü üzerinden işgücü piyasasına dahil olduklarını belirtirken, ne yazık ki daha kırılğan bir tablo çizen Dayıoğlu vd. (2024), ailelerin ocuk işçiliğini bir başa çıkma mekanizması olarak kullandığını ifade etmektedir.

Göçün ev sahibi ölkelerin işgücü piyasaları üzerindeki etkileri oldukça karmaşıktır. Aksu vd. (2022) Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye kitlesel gelişinin özellikle kayıt dışı sektörde çalışan düşük eğitimli yerli kadın işçiler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmektedir. Çalışmada ayrıca formel sektörde erkek işçilerin ücret ve istihdam düzeylerinde artış görülürken, göçün özellikle düşük eğitimli ve ileri yaştaki kadınların istihdamı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu ve kırılgan gruplar için yoksulluk riskini artırabileceği belirtilmektedir. Bu etkilerin zaman içindeki değişimi konusunda Edo ve Özgüzel (2023) göçün kısa vadede işsizliği yükseltse de uzun vadede bu etkinin zayıfladığını ve ekonomik olarak güçlü bölgelerin bu işgücünü daha kolay absorbe edebildiğini vurgulamaktadır. Ancak Taş ve Özcan (2018) ile Koç vd. (2015) kayıt dışı istihdamın ve göçmenlerin düşük ücretlerle çalıştırılmasının yerli işçiler üzerinde ücret baskısı yaratarak haksız rekabet ortamına ve işsizlik algısının derinleşmesine yol açtığına işaret etmektedir.

Göçmen istihdamına daha makro ölçekten bakan Orrenius vd. (2020) göçmen varlığının doğrudan yeni iş yaratmasa da düşük vasıflı işgücünün işletme maliyetlerini düşürerek işyeri kapanışlarını azalttığını ve böylece istihdam istikrarını dolaylı olarak desteklediğini tespit etmiştir. Fakat Türkiye örneklemindeki bulgular emek piyasalarındaki sorunların derinleştiğine dikkat çekmektedir. Dikkaya ve Dinçer (2023), kayıtlı istihdama erişimdeki kısıtların emek sömürsü ve güvencesizliği yaygınlaştırdığını savunurken, Güney ve Cengiz (2023) Türkiye'nin yeni prekaryasının büyük ölçüde Suriyeli ve Afgan göçmenlerden oluşacağı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda işgücü piyasası ve mültecilerin yaşam koşullarının yeterince dikkate alınmaması, beklenen ekonomik canlanmanın sağlanmasını ve mülteciler için onurlu, kendi kendine yeten bir

yaşam vaadinin gerçekleşmesini güçleştirmektedir (Lenner ve Turner, 2019).

Literatürden derlenen bilgiler doğrultusunda (zellikle az gelişmiş ülkelerde) mültecilerin yoğun biçimde işgücü piyasasına katılmasının yerel çalışanlar arasında istihdam olanaklarının daralacağı ve ücretlerin dşeceğı yönünde bir algı ve kaygı yarattığı grlmektedir. Düşük vasıf gerektiren ve kayıt dışı sektörlerde yoğunlaşan rekabet “işimizi elimizden alacaklar” söyleminin toplumsal düzeyde yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Suriyeli alışanlar işlerini kaybetmeleri durumunda geçim olanaklarını yitirme ve geri gönderilme riskiyle karşı karşıya kalabilecekleri düşüncesiyle belirgin bir güvencesizlik yaşamaktadır. Yerel işverenler ise artan rekabet ve işgücü hareketliliği nedeniyle Suriyeli alışanları ve girişimcileri piyasa dengeleri açısından potansiyel bir risk olarak görmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar mültecilerin işgücü piyasasına katılmasının hem mültecilerin yaşam koşulları hem de ev sahibi toplumun istihdam dinamikleri açısından çok yönlü sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu süreç bir yandan mültecilerin geçim stratejileri ve uyum deneyimleriyle şekillenirken diğer yandan yerel işgücü piyasasında rekabet, ücretler ve çalışma koşulları üzerine tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı Konya Bsan zel Organize Sanayi Sitesi’nde istihdam edilen yabancı uyruklu (Suriyeli) iş gücü ile yerel (Türk) iş gücü ve işverenlerin karşılıklı deneyimlerini nitel bir perspektifle analiz etmektir. Çalışmada sığınmacıların iş gücü piyasasında karşılaştıkları engeller, sosyal ayrışma ve gelecek beklentileri üzerine bir değerlendirme yapılarak sanayi istihdamına ilişkin sorunlarının açığa çıkarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda Suriyelilerin g öncesi mesleki birikimleri ile mevcut iş tanımları arasındaki uyum ve uyumsuzluk düzeyi, dil bariyeri, kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik algısı ve sosyal dışlanma gibi entegrasyon

sürecini güçleştiren faktörler, yabancı uyruklu işverenlerin iş kurma süreçleri ile bu süreçlerde eriştikleri finansal kaynaklar, Suriyelilerin geri dönüş niyetleri ve Türk sanayisinin bu işgücüne olan bağımlılık düzeyi bütüncül olarak analiz edilecektir. Elde edilen bulgular doğrultusunda hem işverenler hem de çalışanlar için kamu desteği ve sosyal uyum politikalarına yönelik çözüm önerileri geliştirilecektir.

2. ÇALIşMA ALANI VE YÖNTEM

2025 yılı itibari ile 12 organize bölgesine, 80 sanayi tesisine ve 2 endüstri bölgesine sahip olan Konya, sanayi açısından gelişmiş bir kenttir. Ayrıca küçük ölçekli 123 sanayi sitesinde 19.000'in üzerinde işyeri bulunmaktadır ve yaklaşık 124.000 kişi istihdam edilmektedir.

Şekil 1. Konya Büsan OSB Sanayi Tesisleri

Suriyeli çalışanlar (n=5), Türk çalışanlar (n=5), Suriyeli işverenler (n=2) ve Türk işverenler (n=3) olmak üzere toplam 15 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Katılımcıların ifadeleri kodlanarak ve doğrudan alıntılanarak sosyo-demografik özellikler, istihdam deneyimleri, algılar ve girişimcilik deneyimleri ana başlıkları altında sistematize edilmiştir.

Tablo 1. Derinlemesine Görüşme Formları

Suriyeli Çalışan Görüşme Formu • Türkiye'ye gelmeden önce çalışıyor muydunuz? Cevabınız evet ise, ne iş yapıyordunuz? • Türkiye'de bu işyerine başlamadan önce sigortalı ya da sigortasız olarak başka bir işte çalıştınız mı? • İş sürecinde belirli kişiler veya kurumlar size yardımcı oldu mu? • Sigortalı çalışmanın size ne gibi faydalar sağladığını düşünüyorsunuz? • Bu işe başlamadan önce veya çalışırken Türkiye'de herhangi bir eğitim aldınız mı? Aldınız ise süresi ve konusunu belirtiniz. • Türkiye'de bulunduğunuz sürede başka kurumlardan yardım aldınız mı? • Bu işi nereden duydunuz? Şu anda çalıştığınız işe alışmanız kaç ay/yıl sürdü? • İşyerinizdeki Türk çalışanlarla ilgili konularda zorluklarla karşılaşılıyor musunuz? Eğer cevabınız evet ise sebebi nedir? • Başka bir şehirde yaşamak ve çalışmak ister misiniz? • Türk çalışanlarla ücret farklılığı yaşıyor musunuz? • Türkiye'de uzun dönemde kalmayı/çalışmayı ister misiniz? • Gelecekte dil ve/veya mesleki eğitim almayı düşünüyor musunuz? Mesleki eğitim almayı düşünüyorsanız, hangi alanda olduğunu belirtiniz. • Kendinizi iş yerinizde güvende hissediyor musunuz? Cevabınız hayır ise, sebebi nedir?	Türk Çalışan Görüşme Formu • Bu işyerine başlamadan önce sigortalı ya da sigortasız olarak başka bir işte çalıştınız mı? • Sigortalı çalışmanın size ne gibi faydalar sağladığını düşünüyorsunuz? • Bu işyerinden önce Suriyelilerle birlikte çalıştınız mı? • Suriyelilerle çalışmak ile Türkler ile çalışmak arasında sizin için bir fark var mı? • İşyerinizdeki Suriyeli çalışanlarla ilgili konularda zorluklarla karşılaşılıyor musunuz? • İşyerinizde Suriyeliler ile çalışmaya başladıktan sonra, Suriyeliler ile çalışmak konusundaki düşüncenizde bir değişiklik oldu mu? • İşyerinizde çalışan Suriyelilerin verimli çalıştıklarını düşünüyor musunuz? Daha verimli çalışmalarını için neler yapılabilir? • İşyerinizde çalışan Suriyelilere ailevi ve kişisel problemlerini çözmede yardımcı oluyor musunuz? • Suriyeli çalışanların ülkelerine dönmesi sizce sanayiye nasıl etkiler? • Suriyeli çalışanlar ile kendinizi güvende hissediyor musunuz? Türk İşveren Görüşme Formu • Size kayıt dışı çalışma talebiyle gelen Suriyeli oldu mu? Eğer olduysa gerekçeleri neydi? • İşyerinizde çalışan Suriyelilerin işe uyumu konusunda bugüne kadar
---	---

• İş hayatında dışlanma yaşıyor musunuz? Cevabınız evet ise, sebebi nedir? Suriyeli İşveren Görüşme Formu • Türkiye'ye gelmeden önce hangi sektörde çalışıyordunuz? İşyerinizi Türkiye'ye geldikten ne kadar süre sonra açtınız? • İşyerinizi kurarken ya da yönetirken destek aldınız mı? İşyerinizi açarken hangi zorluklarla karşılaştınız? • Suriye'ye dönmeyi düşünüyor musunuz?	herhangi bir sosyal aktivite düzenlediniz mi? • İşyeriniz açısından çalıştırdığınız Suriyelilere yönelik olarak eksik gördüğünüz kamusal hizmetler var mıdır? Varsa nelerdir? • Suriyelilere yönelik yaralandığınız teşvikler var mı? • İstihdam edilen Suriyelilerin işe uyumu ve diğer çalışanlarla aynı/beklenen verimlilik düzeyine gelmesi ne kadar sürüyor? • Suriyeli çalışanların ülkelerine dönmelerine size ve sanayiye nasıl etkisi olur?
---	---

3. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde Konya Büsan Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) faaliyet gösteren işletmelerde, farklı paydaşlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşme verileri analiz edilmektedir. Bölgenin yoğun üretim dinamikleri ve heterojen işgücü yapısı göz önünde bulundurularak katılımcıların deneyimleri, sektörel bakış açıları ve çalışma ilişkilerine dair ortaya koydukları temel temalar nitel bir çerçevede sunulmuştur.

3.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların profili Konya Büsan OSB'nin çok kültürlü ve farklı uzmanlık alanlarını barındıran işgücü yapısını yansıtmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri (eğitim düzeyi, hane halkı yapısı vb. değişkenler) analiz edilerek çalışma hayatındaki deneyimleri açığa çıkarmak amacıyla düzenlenmiştir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Çalışan ve işverenlerin sosyo-demografik özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Şu anda yaptığı iş	Bu iş yerinde çalıştığı süre	Hane halkı sayısı
S1	Erkek	36	Lise	Kaynakçı	Kaynakçı	7 yıl	8
S2	Erkek	23	Ortaokul	Çiftçi	Döküm işçisi	1,5 yıl	10
S3	Erkek	23	Okur-yazar	İnşaat işçisi	Döküm işçisi	4,5 yıl	1
S4	Erkek	29	Üniversite	Öğrenci	Döküm işçisi	7 ay	7
S5	Erkek	28	Lise	Öğrenci	Döküm işçisi	10 yıl	6
T1	Erkek	23	Lise	CNC operatörü	CNC Operatörü	3 yıl	1
T2	Erkek	47	Üniversite	Maden mühendisi	Döküm işçisi	4 yıl	1
T3	Erkek	37	Üniversite	Metalurji ve malzeme mühendisi	Metalurji ve Malzeme Mühendisi	2 ay	2
T4	Erkek	22	Lise	Kaynakçı	Kaynakçı	1 yıl	2
T5	Erkek	22	Lise	CNC operatörü	CNC Operatörü	7 yıl	5
Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İşyeri sektörü	Çalışan toplam personel sayısı	Suriyeli personel sayısı	Suriyeli personel yüzdesi (%)
Sİ1	Erkek	32	Lise	Lastik ticaret/tamir	1	1	100
Sİ2	Erkek	47	Lise	Lazer fason üretim	2	2	100
Tİ1	Erkek	43	Üniversite	Makine teçhizat üretimi	11	9	82
Tİ2	Erkek	38	Lise	Dökümcü	17	7	41
Tİ3	Erkek	32	Lise	Dökümcü	8	7	88

Not: S: Suriyeli katılımcıları, T: Türk uyruklu katılımcıları, İ: İşveren katılımcıları temsil etmektedir.

3.2. Sığınmacıların İstihdam Deneyimleri

Bu bölümde Konya ilinde istihdam edilen yabancı uyruklu çalışanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler göç öncesi mesleki deneyim, iş bulma süreçleri/destekleri, sosyal güvenlik ve ücret, işyerinde sosyal dışlanma ve gelecek beklentileri başlıkları altında değerlendirmektedir.

Göç öncesi mesleki deneyim: Görüşme yapılan katılımcıların demografik ve mesleki geçmişleri incelendiğinde, göç öncesinde iş gücü piyasasına katılım oranının yüksek olduğu

görülmektedir. Katılımcıların %60'ı (S1, S2, S3) kaynakçılık, çiftçilik ve inşaat gibi fiziksel emek yoğun sektörlerde tecrübe sahibidir. Eğitim hayatını yarıda bırakarak Türkiye'ye gelen genç katılımcılar ise ilk iş deneyimlerini Türkiye'de edinmişlerdir. Katılımcıların tamamı, mevcut işlerindeki teknik gereklilikleri yerine getirebildiklerini ve niteliklerinin pozisyonlarına uygun olduğunu ifade etmektedir. Bu durum yabancı iş gücünün genellikle sahip oldukları becerilere paralel veya beceri düzeylerinin altındaki işlerde istihdam edildiğini göstermektedir.

İş bulma süreçleri/destekleri: Suriyeli çalışanların iş bulma stratejilerinde enformel ağların baskın olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %80'i işlerini herhangi bir resmi kurum (İşKUR, STK, sendika vb.) aracılığı olmaksızın, kendi çabalarıyla veya hemşehri ağları üzerinden bulmuştur. Devlet/kamu yardımlarına erişim oldukça kısıtlıdır, sadece bir katılımcı (S4) Kızılay'dan destek aldığını belirtmiştir.

Sosyal güvenlik ve ücret: Araştırmanın en dikkat çekici bulgusu katılımcıların sosyal güvenlik sistemine yönelik mesafeli tutumudur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (S1, S2, S3, S5) sigortalı çalışmanın kendilerine bir fayda sağlamayacağı görüşündedir. Ayrıca S5 kayıt altına alınmamak için sigortasız çalışmayı bilinçli olarak tercih ettiğini ifade etmiştir. S4 kodlu katılımcı ise sigortalı olmayı bir güven unsuru olarak görmesine rağmen işverenin isteksizliği ve ekonomik zorunluluklar nedeniyle güvencesiz çalışmayı kabul etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Katılımcıların tamamı Türk meslektaşları ile aralarında bir ücret farklılığı bulunmadığını söylemiştir. Bu durum incelenen işletmelerde asgari düzeyde bir ücret eşitliğinin gözetildiğine işaret etmektedir.

İşyerinde sosyal dışlanma: İş yerindeki sosyal içerilme ve uyum dil yeterliliği ile doğrudan ilişkilidir. Türkçeye hakimiyet düzeyi düşük olan katılımcılar (S1, S2) Türk çalışanlarla iletişim

sorunu yaşadıklarını ve bu durumun iş süreçlerini aksattığını ifade etmiştir. S2 Türkçeyi iyi konuşamama ve anlamama kaynaklı hataların işyerinde kızgınlık ve dışlanma olarak geri döndüğünü belirtirken, S4 somut bir dışlanma olmasa dahi sürekli izlenme hissi nedeniyle huzursuzluk yaşadığını dile getirmiştir.

Gelecek beklentileri: Katılımcıların geleceğe yönelik beklentileri geçicilik ve belirsizlik ekseninde şekillenmektedir. Katılımcıların hiçbirisi gelecekte dil veya mesleki eğitim almayı planlamamaktadır. Bu durum, çalışanların mevcut işlerini uzun vadeli bir kariyer olarak görmediklerini ve kendilerini Türkiye iş gücü piyasasında kalıcı bir aktör olarak konumlandırmadıklarını göstermektedir. Nitekim katılımcıların yarısından fazlası Suriye'deki koşullarının düzelmesi durumunda ülkelerine dönmeyi veya ikinci bir seçenek olarak farklı illere (S1) gitmeyi düşünmektedir.

3.3. Türk Çalışanların Sığınmacı İstihdamına Yönelik Algıları

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler Türk çalışanların Suriyeli sığınmacıların iş gücüne katılımına yönelik tutumlarını, karşılaşılan sorunları ve toplumsal uyum süreçlerini yansıtmaktadır.

Sosyal güvenlik algısı: Katılımcıların tamamının hem mevcut hem de önceki işlerinde sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olarak çalıştıkları görülmektedir. Sigortalı çalışma, işçiler tarafından yalnızca yasal bir zorunluluk olarak değil aynı zamanda sağlık hizmetlerine erişim ve emeklilik güvencesi sağlayan bir sosyal refah unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu durum yerel iş gücünün güvencesiz çalışma biçimlerine karşı daha dirençli bir tutum sergilediğine işaret etmektedir.

Birlikte çalışma deneyimi: Suriyeli ve Türk çalışanlar arasındaki en temel çatışma ve zorluğun dil bariyeri olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların (T2, T3, T4, T5) ifadelerine göre dil

yetersizliği, talimatların yanlış anlaşılması nedeniyle ürün tesliminde aksaklıklara ve zaman kayıplarına, hijyen standartları ve genel işyeri disiplinine uyumda sorun yaşanmasına (T2, T3) ve iş dışı sosyal etkileşimlerin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Türk çalışanların gözlemlerine göre iki grup arasında işe yaklaşım açısından da iki belirgin farklılık mevcuttur. Bu farklılıkların ilki Suriyelilerin ekonomik zorunluluk nedeniyle iş seçme lüksüne sahip olmaması dolayısıyla Türk çalışanların kaçındığı ağır işleri üstlenmeleridir (T1). İkincisi ise Suriyeli çalışanların işi sahiplenme düzeylerinin düşük olması, geçicilik hissiyle (her an gidecekmiş gibi) çalışmaları ve Türk meslektaşlarına oranla daha düşük bir iş adanmışlığı sergilemeleridir (T4, T5).

Önyargıların kırılması ve sosyal içerilme: Türk işçilerin bir bölümü (T2, T3, T5) başlarda Suriyelilere karşı önyargılı olduklarını ancak birlikte çalışma sonrasında daha olumlu bir tutum geliştirdiklerini ifade etmektedir. Özellikle mesleki eğitim süreçlerine dahil olan bazı Suriyelilerin kendilerini geliştirme çabası takdir görmüş ve sosyal içerilmeyi artırmıştır. Güvenlik algısı bağlamında ise katılımcıların tamamı fiziksel veya asayiş odaklı bir tehdit hissetmediklerini beyan etmiştir. Ayrıca dil ve kültür farkına rağmen finansal işlemler (banka/kira yardımı) ve maddi destek gibi konularda yerel çalışanların sığınmacılara rehberlik ettiği görülmektedir. Bu iş yerinin bir mikro-uyum alanı olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir.

Sanayinin geleceği ve istihdam yapısı: Suriyeli çalışanlarının ülkelerine dönmesi durumunda Konya sanayisinin nasıl etkileneceğine dair katılımcılar iki görüş bildirmektedir. Bunların ilki kısa erimli bir kriz olacağı, iş gücü kaybının sanayide ciddi bir boşluk yaratacağı ve işçi bulma noktasında darboğaz yaşanacağıdır. İkinci öngörü ise uzun erimde iş gücü piyasasının yerel unsurlarla yeniden yapılandırılmasına yöneliktir.

3.4. Sanayi Sektöründe Suriyeli İşverenler

Yabancı işverenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler mesleki süreklilik ve finansal yeterlilik ile devlet desteği ve kurumsal bilgi eksikliği çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Mesleki süreklilik ve finansal yeterlilik: Suriyeli girişimcilerin Türkiye’deki ticari faaliyetlerini seçerken mesleki sürekliliği benimsedikleri görölmektedir. Sİ1’in muhasebe, Sİ2’nin ise lazer üretim geçmişine sahip olması, sığınmacıların menş e ülkelerindeki uzmanlık alanlarını ve teknik becerilerini Türkiye piyasasına transfer ettiklerini kanıtlamaktadır. Özellikle Sİ2’nin Suriye’de başladığı iş i önce İstanbul’a ardından Konya’ya taşınması, girişimcilik faaliyetlerinde mekânsal değişim yaşansa da sektörel bağlılığın korunduğuna işaret etmektedir. İşletme kurulum süreçlerinde dışsal destek mekanizmalarının (devlet teşvikleri, hibe veya krediler) rolünün oldukça kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar (Sİ1 ve Sİ2), işletme sermayesini tamamen kendi birikimleri, altın veya Suriye’den getirdikleri nakit varlıklar ile karşıladıklarını belirtmişlerdir.

Devlet desteği ve kurumsal bilgi eksikliği: Sİ2 çoğu yabancı uyruklu işyeri sahibinin devlet destekleri hakkında bilgi sahibi olmadığını, kamu ile ilgili işlerde ise devletten çekindikleri için geri planda kaldıklarını ifade etmiştir. Görüşölen her iki işverenin de Türkiye’ye gelişlerinden yaklaşık 7-8 yıl sonra kendi iş yerlerini açmış olmaları uzun bir adaptasyon ve piyasa gözlem evresinin ardından girişimcilik kararı aldıklarını göstermektedir. Girişimcilerin (Sİ1, Sİ2) Türkiye’deki ekonomik varlıklarına rağmen kısa veya orta vade planlarında Suriye’ye dönme niyetlerinin olması dikkat çekicidir. Sİ2’nin motivasyonu ailesi ile bir arada yaşama isteğidir, benzer şekilde Sİ1 iş yerini devrederek gitme planı yapmaktadır. Katılımcılar işletme kurulumu ve yönetim süreçlerinde herhangi bir güvenlik sorunu

ile karşılaşmamıştır, başarılı işletme sahibi statüsünde olmalarına rağmen dönme eğiliminde olmaları Türkiye’de ekonomik başarıdan bağımsız olarak sosyal ve politik aidiyet sorunlarına işaret etmektedir.

3.5. Türk İşverenlerin Perspektifinden Sığınmacı İstihdamı

Türk işverenlerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler kayıt dışı istihdam ve verimlilik, sanayi destekleri ve teşvikler, sosyal ve kültürel uyum ile sektörün geleceği bağlamında ele alınmaktadır.

Kayıt dışı istihdam ve verimlilik: Katılımcılardan Tİ1 Suriyeli işçilerin kayıt dışı çalışmayı tercih etmelerinin en önemli nedenini Kızılay kart gibi yapılan sosyal yardımları kaybetme korkusu olduğunu ifade etmiştir. Tİ2 ise bu kayıt dışı çalışmanın yabancı kimlik belgelerindeki eksiklikler nedeniyle açığa çıktığını, işverenlerin iş gücü açığını kapatmak için risk aldıklarını belirtmiştir. İşverenlerin deneyimleri yabancı iş gücünün sanayiye uyum sürecinde ciddi bir zaman maliyeti olduğunu göstermektedir. Tİ2 sığınmacıların çoğunluğunun kendi ölkelerinde tarım (iftilik) sektöründe çalışmış olmasının sanayi disiplinine ve spesifik mesleki becerilere uyumu zorlaştırdığını ifade etmiştir. Yabancıların beklenen verimlilik düzeyine ulaşma süreleri (iş türüne göre) 6 - 24 ay arasında değişmektedir.

Sanayi destekleri ve teşvikler: Görüşölen işverenlerin tamamının (Tİ1, Tİ2, Tİ3) kamu veya İşKUR tarafından sağlanan istihdam teşvikleri hakkında bilgi sahibi olmaması dikkat çekicidir. Teşviklerin varlığına rağmen işverenlerin bunlardan yararlanmaması kamu kurumları ile yerel sanayici arasındaki iletişim kanallarının yetersizliğine işaret etmektedir.

Sosyal ve kültürel uyum: İş yerlerinde sosyal uyumu artırmaya yönelik girişimlerin sınırlı kaldığı görölmektedir.

Tİ2'nin düzenlediği sosyal aktivitelere Suriyeli alışanların katılım göstermemesi, gruplar arasındaki kültürel bariyerlerin ve sosyal izolasyonun iş dışı mekanlarda da devam ettiğini göstermektedir. Bu durum sadece ekonomik entegrasyonun sosyal uyumu sağlamaya yetmediğinin de bir göstergesidir.

Sektörün geleceği: Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşü durumunda sanayinin geleceğine dair iki temel görüş ne çıkmaktadır. Bunların ilki Tİ2 ve Tİ3'n belirttiği üzere sanayinin artık yabancı iş gücüne bağımlı hale gelmesi, işi öğrenen kalifiye sığınmacıların gitmesinin sanayi üretiminde ciddi bir aksamaya ve personel krizine neden olacağıdır. Nitekim Türk işverenler için Suriyeli alışanlar iş gücü açığını kapatan zorunlu bir alternatif olarak grlmektedir. Tİ1 ise bu bağımlılığın uzun vadede aşılabileceğini ve sanayinin öz kaynaklarına (Türk alışanlara) dönmesinin daha sağlıklı bir yapı oluşturacağını öngörmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Konya sanayi sektörü özelinde yrtlen bu çalışmada Suriyeli istihdamının yerel işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin ve farklı paydaşlar arasındaki etkileşim düzeylerinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Konya Bsan Organize Sanayi Bölgesi'nde çalışan işçi ve işverenlerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular sığınmacıların işgücü piyasasına katılımının yalnızca ekonomik bir süreç olmadığını, sosyal ilişkiler ve bireysel algıları da kapsayan çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle araştırma sanayi sektöründe yabancı işgücünün varlığının üretim süreçleri, çalışma deneyimleri ve sosyal uyum dinamikleri bağlamında çeşitli dönüşümlere yol açtığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları Suriyeli alışanların işgücü piyasasına katılımında enformel ağların belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcıların büyük bir bölümünün

iş bulma süreçlerinde hemşehri ilişkileri ve kişisel bağlantılardan yararlandığını ifade etmesi işgücü piyasasına girişinin büyük ölçüde resmi kurumlardan bağımsız bir şekilde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu durum mevcut kurumlara sığınmacıların sınırlı ölçüde erişilebildiğini ve işgücü piyasasına katılımın daha çok gündelik sosyal ilişkiler üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte çalışanların sosyal güvenlik sistemine dahil olması da Türk ve Suriyeli alışanlar arasında belirgin bir biçimde ayrılmaktadır. Nitekim yerel işgücü sigortalı çalışmayı yalnızca yasal bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerine erişim ve emeklilik güvencesi sağlayan bir sosyal hak olarak görmektedir. Suriyeli alışanların çoğu ise sigortalı istihdama daha mesafeli yaklaşmakta ve kayıtlı çalışmanın mevcut sosyal yardım destekleriyle atışacağını düşünmektedir. Bu nedenle bazı sığınmacılar için kayıt dışı çalışma bilinçli bir tercihe dönüşebilmektedir. Bu bulgu kayıt dışı istihdamın yalnızca işverenlerin maliyet azaltma stratejileriyle açıklanamayacağını, sosyal politika araçları ile işgücü piyasası düzenlemeleri arasındaki uyumsuzlukların da sigortalılığı dolaylı biçimde etkileyebileceğini göstermektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli bulgu, Suriyeli işçilerin sanayi üretim süreçlerine uyum sağlamasının belirli bir zaman maliyeti açığa çıkarmasıdır. Nitekim işe uyum sağlama, işyeri disiplin ve kurallarına uyum ile teknik becerilerin geliştirilmesi belirli bir zaman gerektirmekte, bu süreç hem çalışanlar hem de işverenler açısından farklı sonuçları beraberinde getirmektedir. Özellikle mesleki becerilerin mevcut sanayi standartlarıyla eřėdmndeki boşluk, sığınmacı işgücünün üretim süreçlerine entegrasyonunda önemli bir gluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İşverenler bu süreyi çoğu zaman öğrenme ve uyum dönemi olarak değerlendirmekte, işçiden beklenen verime ulaşmanın zaman aldığını ifade etmektedirler. Bu bağlamda işgücü piyasasında beceri uyumu ve mesleki

adaptasyon süreçlerinin oldukça hayati olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bulgular dil bariyerinin işyeri ilişkileri ve çalışma süreçleri üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu göstermektedir. Dil yetersizliği yalnızca teknik bir iletişim sorunu değil, aynı zamanda çalışanlar arasındaki sosyal mesafeyi artırabilen bir öge olarak ortaya çıkmaktadır. Dil temelli iletişim sorunları iş akışında aksamalara, üretim hatalarına ve zaman kayıplarına yol açabilmektedir. Ayrıca çalışanlar arasındaki sosyal etkileşimi de sınırlayabilmektedir.

Çalışma aynı işi yapmanın ve ortak bir amaç etrafında bir araya gelmenin sosyal içerilme açısından belirli bir zemin oluşturabildiğini göstermektedir. Bazı katılımcıların birlikte çalışma deneyimi sonrasında başlangıçtaki önyargılarının azaldığını belirtmeleri, işyerlerinin sınırlı da olsa bir sosyal uyum alanı işlevi görebildiğine işaret etmektedir. Günlük çalışma pratikleri içinde gelişen karşılıklı yardım ve rehberlik ilişkileri de farklı gruplar arasında belirli bir yakınlaşmayı mümkün kılabilmektedir.

Suriyeli işverenlerle yapılan görüşmeler ekonomik entegrasyonun farklı bir boyutuna işaret etmektedir. Nitekim girişimciler Türkiye’deki ticari faaliyetlerini önceki mesleki deneyimlerine dayanarak sürdürdüklerini belirtmektedir. Katılımcıların işletmelerini büyük ölçüde kendi birikimleriyle kurmaları ve devlet destekleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, ekonomik faaliyetlerini çoğunlukla devlet/kamu mekanizmaları dışında sürdürdüklerine işaret etmektedir. Ayrıca bazı girişimcilerin ekonomik açıdan belirli bir istikrar sağlamış olmalarına rağmen uzun vadede ülkelerine dönme niyetini korumaları, ekonomik başarı ile toplumsal aidiyet arasında her zaman doğrudan bir ilişki kurulamayabileceğini göstermektedir. Büsan Sanayisindeki Türk işverenler ise Suriyeli işgücünün

sanayi üretiminde önemli bir rol üstlendiğini belirtmektedir. Özellikle emek yoğun ve fiziksel olarak ağır işlerde sığınmacı çalışanların yoğunlaşması işletmeler açısından oldukça önemlidir. Nitekim yerel işgücü bu işlerde istihdam edilmek istememektedir.

Araştırmanın genel bulguları, Suriyeli işgücünün Konya sanayisinde belirli sektörlerde ortaya çıkan işgücü açığının giderilmesinde kayda değer bir rol oynadığını göstermektedir. Suriyeli çalışanlar ve işverenler tarafından belirtilen geçicilik algısı ve ülkelerine geri dönme ihtimali, sanayide oluşan beşeri sermaye birikiminin sürdürülebilirliği açısından risk yaratmaktadır. Yerel işgücü piyasasında zaman içinde oluşan bu bağımlılık Suriyeli işgücünün piyasadan çekilmesi durumunda üretim süreçlerinde daralma yaşanmasına neden olacaktır.

Değerlendirilen bilgiler doğrultusunda sanayi işgücü piyasasında bazı politika alanlarının güçlendirilmesi gerekliliği açığa çıkmaktadır. Öncelikle sosyal yardım programları ile kayıtlı istihdam arasındaki olası uyumsuzlukların yeniden gözden geçirilmesi kayıt dışı istihdamın azaltılması açısından önem taşımaktadır. Genel Türkçe eğitimlerinden ziyade sektörel ihtiyaçlara yönelik, iş temelli dil kurslarının düzenlenmesi ve sığınmacıların mesleki deneyimlerini görünür kılacak sertifika programlarının desteklenmesi işgücü verimliliğini artırabilecek başat adımlar arasındadır. Ayrıca işverenlerin mevcut teşvikler ve yasal düzenlemeler konusunda daha iyi bilgilendirilmesi ve işyerlerinde sosyal etkileşimi güçlendirecek etkinliklerin teşvik edilmesi hem ekonomik verimlilik hem de sosyal uyum açısından olumlu katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak Türkiye sanayisinde artan yabancı işgücü varlığının etkilerini yönetebilmek için sosyal güvenlik, mesleki eğitim ve sosyal uyum politikalarının birbirini tamamlayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Böyle bir

yaklaşım yalnızca istihdamın niceliğini artırmayı değil, aynı zamanda işgücü piyasasında daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yapının oluşturulmasını da destekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Aksu, E., Erzan, R., Kırdar, M. G. (2022). The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market. *Labour Economics*, 76, 102183.
- Barth, H., Zalkat, G. (2022). Harder than you think – immigrant labor market integration in agricultural sector. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 13(1), 27-48.
- Cole, R., Al-Ma'aitah, N., Al Hasan, R. (2022). Integrating Syrian refugee workers in global supply chains: creating opportunities for stable trade. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 12(3), 404-424.
- Dayıoğlu, M., Kırdar, M. G., Koç, İ. (2024). The making of a “lost generation”: Child labor among Syrian refugees in Turkey. *International Migration Review*, 58(3), 1075-1113.
- Dikkaya, M., Dinçer, S. (2023). Türkiye iş gücü piyasasında Suriyeli sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-198.
- Edo, A., Özgüzel, C. (2023). The impact of immigration on the employment dynamics of European regions. *Labour Economics*, 85, 102433.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L. L., Leerkes, A. (2016). 2015 *No time to lose: From reception to integration of asylum migrants (WRR-Policy Brief 4)*. WRR, The Hague.
- Güney, G. Ö., Cengiz, S. (2023). Göç, göçmen politikaları ve Türkiye’de işgücü piyasalarında prekaryalaşma. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(20), 236-249.
- Hassan, M. A. (2021). *The insertion of Syrian refugees in the Egyptian labor market: with special focus on food and*

restaurants sector. The American University in Cairo (Egypt).

- Koç, M., Görücü, İ., Akbıyık, N. (2015). Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 63-94.
- Kosny, A., Yanar, B., Begum, M., Al-Khooly, D., Premji, S., Lay, M. A., Smith, P. M. (2020). Safe employment integration of recent immigrants and refugees. *Journal of International Migration and Integration*, 21(3), 807-827.
- Lenner, K., Turner, L. (2019). Making refugees work? The politics of integrating Syrian refugees into the labor market in Jordan. *Middle East Critique*, 28(1), 65-95.
- Loosemore, M., Alkilani, S. Z., Hammad, A. W. (2022). Barriers to employment for refugees seeking work in the Australian construction industry: an exploratory study. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 29(2), 619-642.
- Miltenburg, E., Dagevos, J. (2021). Looking beyond employment: participation profiles of Syrian refugees in the Netherlands. *International Migration*, 59(4), 59-73.
- Orrenius, P. M., Zavodny, M., Abraham, A. (2020). *The effect of immigration on business dynamics and employment* (No. 13014). IZA Discussion Papers.
- Şahin Mencütek, Z., Nashwan, A. J. (2021). Employment of Syrian refugees in Jordan: challenges and opportunities. *Journal of Ethnic Cultural diversity in social work*, 30(6), 500-522.
- Taş, H. Y., Özcan, S. (2018). Suriyeli göçmen sorunlarının, sosyal politikalar bağlamında analizi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 36-54.

TÜRKİYE’DE ÜRETİLEN YOĞURT ÇEŞİTLERİNİN GASTRONOMİK BAKIŞ AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Oya ÖZKANLI¹

Yıldız ZİNİ²

1. GİRİŞ

Türk Gıda Kodeksine göre yoğurt, pastörize edilmiş süt ürününe *Streptococcus thermophilus* ve *Lactobacillus delbruckii subssp. bulgaricus* kültürlerinin katılmasıyla fermente edilmiş bir süt ürünü olarak tanımlanmaktadır (Türk Gıda Kodeksi [TGK], t.y.). Yoğurt besleyici özellikleri sayesinde ek gıdaya geçen bebeklerin beslenmesinde, diyetlerde, çeşitli hastalıklara sahip insanların diyetlerinde veya günlük olarak sıkça tercih edilen bir besin ögesidir. Özellikle hafif oluşu ve her alanda rahatlıkla kullanım olanaklarının bulunması yoğurdu vazgeçilmez kılmaktadır. Türkiye’de manda sütünden, inek sütünden, keçi sütünden ve koyun sütünden olmak üzere dört farklı süt ile yoğurt çeşitleri üretilmektedir fakat çoğu zaman inek sütü kullanılmaktadır (Demirci ve Ocak, 2020). Yoğurdun tarihi ise oldukça köklü ve eskilere dayanmaktadır. Tarihsel bazda yapılan çalışmalarının büyük bir çoğunluğu yoğurdun ortaya çıkışını Orta Asya’da hüküm süren insanların hayvan derilerinde sütün bekletilmesi ve doğal bir yolla pıhtılaşarak yoğurdun oluşması şeklinde yorumlamaktadır ve bu fikir üzerinde anlaşılmaktadırlar

¹ Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, ORCID: 0000-0002-0960-2425.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, ORCID: 0009-0000-2329-6287.

(Kızılaslan, 2016). Gbe yaşamın getirilerinden sayılan yiyecekleri uzun süre dayanacak şekilde saklama mecburiyeti yoğurdun doğuşuna da böylelikle zemin hazırlamıştır. Zaman içerisinde Moğolların veya Tatarların Avrupa ülkelerine yaptığı saldırılar neticesinde yoğurt ve diğer fermente süt rnleri Orta Asya’dan tüm dünyaya yayılmıştır (Ercan ve ark., 2025).

Anadolu toprakları birçok medeniyete ev sahipliği yapmış zengin bir kültüre sahiptir. Bunun sonucu olarak da geçmişten günümüze köklü bir yolculuk yapan yoğurdun birçok yapım tekniği günümüze dek çeşitlenmiş ve artmıştır. Bu farklılaşan yapım teknikleri hem yöresel olarak yoğurtların üretilmesine hem de farklı lezzet kalitesine sahip yoğurt tariflerini meydana getirmiştir. Türkiye’de tam 12 adet yöresel yoğurt TÜRKPATENT Kurumu tarafından resmen tescillenmiştir (TÜRKPATENT, 2025). Tescillenen bu yoğurt eşitleri gastronomi turizmine de büyük katkılar sunmaktadır. Bunun yanı sıra gelişen teknoloji sayesinde sanayi tipi yoğurtlar da halka sunulmaya başlanmıştır ve eşitleri giderek artmıştır. Yoğurdun dünyada yaygınlaşmasıyla ve sağlığa olan etkileri grldk tüketimi de aynı oranda artmıştır. Yoğurt hem besleyici özellikleri, hem çeşitli hastalıkları tedavi etmesindeki etkisi hem de lezzeti, aroması, ekonomik oluşu bakımından birçok etkenle birlikte değerlendirildiğinde Türklerin vazgeçilmezi haline gelmiştir.

2. YOğURDUN TARİHİ GELİşİMİ

Yoğurdun keşfine dair birçok fikir sunulsa da fermente süt ürünlerinin geneline bakacak olursak aslında kesin ve net bir keşif olduğu söylenemez. Fermentasyonu gerçekleştiren bakterilerin doğada serbest halde bulundukları, doğal koşullar çerçevesinde sütü mayaladıkları ve fermente süt ürünlerinin bu şekilde ortaya çıktığı dşnlmektedir (Yudakk, 2015). En geçerli ortaya çıkış

hikâyesi olarak Orta Asya’da yaşayan göçebe Türk topluluklarının hayvan derilerinde sakladıkları sütün ekşimesi ve daha sonra sütün pıhtılaşarak koyulaşmasıyla ortaya çıktığı düşüncesi daha yaygındır (Kızılaslan, 2016). Buna karşılık yoğurdun ilk olarak Neolitik Çağ’da ortaya çıktığıyla ilgili bilgiler de arkeolojik kazılar neticesinde çömlek diplerinde peynir ve süt ürünlerinin muhafaza edildiğine dair kalıntılarla desteklenmiştir (Doğın, 2021). Tarihte Oğuzların yoğurdu kazanın dibinde arta kalan ve “kor” adını verdikleri mayanın üzerine süt dökmek üzere yaptıkları bilinmektedir (Yurdakök, 2015). Eski Türkçe eserlerdeyse (Divan-ı Lügat-ı Türk, Uygur metinleri veya Kutadgu Bilig gibi) yoğurt kelimesi farklı şekillerde yer almış ve bize yoğurdun eski Türk devletlerinde tüketilen bir besin kaynağı olduğu bu eserler sayesinde belgelermiştir (Yurdakök, 2015). Osmanlı Dönemi’ne ait bilgilerde ise 1542’de Fransa Kralı’nın ateşli bir mide hastalığı geçirmesi neticesinde o dönemin Osmanlı padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman, Fransa’ya bir hekim gönderdiği ve hekimin Fransa kralını yoğurt ile tedavi ederek yoğurdun tedavi edici etkisinin önemini ortaya koyduğu bilinmektedir (Yurdakök, 2015).

Yoğurt kelimesinin kökenine bakacak olursak “yoğurmak” kelimesinden türediği ifade edilmektedir (Saçak ve Kırdar, 2025). Bir başka değişle yoğurt, Orta Asya Türkçesine göre kalın minvalinde kullanılan “yoğun” kelimesinden türediği kabul edilmektedir (Yurdakök, 2015). Tarihte Harzemşahlar Devleti “yugrat”, Kıpçak Türkleri arasında “yugrat”, “çugrat”, “yağurt” denildiği bilinmektedir (Yurdakök, 2015). XI. yüzyılda yaşayan İşlam bilimcisi İbn-i Sina’nın yazdığı El-Kanun Fi’t-Tıbb adlı eserinde yağsız yoğurdun mide ülserine iyi geldiği ifade edilmiş, bunun yanı sıra gut hastalığı için ağrıyan bölgeye lahana ile karıştırılan yoğurdun sürölerek tedavi edilebileceği ileri sürülmüştür (Yurdakök, 2015). Oğuzlara ait, Dede Korkut

Hikâyeleri olarak bildiğimiz ve günümüze sadece bir kısmı gelen edebi eserin bazı bölümlerindeyse yoğurt hakkında çeşitli bilgiler sunulmuştur ve bunlardan yola çıkılarak yoğurdun Oğuzlarda kullanıldığı da ayrıca düşünölmektedir (Yurdakök, 2015). Tüm bu bilgiler ışığında şu sonuca varabiliriz ki, Orta Asya’da yaşayan göçebe Türk kavimleri yaptıkları yolculuklar neticesinde kendilerini ürünlerini uzun süre bozulmadan saklama mecburiyetinde hissetmişlerdir ve bu da beraberinde birçok muhafaza tekniği ile birlikte fermente süt ürünlerini meydana getirmiştir.

Yoğurt zaman içerisinde yapılan göçler ve istilalar sonucunda ilk olarak Orta Doğu’ya arkasından 16. Yüzyılda Avrupa’ya taşınmıştır (Kızılaslan ve Solak, 2016). İçerisinde bulunan zengin besin değer ve hafif oluşuyla birçok insan tarafından beğeniyle tüketilmektedir. Hala günümüzde tedavi amacıyla olsun normal diyetler olsun öğünlerde tercih edilen yoğurdun zaman içerisinde teknolojinin de gelişmesiyle birçok çeşidi ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi’yle birlikte gelişen teknoloji ve artan makine teknolojisi ile yoğurdun yapımı da bir merak konusu haline gelmiştir ve bu alanda çalışmalar derinleştirilmiştir (Demirci ve Ocak, 2020). İlerleyen teknoloji sayesinde sütten kefir üretimi, yoğurt üretimi gibi birçok fermente ürün üretilmeye başlanmıştır (Demirci ve Ocak, 2020).

3. YOĞURDUN SAğLIĞA OLAN ETKİLERİ

İlk olarak yoğurdun neden bu kadar sağlıklı olduğunu, içinde ne var da insana bu kadar yaradığını düşünöcek olursak fiziksel ve kimyasal özelliklerine kısaca değinmek gerekir. Yoğurt hemen hemen sütle aynı özellikte olsa da yapıldığı süt kaynağına göre olsun fermente işlemlerinin biçimlerine göre olsun ya da fermentasyon sonucunda gösterdiği değişikliklere göre olsun çeşitli farklılıklar görölebilmektedir. Yoğurt

besleyiciliği yüksek, süte göre daha hızlı sindirilebilir bir gıdadır. İçerdiği kuru madde miktarı, protein, karbonhidrat, lipidlerin yanı sıra kalsiyum, potasyum, fosfor ve B vitaminleri bakımınca da zengin oluşu yoğurdun insan beslenmesindeki önemini bizlere göstermektedir (Kızılaslan ve Solak, 2016).

Öte yandan yoğurdun sindirime yardımcı oluşu, mide, meme, rahim veya bağırsak kanser türlerinde önleyici özelliği, gıda kaynaklı alerjenleri engellemesi, içerdiği maddeler bakımından zenginliği, düşük kalorili ve çeşitli ishal gibi, mide rahatsızlıkları gibi hastalıklarda da tedavi amaçlı kullanılabilmesi yoğurdu günümüzde fonksiyonel bir gıda haline getirmiştir (Ercan ve ark., 2024). Yoğurdun birçok hastalığın tedavisine olan etkisine ek olarak laktoz intoleransına sahip bireylerde laktozun sindirilebilirliğini artırdığı yapılan bir araştırmada belirlenmiştir (Ercan ve ark., 2024). Bunun yanı sıra çocukluk döneminde büyümeye yardımcı olmak ve çocukların beğenisini kazanmak için içeriği kolayca zenginleştirilebilmekte, meyveli yoğurtlar retilabilmekteyken çocukların kemik gelişimine de büyük oranda yardımcı olmaktadır (Demirci ve Ocak, 2020).

4. TÜRKİYE’DE YOğURDU MAYALAMA YÖNTEMLERİ

Yoğurt mayalamak birçok etkenden ötürü farklılık gösterebileceği gibi yoğurdu mayalamak için hem başka maya alternatifleri bulunmakta hem de yoğurt mayalamak kişiden kişiye göre dahi değişmektedir. Türkiye’de yoğurt mayalamayı en genel şekliyle ikiye ayırmak mümkündür: İlki ev tipi yoğurt üretimi ikincisi ise endüstriyel yoğurt üretimidir. Ev tipi yoğurt üretiminde belirli bir sistem izlenmediği için bu üretimdeki eksiklikler tespit edilerek zaman içinde endüstriyel adını verdikleri yoğurt üretimleri başlamıştır. Ev tipi yoğurt üretiminde hayvandan (inek, manda, koyun, keçi) sağılan çiğ süt genellikle

evlerde tülbent yardımıyla szlr ve içerisindeki istenmeyen maddelerden arındırılır. Daha sonra kaynama işlemine geçilir ki kaynatma işlemindeki amaç sütün içerisinde bulunan bir miktar suyun buharlaşması ve yine sütün içerisindeki patojen mikroorganizmaların yok olmasıdır. Genel itibariyle 90°C’de 10 dakika kaynatılan süt mayalama sıcaklığına gelmesi için soğumaya bırakılır. Sütün mayalama sıcaklığına ulaştığını ise ev tipi üretimlerde ya sütün bulunduğu kabın dışına dokunularak hissedilir ya da serçe parmağı daldırılır ki bu tür yöntem süte eldeki mikroorganizmaları geçirmiş olacağından tasvip edilmez. Mayalama sıcaklığına ulaşan süte ya bir önceki yoğurttan ya da ayrandan katılması tercih edilir. Yaklaşık beş litrelik süte bir yemek kaşığı kadar maya maddesi ilave edildikten sonra mayalama işlemi için tercihen fırınlarda 3-5 saat mayalamaya bırakılır ve sonunda soğuk depolanır (Demirci ve Ocak, 2020).

Endüstriyel yoğurt üretiminde ise aslında geleneksel yoğurt üretiminden çok da değişik yollara başvurmaz (zbek ve Esen, 2025) ancak endüstriyel yoğurt üretiminde standardizasyonu ve istenen kaliteyi yakalamak için çiğ sütün özellikleri, üretim teknolojisi, üretimdeki hijyen koşulları gibi sebepler önemli rol oynamaktadır (Bulut-Solak ve Akın, 2012). Endüstriyel yoğurt da temelde iki ana gruba ayrılabilir: Set tipi ve stirred tipi şeklinde (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

4.1. Set Tipi (Pıhtısı Kırılmamış) Yoğurt retimi:

Çiğ sütün kabulüyle başlayan üretim sistemini sütün içerisindeki istenmeyen maddeleri arındırmak için klarifikasyon işlemi takip eder. Klarifikasyon işleminde sonra sütte standardizasyon sağlanır, süt içerisindeki kuru madde miktarı artırılır, süte 60-70°C dolaylarında ön ısıtma işlemi yapılır ve onu homojenizasyon ve 90°C’de uygulanan ısıl işlem takip eder. Isıl işlem sonrasında süt takriben 41-43°C’ye kadar mayalama işlemi için soğutulur ve soğutma işlemi tamamlandıktan sonra %1-3 oranında starter kültür katılarak paketlenir. Paketleme işleminde

sonra yine takriben 41-43°C’de 2-3 saat inkübasyon işlemi yapılır ve soğukta depolanır (Demirci ve Şimşek, 1997).

4.2. Strirred Tipi (Pıhtısı Kırılmış) Yoğurt Üretimi:

Bu yoğurt çeşidinde ise set tipi yoğurt üretim prosesinden farklı olarak inkübasyon yine takriben 41-43°C’de 2-3 saat içerisinde tanklarda yapılır ve paketlenir (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

5. TÜRKİYE’DE YOĞURDUN ÖNEMİ, TÜKETİMİ VE YOĞURT ÇEŞİTLERİ

Gastronomi genel bağlamda iyi yemek yeme, yemeğin tarladan sofraya gelene dek geçirdiği işlemleri bilme, yemek yaparken kullanılan teknikler neticesinde yiyeceğin uğradığı kimyasal, fiziksel ve biyolojik değişimleri bilme olarak tanımlanabilir (Ercan ve ark., 2025). Gastronomi kavramı günümüz dünyasında turizmle iç içe geçmiş birçok alana dâhil olabilen bir ahvaldedir ve ülkemiz için de oldukça önemli bir kavramdır. Türkiye ise gastronomi turizmi açısından oldukça gelişmiş ve çeşitli ulusal, uluslararası festivaller düzenleyen bir ülkedir. Buna ek olarak Türk halkı yemek yemeye düşkün, kurulan sofralarda uzun uzun oturmayı ve sohbet etmeyi seven bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Bu sebeptendir ki zaman içerisinde gastronomi ülkemizde daha da yaygın hale gelmiş ve bir turizm kavramı olmuştur. Gastronomi turizmi yapan insanların birçoğu yiyecekleri yöresel olarak tatmayı arzulamakta, sokak lezzetlerine ilgi duymakta ve hemen hemen her şeyi yerinde yemeyi, orijinal hallerini tatmayı istemektedir. Yöresel yiyeceklerin arkasındaki ilginç hikâyeler de turistler için önemli sayılabilmektedir. Buna karşılık ülkemizde TÜRKPATENT Kurulu tarafından Coğrafi İşaretler Portalı’nda tescillenmiş toplam yiyecek ve içecek sayısı 1496’dır (TÜRKPATENT, 2025). Peki bu coğrafi işaret nedir? Coğrafi işaret dediğimiz kavram; bir ürünün malzemelerinin, yöreselliğinin, karakteristik

özelliklerinin, ürünün kalitesinin bağlantılı olduğu yöreyi tescilleyen ve tüketiciye bilgi veren bir kalite simgesidir (TÜRKPATENT, 2025).

5.1. Menşe Adı: Bir ürünün yöreyle bağının en kuvvetli olduğu alandır diyebiliriz. Ürünün tüm veya esas yapım özelliklerinin o coğrafi ille sınırlı kalması ve orada üretiminin gerçekleşmesi demektir (TÜRKPATENT, 2025).

Şekil 2: Menşe Adı Amblemi
(TÜRKPATENT, 2025).

5.2. Mahreç İşareti: Ürünün en az bir belirgin özelliğinin o yöreyle bağlantısı bulunması ve üretiminde en az bir belirgin özelliğin coğrafi sınırlar içinde gerçekleşip diğer işlemlerin dış illerde de devam edebiliyor olması anlamına gelmektedir (TÜRKPATENT, 2025).

Şekil 1: Mahreç İşareti Amblemi
(TÜRKPATENT, 2025).

Şekil 3: Geleneksel Ürün Adı
Amblemi (TÜRKPATENT, 2025).

5.3. Geleneksel Ürün Adı:

Geleneksel ürün adı ne mahreç işaretidir ne de menşe adıdır. Bir ismin geleneksel ürün adını alabilmesi için; ürünü tarif ederken ismin en az otuz yıldır kullanılan bir isim olarak tescillenmesi ve bununla birlikte ya o ürünü geleneksel olarak üretiminde, işlenmesinde, tarif etmede ya da ürünün ana bileşeninden, hammaddesinden olması gerekmektedir. Ayrıca tescillenen geleneksel ürün adı yalnızca Türkiye’de geçerli olmakla birlikte AB nezdinde gerekli mevzuatlar çerçevesinde ayrıca başvuruda bulunulması gerekmektedir (TÜRKPATENT, 2025).

AB tarafından coğrafi işaret almış 26 őrününmüzün olmasına ek, yoğurt kategorisinde yalnızca Silifke Yoğurdu AB tescili almış bir őründür. Türkiye’de toplam yoğurt olarak tescillenmiş 12 adet őrün bulunmaktadır (TÜRKPATENT, 2025).

5.4. Türkiye’de Coğrafi İşaret Almış Yoğurtlar

5.4.1. Afyon Manda Yoğurdu

27.07.2021’de menşe adıyla tescillenmiş olan Afyon Manda Yoğurdu, Anadolu’da yetiştirilen mandaların sőtünden veya manda kaymağđ üretiminde kaymağđ alındıktan sonra geriye kalan sőtle őrutimi yapılan bir yoğurt çeşididir. Yörede daha çok manda sőtüyle kaymak yapıldđđı bilinmektedir ama bunu zamanla yoğurt da takip etmiştir.

şekil 4: Afyon Manda Yoğurdu (TÜRKPATENT, 2025).

Endüstriyel olarak nasıl yapıldđđına bakacak olursak ilk olarak kaymakaltı sőtü alınarak ısıl işlemle kaynatılır arkasından belli bir dereceye kadar soğutulur ve inokölasyon işlemi başlar. İnokölasyon işlemi arkasından inkübasyon yapılarak soğutma işlemi gerçekleştirilir ve son olarak soğukta depolanır (TÜRKPATENT, 2021). Evde yapım tekniğđ ise hemen hemen aynı işlemleri takip ederek ilk olarak kaymakaltı sőtü belli bir ısıl işleme tabii tutulur daha sonra inokölasyon işlemi için soğutulur (Ercan ve ark., 2024).

5.4.2. Antakya Tuzlu Yoğurdu

10.09.2020’de mahreç işaretiyle tescillenen Antakya Tuzlu Yoğurdu, Hatay yöresinde oldukça ünlü bir yoğurt çeşididir. Geçmişi yaklaşık 100 yıla dayanan bu yoğurdu ister keçi sütüyle ister inek sütüyle üretebilirsiniz. Genel olarak keçi sütüyle üretilen bu yoğurt beyaz ve parlak bir yapıya sahiptir. Mayalamak içinse kaya tuzu ve yoğurt kullanılır. Üzerini kapatmak içinse zeytinyağı tercih edilir. Duyusal analizinde ise dilde ekşimsi ve tuzlu bir tat bırakırken genizde hafif tütsü tadı da bırakabilmektedir. Geleneksel üretimde süt ilk olarak yoğurda çevrildikten sonra yoğurt süzölür ve kazanlarda pişirilir.

Şekil 5: Antakya Tuzlu Yoğurdu (TÜRKPATENT, 2025).

Pişirme işlemi sonrasında yoğurdun belli bir kıvam alması adına tuz eklenir ve tekrar bir soğutma işlemi sonrası depolama yapılır. Endüstriyel üretimdeyse klarifikasyon, standardizasyon, homojenizasyon, 90-95°C’de 5-10 dakika boyunca ısıl işlem, 44-45°C’ye kadar soğutma işlemi, %1-2 oranında inokölasyon, dolum, 42-43°C’de 3-3,5 saat boyunca inkübasyon, soğutma ve soğuk depolama şekilde işlemlerden geçmektedir. Bundan sonra üretilen yoğurtlar tekrar süzölür ve küçük işletmelerde gazlı ocaklar üzerinde pişirilerek paslanmaz çelik teknelere dolumu yapılır (TÜRKPATENT, 2020).

5.4.3. Emirdağ Koyun Yoğurdu

6.09.2021’de mahreç işaretiyle tescillenen Emirdağ Koyun Yoğurdu Afyonkarahisar iline özel koyun sütünden üretilen yoğun kıvamlı bir yoğurt çeşididir. Üzerinde sarı tonlarının hâkim olduğu bir kaymak tabakası bulunurken genel görüntüsü beyazımsı ve kıvamlıdır. Geleneksel olarak yoğurdun yapımında ilk olarak koyun sütü sağıldıktan sonra uygun bir kapta ısıl işlemlle kaynatılır. Kaynama işlemi başladıktan sonra da belli bir süre çerçevesinde süt kaynatılmaya devam edilir ama 10 dakikanın sonunda artık soğumaya bırakılır. Mayalama hazır hale gelen süt uygun bir kaba alınarak 1 litre koyun sütüne karşılık 20 g yine koyun yoğurdu ilk başta bir miktar sütle karıştırılır ve ayranımsı bir hale getirilerek mayalanır. Kışın 50-55°C’de yazın 40-45°C’de mayalanır.

Şekil 6: Emirdağ Koyun Yoğurdu
(TÜRKPATENT, 2025).

Mayalama bittikten sonra temiz bir bez örtülerek iyice sarılır ve yerinden hareket ettirilmeden yaklaşık 5-6 saat boyunca mayalamaya bırakılır. Bundan sonrası için Emirdağ Koyun Yoğurdu tüketime hazır hale gelir ve soğuk depolamada saklanır (TÜRKPATENT, 2021).

5.4.4. Ereğli Koyun Yoğurdu

12.07.2021’de mahreç işaretiyle tescillenen Ereğli Koyun Yoğurdu Konya iline ait bir yoğurt çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yoğurdun geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Yani köklü bir üründür demek yanlış olmaz. Geleneksel olarak bu yoğurdun üretiminde ilk olarak coğrafi

şekil 7: Ereğli Koyun Yoğurdu
(TÜRKPATENT, 2025).

sınırlar içerisinde beslenen koyun sütleri kullanılır. Eğer evde yapılacaksa odun ateşinde sağılan süt iyice kaynatılır ki bu 90 °C'ye ulaştığında yaklaşık 20 dakika boyunca kaynama işlemeine devam edilir. Bu yoğun kaynatma işlemei sonrası yoğurdumuzda geleneksel bir yanık tat aroması kazandırılmış olur. Kaynayan süt soğumaya bırakılır ve 40-45°C'ye geldiğinde Ereğli Koyun Yoğurdu'ndan öncesinde süt/maya içeriği %2 olarak hazırlanan mayayla mayalanır. Üzeri bezle örtülen yoğurt oda sıcaklığında yaklaşık olarak 2-3 saat süre bandında bekletilir (TÜRKPATENT, 2021).

5.4.5. Eşmekaya Yoğurdu

25.05.2021 tarihinde menşee adıyla tescillenen Eşmekaya Yoğurdu Aksaray iline özgü olup koyun sütünden üretilen koyu kıvamlı bir yoğurttur. Koyunlar Eşmekaya bölgesinde endemik bitkilerle beslenmesinden kaynaklanan bu koyu kıvamlı yoğurdun mayası da kendisinden üretilmektedir. Bu yoğurt artık tüm yıl boyunca yapılabilen bir yoğurt çeşididir fakat eskiden belirli mevsimlerde üretimei geręekleşmekteydi. Eşmekaya

şekil 8: Eşmekaya Yoğurdu (TÜRKPATENT,
2025).

yöresinde beslenen koyunlardan sağılan sütler ilk olarak süzölür ve uygun kaplarda kaynamaya bırakılır. Süt pişme aşamasında durmadan karışırılır ve içerişindeki hava kabarcıkları salınarak daha katı kıvamlı bir yoğurt elde etmek amaçlanır. Kaynayan süt soğutulmak amacıyla başka bir kaba aktarılır ve 32-38°C

sıcaklığa düşene kadar bekletilir. Mayalama işleminde yaklaşık 5 kg süte karşılık 100-120 g maya yeterli gelmektedir. Maya oluşturmak için Eşmekaya Yoğurdu'ndan bir miktar alınarak soğuyan sütle ayrı bir kapta bir miktar karıştırılır ve süte eklenir. Mayalama işlemi bittiğinde sütün üzeri temiz bir bezle örtülür ve en az 3 saat oda sıcaklığında muhafaza edilir (TÜRKPATENT, 2021).

5.4.6. Kandıra Manda Yoğurdu

26.09.2023'te menşee adıyla tescillenen Kandıra Manda Yoğurdu Kocaeli ilinin Kandıra ilçesinde doğan, yörede beslenen mandaların yağı alınmamış sütünden üretilen sert yapıda, kalın bir kaymak tabakasına sahip bir yoğurt çeşididir. Hem geleneksel hem de endüstriyel bazda üretimleri mevcut olup eğer geleneksel yollar mayalanacaksa yörenin “kara maya” olarak adlandırdığı maya ile mayalanmaktadır. Kocaeli ili yağış bakımından zengin

Şekil 9: Kandıra Manda Yoğurdu
(TÜRKPATENT, 2025).

bir bitki örtüsüne sahip olduğundan mütevelliit otlak ve meralar için olumlu bir etkiye sahiptir. Bitki örtüsü zengin olan bu yörede mandalar yılın büyük bir bölümünde taze otlarla beslenirler. Endüstriyel üretimde belirli pH derecesine (6,6-7,6) ve en az %7,5 yağ oranına sahip çiğ manda sütleri 90°C'de 5 dakika boyunca pastörize edilir ardından kaynatılan süt 45°C'ye kadar soğutulma işlemi için ayrı kaplara alınır. Liyofilize maya 2 litre süt içerisine karıştırılır ve %1 oranında sütlere verilerek inkübasyona bırakılır. 3 saat sonra pH değerleri 4,7-4,9 dolaylarında olunca soğuk depolara alınır. Geleneksel yöntemde ise sağılan sütler ilk olarak kaynatılır ve yüksekten köpürterek dökülür. Bu köpürtmenin amacı kalın bir kaymak tabakasının oluşması içindir. Kocaeli yöresinde “göze” adı verilen delikli süzgeçle sütün üzeri kapatılır ve 4 saat soğumaya bırakılır. Süt

soğurken “kara maya” olarak adlandırılan ve Kandıra Manda Yoğurdu kullanılarak üretilen mayalar soğumuş sūtlere 10-20 g olacak şekilde paylaştırılır (TÜRKPATENT, 2023).

5.4.7. Karapınar Koyun Yoğurdu

05.09.2025 yılında mahreç iřaretiyle tescillenen ve Konya iline özgü olan Karapınar koyun yoğurdu; Merinos, Akkaraman, Akkaraman Melezi ve Anadolu Merinos’u ırklarına ait koyunların sūtünden üretilmektedir. Koyunlardan sağılan sūtler 40 kg bidonlarda biriktirilir. Biriken sūtler tūlbent yardımı ile sūzölür ve 1 saat dinlendirilir. Uygun kaplara alınan sūz 90-95°C’de 15 dakika ısıtmaya bırakılır. Bu sırada kerpiç veya odun ateři üzerine bir saç yerleřtirilerek sacın üzerine de kum veya kül

şekil 10: Karapınar Koyun Yoğurdu
(TÜRKPATENT, 2025).

yayılır. Sūt bu şekilde sacın üzerine alınır ve karıştırılarak kaynatılır. Kaynayan sūt 38-40°C’ye kadar soğumaya bırakılır. Bu sırada Karapınar koyun yoğurdundan elde edilen maya %3 oranında maya hazırlanır ve soğuyan sūt bu şekilde

mayalanır. Isı kaybını önlemek amacıyla iyice sarılan sūt mayalamaya bırakılır. Mayalanan yoğurt birkaç soğuk depolara kaldırılır. Karapınar koyun yoğurdunu bir yıl tüketmek isteyen insanlar üzerine eritilmiş kuyruk yağı ve streçle ya da kaya tuzu ve streçle örterek buzdolabında muhafaza edebilirler (TÜRKPATENT, 2025).

5.4.8. Mamak Ravak Yoğurdu

06.08.2021’de mahreç iřaretiyle tescillenen Mamak Ravak yoğurdu Ankara iline özgü bir yoğurt olmakla birlikte temel olarak inek sūtünün “ravak mayası” ile mayalanması

Şekil 11: Mamak Ravak Yoğurdu (TÜRKPATENT, 2025).

sonucu yapılan bir yoğurt çeşididir. Mamak Ravak yoğurdu sert yapıda, porselen beyazı şeklinde tabir edilen bir renge sahiptir. Yoğurdun üretiminde genel olarak coğrafi sınırlar içerisinde yetiştirilen ineklerin çiğ sütü kullanılmaktadır. Yoğurdun yapımında ilk olarak sütün kaymağını ayırmak adına süt işleme makineleri yani seperatörler kullanılır ve kaymakaltı sütü ayrılır. Ardından süt en az pastörizasyon normlarında ısıtılarak kaynatılır. İnokülasyon işlemi için ortalama kaynatılan süt soğutulur ve ortalama 5 litre süte %2 oranında ravak mayası kullanılmak suretiyle inokülasyon işlemi başlar. Ortalama 45°C’de 4-5 saat aralığında inkübasyon işlemi yapılır. Mayalama işlemi sonunda ön soğutma yapılır ve ardından tüketime hazır hale gelen Mamak Ravak Yoğurdu, 4-6°C’lerde muhafazası sağlanır (TÜRKPATENT, 2021).

5.4.9. Silifke Yoğurdu

07.02.2022 tarihinde mahreç işaretiyle tescillenen Silifke

Şekil 12: Silifke Yoğurdu (TÜRKPATENT,

yoğurdu Mersin iline ait bir yoğurt çeşididir ayrıca yoğurt kategorisinde AB tescilli almış tek yoğurt çeşididir. Yapımında kullanılan süt ürünü özellikle Kıl Keçisi olarak bilinen keçi sütü olsa da zaman içerisinde keçi sütünde yaşanan yokluk

sebebiyle %80 inek sütü %20 oranında keçi sütü karıştırılarak üretimine devam edilmiştir. Silifke yoğurdu içerdiği yüksek kuru madde ve yağ içeriğinden mütevellit kremi bir yapıya sahiptir ve damakta hoş bir tat bırakmaktadır. Bunun yanı sıra evde üretilen Silifke yoğurdu yapımında sütün ısıtma işlemi esnasında odun ateşinde kaynatıldığı için tütüsü aroması da alınabilir. Rengi daha beyaz bir renktir. Silifke Yoğurdu yapmak için ilk olarak sağılan sütler temiz bir bezle süzülür ve ısıtma işlemi tabii tutmak adına odun ateşinde kaynatılır. Kaynatılan sütler mayalama için soğumaya bırakılır ve bu derece 40-45°C'ye inmesi beklenir. Soğuyan sütler bakraçlara konur ve bir önceki günün yoğurdu ile mayalama işlemi gerçekleşir. İnkübasyon sıcaklığı kontrolsüz olması hasebiyle ve soğuma işlemi bu süreçte de devam ettiğinden üzeri bezle kapatılan yoğurdun fermantasyonu 12 saate ulaşır. Endüstriyel üretimde fermantasyon süresi 3-4 saat arası değişmektedir (TÜRKPATENT, 2022).

5.4.10. Silivri Yoğurdu

26.07.2022 tarihinde Mahreç işaretiyle tescillenen ve İstanbul iline özgü bir yoğurt çeşidi olan Silivri yoğurdu, %50

Şekil 13: Silivri Yoğurdu (TÜRKPATENT, 2025).

inek - %50 manda sütü veya %50 - %50 koyun sütü şeklinde çeşitli kombinasyonlarla üretimi yapılan sarımsak ve kalın bir kaymak tabakasına sahip, koyu kıvamlı bir

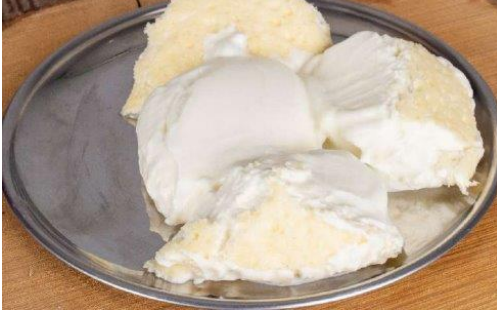
yoğurt çeşididir. Silivri Yoğurdu 1870'li yıllardan günümüze ulaşmış bir yoğurt çeşididir ve Silivri'ye özgü oluşunun bir hikâyesi mevcuttur. Yoğurt üretimi için Silivri'de bir yoğurt evi yapılmıştır ve orada üretimi yapılan yoğurtlar İstanbul iline

taşınmaya başlanmıştır lakin yolda sallanan yoğurtların kaymağı hep birbirine girmesi hasebiyle tüketicilerin şikâyetleri azımsanmayacak düzeyde artmıştır. Buna bir çözüm arayan üreticiler ise yoğurt üretimini Silivri'yle sınırlamışlar ve oraya özgü bir üretim çeşidi geliştirilmiştir. 1930'lu yıllardan beri Silivri yoğurdu Ankara ili veya İzmir ili gibi büyük şehirlere gönderimi sağlanan bir yoğurttur. Üretim metoduna geldiğimizde ise Silivri yoğurdu özel olarak yoğurthanelerde yapılmaktadır. Yoğurthaneye getirilen sütler süzöldükten sonra yaklaşık 85-90°C'de 150 dakika boyunca pastörize edilir. Sütlerin dibi tutmaması için "pala" adını verdikleri tahta kaşıklarla durmadan karıştırılır. Pastörize edilen sütler tercihe göre 1, 2, 3, ya da 5 kg şeklinde cam veya toprak kaplara yüksekten dökölür ki kaymağı daha kalın olsun. Daha sonrasında yoğurtlar karavan adını verdikleri kazanların içerisine konur ve yoğurt kabının yarısını geçmeyecek düzeyde kazana su doldurulur. Silivri yoğurdunu bu kadar özel kılan işlem ise "kaymak pişirme" olarak isimlendirilen ikincil bir ısıl işlemdir. Yaklaşık 70°C dolaylarında 30-60 dakikaya kadar yoğurtlar su dolu kazanlarda pişirilir. Bu işlemden sonra mayalamak için yoğurdun 40°C'ye kadar düşmesi beklenir. Soğuyan sütlerin kaymak tabakasının bozulmaması için starter kültür %1,5-3 oranında olacak şekilde şırınga yardımıyla ilave edilerek üzeri tekrar kapatılır ve mayalama işlemi 3-4 saat kadar devam eder. Daha sonra kontrollü bir şekilde tekrar açılır ve eğer pıhtılaşma işlemi gerçekleşmişse soğumaya bırakılır. 6 saate kadar dinlendirilen yoğurtlar artık tüketime hazır hale gelmiştir ve 4 – 6°C'de muhafaza edilir. Endüstriyel üretimde ise önce %100 inek sütü işletmeye getirilir ve 75-80°C'de yağsız kuru maddesi %10, yağ oranı da %4 dolaylarına gelene kadar vakum altında ısıtılır. Ardından sütler 90°C'de pastörize edilir. Pastörize edilen sütler borular yardımı ile yüksekten köpük oluşturmak suretiyle kaplara dökölür ve mayalama işlemi için mayalama odasının kapısı penceresi kapatılarak oda sıcaklığı 50°C'de tutulmaya özen gösterilir ki Silivri yoğurdunun ayırt edici özelliği

olan kaymak oluşunu gerçekleşsin. Bekleme sonrası odadaki kapı pencereler açılır ve starter kültür şırına yardımı ile kaymak bütünlüğü bozulmadan %1,5-3 oranında süte aktarılır. Mayalama işleminin için kapılar pencereler kapatılıp sıcak fanlar oda ısısı 42-45°C civarında kalması için çalıştırılır. 2-3 saatlik fermantasyon sonucunda pıhtılaşan yoğurtlar soğukta muhafaza edilerek tüketime hazırdır (TÜRKPATENT, 2022).

5.4.11. Tavas Yanık Koyun Yoğurdu

25.06.2024 tarihinde mahreç işaretiyle tescillenen Denizli iline özğü, porselen beyazı bir rengin hâkim olduğı, içerisinde gıda katkı maddesi bulunmayan, damakta yanık tadıyla kendine has bir tat oluşturan aynı zamanda sert ve kıvamlı olan bir yoğurt çeşididir. Koyun sütünden üretimi yapılmakla birlikte bu yoğurt tam yağlı yoğurt sınıfında yer almaktadır. Öte yandan içerisindeki

Şekil 14: Tavas Yanık Koyun Yoğurdu (TÜRKPATENT, 2025).

yanık tat aromasını verebilmek için sütün kaynatıldığı kazanda hafifçe dibine tutturulur ve kendine has yanık/karamelize bir tat yakalanır. Bu yoğurdun Denizli yöresinde ismi “isli yoğurt” olarak anılmaktadır. Üretim

metoduna gelecek olursak Tavas Yanık koyun yoğurdu, Türk Gıda Kodeksinin belirlediğı mevzuat doğrultusunda üretilmektedir. 10 litre koyun sütüne karşılık 150 g starter kültür kullanımı vardır. Üretimde ilk olarak tercihen coğrafi sınırlar içerisinde yetişen koyunlardan çiğ süt sağılır ve sonrasında temiz bir tülbent yardımı ile süzülür. İsteğe bağılı homojenizasyon işleminden geçtikten sonra sütler doğrudan da kazana aktarılabilir ama o karamel, yanık tadı elde etmek için bir süre önceden ısıtılan kazanlara aktarılır sütler ve 90°C’de 30 dakika boyunca dibine

tutturmadan kaynatılır. Bu işlem ustalık becerisi gerektiren önemli bir işlemdir. Isıl işlemten sonra mayalama işlemine geçmeden önce soğutma işlemi yapılır. İnokülasyon için 1 litre koyun sütüne 15 g starter kültür kullanılır. İnkübasyon için sütler ayrı kaplara alınır ve üzeri kaymak tutsun diye 3-4 saat bekletilir. Kaymak tabakası oluşunca o tabakayı bozmadan maya eklenir ve yavaşça karıştırılır. Mayalama işlemi yaklaşık 3-4 saat sürmektedir. Mayalama işlemi sonrasında 4-6°C’de soğutması tamamlanır ve daha iyi bir kıvam için bir gün dinlendirilir. Ardından torba yardımıyla süzülerek ayrıca süzme yoğurt olarak da piyasaya sunulabilir (TÜRKPATENT, 2024).

5.4.12. Çaycuma Manda Yoğurdu

08.05.2020 yılında menşe adıyla tescillenen Çaycuma manda yoğurdu, Zonguldak iline ait olup Anadolu mandalarının sütünden üretilmektedir. Zonguldak ilinin bitki örtüsü bakımından zengin olması sütün niteliğinde ve veriminde farklılıklara sebep olmaktadır. Üretimi ilk olarak sağılan manda sütleri kazanda $\frac{1}{4}$ ‘ü azalacak düzeyde 15-20 dakika boyunca ısıtma işlemi tabii tutulur. Isıl işlem sonrası mayalama için soğutma işlemine geçilir ve 39-40°C dolaylarına kadar süt soğutulur. Mayalama için daha önce üretilmiş yoğurt mayası da kullanılmakla birlikte hazır kültür karışımları da kullanılabilmektedir. Mayalama için 1 litre süte karşılık 1 tatlı kaşığı maya ılık sütle başka bir kapta karıştırılır ve mayalamak için hazır olan süte kaymak bütünlüğü bozulmadan eklenir. 4 saat süren mayalama esnasında ısı kontrolü sağlanmalıdır. Mayalanan yoğurtlar artık tüketime hazırdır (TÜRKPATENT, 2020).

Türkiye’de yoğurdun tüketim alanlarına baktığımızda sofrada sade bir şekilde tüketilebilmektedir fakat bunun yanı sıra zengin bir yemek kültürüne sahip ülkemizde yemeklerin içerisinde de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin çorbalarda ana malzeme şeklinde veya sos olarak, tavuk

yemeklerinde terbiye olarak, mantı ve makarna gibi yemeklerde sos olarak, tatlı çeşitlerinde ana malzeme olarak veya suyla karıştırıp bir içecek olarak mutfakta birçok alanda yoğurdu gorebiliriz. Ayrıca Ulusal Süt Konseyi'nin yayımladığı TÜİK 2025 yılı 8 aylık süt ve süt ürünleri raporuna göre bu yıl 931.761 ton yoğurt üretildiğine erişildi (ulusalsutkonseyi, t.y.). Geçen yıla göre %4.32'lik bir artış söz konusu olmakla birlikte bu veriler 13 Eylül 2025'te güncellenmiştir (ulusalsutkonseyi, t.y.).

5.5. Türkiye'de üretilen Endüstriyel Yoğurtlar

Türkiye sınırları içerisinde üretilen endüstriyel yoğurtlar çeşitli markalar tarafından üretilerek zincir marketlerde tüketicilere sunulmaktadır. Endüstriyel yoğurtların ev tipi yoğurtlardan en temel farkı belirli bir standardizasyona sahip olmalarıdır. Türkiye'de birçok marka bu retilimi sağlamaktadır ama biz en bilindik haliyle market zincirlerinde de yer alan eşitleri sıralayacağız:

5.5.1. Kaymaklı Yoğurt: Hemen hemen herkesin evinde bulunan, marketlerden kolaylıkla erişilebilen ve evlerde de kolaylıkla yapılan kaymaklı yoğurt zengin süt yağı içerdiği için normal yoğurtlardan biraz daha yağlı bir kıvama sahiptir ve bu haliyle set tipi yoğurda benzemektedir (Bulut-Solak ve Akın, 2012). İçerdiği kaymak sayesinde daha kremamsı, yoğun bir tadı olduğunu söylemek mümkündür.

5.5.2. Kaymaksız Yoğurt: Daha pürüzsüz bir yapıya sahip olan bu yoğurt çeşidi kaymaklı yoğurtla hemen hemen aynı besin değerlerine sahiptir. Ayrıca pürüzsüz bir yapı tercih eden tüketiciler için yemeklerde daha sık tercih edilmektedir. Kaymaksız olması hasebiyle de kaymaklı yoğurt gibi kremamsı bir tadı bulunmamaktadır.

5.5.3. Süzme Yoğurt: Normal yoğurt içerisindeki su oranı azaltılmış daha yoğun ve katı bir yoğurt çeşidi olarak karşımıza çıkan süzme yoğurt adı üstünde süzülerek elde edilmektedir.

Kalori miktarı ve besin değerleri diğer yoğurt çeşitlerine göre biraz daha fazla olabilmektedir. İçeriğindeki yüksek protein ve probiyotikler sayesinde sindirime yardımcı olur, mide ve bağırsakları rahatlatır ve çocukların kemik, kas gelişiminde yardımcıdır (yorsan, 2025). İnkübe edilen yoğurtlar yaklaşık %24 kuru maddeye kadar szlr ardından konsantre edildikten sonra paketlenir (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

5.5.4. Probiyotik Yoğurtlar: Bağırsak florasına faydalı olan probiyotik kültürlerle zenginleştirilen ve sindirimi daha kolay olan yoğurtlardır diyebiliriz (Bulut-Solak ve Akın, 2012). Probiyotik yoğurt daha küçük gramajlar halinde çeşitli markalar tarafından tüketicilere sunulmaktadır ayrıca sağlığa olan faydasıyla kefire alternatif olarak da tketelebilmektedir.

5.5.5. Organik Yoğurtlar: İçeriğinde yasal olarak katılmasında mahsur görülmeyen ve üretimleri çiftlikteki hayvanlardan sağlanan organik maddeleri içeren yoğur çeşididir. Üretim metodunun en az %95'i organik metotlardan meydana gelmelidir ve organik katkı maddelerinin takriben %70-95'ini içermelidir (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

5.5.6. Dondurulmuş Yoğurt: Tıpkı bir dondurmaya benzeyen bu yoğurt çeşidi normal yoğurda göre daha fazla stabilizatör ve şeker ilavesi katılır (Bulut-Solak ve Akın, 2012). Ayrıca literatürde yoğurt dondurması şeklinde de geçen ürün, yoğurtla yeni tanışan ülkelerde yoğurdu tüketme şekli olarak da karşımıza çıkmaktadır (Coşkun, 2013). Yine aynı metotla üretilen yoğurt dondurularak paketlenmektedir (Coşkun, 2013).

5.5.7. Pastörize Yoğurt: Gelişen teknoloji sayesinde talepler de giderek artmıştır. Buna karşılık tüketiciler için daha uzun ömürlü yoğurtların üretimi de başlamıştır. Pastörize yoğurdun üretiminde, temel yoğurt üretiminden sonra yoğurda ısıl işlem uygulanarak ömrünün daha uzun olması sağlanmaktadır (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

5.5.8. Kurutulmuş Yoğurt: Yoğurdun uzun ömürlü olabilmesi için bir başka yöntem kurutma işlemidir. Kurutma işlemi için yoğurt ya daha da koyulaştırılarak güneşte kurutulur ya da püskürtülerek kurutulur (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

5.5.9. ırpılmış Yoğurt: Üretim esnasında ekstra olarak çırpılan bu yoğurtlarda normal yoğurtlara nazaran daha fazla stabilizatör ve şeker ilavesi vardır (Bulut-Solak ve Akın, 2012). Birçok Türk marka yeni yeni ırpılmış yoğurt çeşidini sunmaktadır.

5.5.10. Meyveli Yoğurtlar: Duyusal lezzeti artırmak maksadıyla yoğurtlara ekstra stabilizatör ve şeker ilavesi yapılarak çeşitli meyve şurupları veya posalarla tatlandırılmaktadır (zbek ve Esen, 2025). Bu meyveli his sade yoğurt tüketimini hızla artırmaktadır ve yoğurdu daha çekici bir hale getirmektedir (zbek ve Esen, 2025). Meyveli yoğurtları iki şekilde üretmek mümkündür. Birinci yönteme (Sundea Tipi) göre meyveler kabın dibine yerleştirilir ve üzerine mayalanmış süt ilave edilir, ikinci yöntemde (Swiss Tipi) ise mayalanmış yoğurdun içerisine meyveli karışım eklenerek üretilir (Grlin, 2013).

5.5.11. Yağsız, Az Yağlı, Tam Yağlı Yoğurtlar: Yoğun süt yağı tüketimi bazı sindirim rahatsızlıklarına sebep olduğu için kaynak sütü fark etmeksizin birçok markada yoğurdun ihtiva ettiği yağ oranları çeşitlendirilerek piyasaya sürülmektedir (zbek ve Esen, 2025). Türk Gıda Kodeksi Fermente Süt rnleri Tebliğine göre tam yağlı yoğurtlarda süt yağı oranı %3,8'e eşit ya da bu miktardan daha fazla olmalı, yarım yağlı yoğurtlarda süt yağı oranı %2 ile %1,5 arasında olmalı, yağsız yoğurtlardaki süt yağı oranı ise %0,5'e ya denk ya da daha düşük miktarı olmalıdır (resmigazete, 2022).

5.5.12. Koşer Yoğurt: lkemizde çok rastlanılmayan bir çeşit olan koşer yoğurdu anlamak için öncelikle “koşer”

kavramını öğrenmek daha faydalı olacaktır. Yahudi gelenek ve inanışlarına göre “koşer” kelimesi “yenmesi uygun olan”, “ibadete uygun”, “münasip” veya “yenilmesine izin verilen gıda” gibi çeşitli anlamlar taşımaktadır (Kurt, 2010). Buna göre yoğurt çeşidinin koşer olarak adlandırılabilmesi için üretim prosesleri ve bu proseslerde kullanılan ekipmanlar dahi kontrol edilmelidir (Bulut-Solak ve Akın, 2012). Koşer yoğurt üretiminde ise ana gıda üretildikten sonra ekipmanlar sıcak sularla yıkanmalı, yaklaşık bir gün boyunca boş bekletilmeli ve bir haham ya da Koşer denetim ajansından görevlendirilen birisi tarafından kontrol edilerek üretilmelidir (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

6. YOĞURTLARDA KARŞILAŞILAN BOZULMALAR VE ÖNLEMLER

6.1. Yapışkanlık: Yoğurtta yapışkanlık gibi bir problem görülüyorsa buna sebep; yoğurda katılan kültür bozulmuş olabilir, yoğurdun içeriğinde yapışkanlık yapan mikroorganizma olabilir veya düşük sıcaklıkta mayalama gerçekleşmiş olabilir. Yapışkanlık gibi bir problem yaşamamak için mayalama sıcaklığı 42-44°C’ye getirilmeli veya kültür değiştirilmeli (Demirci ve Ocak, 2020).

6.2. Düşük Viskozite: Düşük viskozite, yani akışkan bir yoğurt da istenemeyen bir durumdur. Buna sebep olarak; kullanılan sütte düşük yağ ve protein içeriği olabilir, sütte pestisit olması, süte düşük maya katılmış olması, mayalama esnasında yoğurtların sarsılması gibi sebepler olabilmektedir. Buna karşılık yoğurt yapmak için kaliteli bir süt tercih edilerek %2 oranında yoğurt mayası kullanılabilir ve mayalama süresini üç saatten fazla tutulmamalıdır (Demirci ve Ocak, 2020).

6.3. Su Salma: Sütteki kuru madde içeriğinin az olması, süte ısıl işlemin yetersiz veya düşük uygulanması, sütte deterjan gibi antibiyotik veya soda gibi maddelerin bulunması, süte katılan

mayanın kusurlu olması, mayalama işlemini uzun tutmuş olmak yoğurtta su salmaya sebep olabilecek sebeplerdir. Bunun için süte pastörizasyon işlemi dikkatli uygulanmalı ve mayalama üç saati aşmamalıdır (Demirci ve Ocak, 2020).

6.4. Ekşilik ve Yoğun Laktik Asit Tadı: Yoğurdun ekşi bir tat vermesi asitliğinin yüksekliğinden kaynaklanan bir durumdur. Mayama esnasında *Lactobacillus delbrueckii subsp. Bulgaricus* bakterileri fazla çalışırsa asitlik artar ve bu da istenmeyen ekşi bir tat verir. Eğer mayalama işleminden sonra hemen soğutulmazsa veya soğutma ortamı 4°C'den yüksekse de ekşilik sorunu yaşanabilir (Demirci ve Ocak, 2020). Bu sebeple soğutma işlemi belirlenen derecelerde yapılmalı ve mayalama süresi uzun tutulmamalıdır.

6.5. Pütürlü Yapı: Yoğurtta pütürlü bir yapı tespit edilmişse buna sebep olarak; katı maddeler tam karışmamış olabilir, asit gelişimi beklenenden hızlı gelişmiş olabilir, mayalama sıcaklığının yüksek olması veya kültür miktarında artış olabilir. Bunu önlemek için karışım işlemi düzgünce yapılmalı, mayalama sıcaklığı kontrol edilmeli ve dengeli kültür katılmalıdır (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

6.6. Dalgalı Renk: Daha çok meyveli yoğurtlarda görülen bu durum yoğurda katılan meyvelerin tam karışmamasından veya pH <3,8 olması durumunda karşımıza çıkmaktadır. Bunu önlemek için yoğurdun pH değerine uygun renkler kullanılmalı, paketleme işleminden önce karıştırma işlemi tam yapılmalıdır (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

6.7. Aşırı Sert Yapı: Aşırı derecede stabilizatör kullanımında yoğurt daha sert bir yapıya bürünerek puding hissi verebilmektedir. Bu durumu önlemek için stabilizatörler dengeli katılmalıdır. Dengesiz stabilizatör katılmasından ötürü aşırı sert yapının yanında jelimsi yapı, sünen bir yapı da beklenebilir (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

6.8. Düşük Laktik Asit Tadı: Düşük mayalama sıcaklığında veya yetersiz kültür varlığında meydana gelen bu durum yoğurdun ferahlatıcı tadından mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Uygun laktik asit tadı için pH değeri <4,5 olduğu gibi mayalama koşullarını da stabil tutulmalıdır (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

6.9. Acı Tat veya Pişmiş Tat: Kültürlerin hatalı bir şekilde süte katılması, dengesiz stabilizatör kullanılması ya da yüksek ısıl işleme tabii tutmak acı bir tat veya pişmiş yoğun bir tat bırakabilmektedir. Buna karşılık pastörizasyon işlemi doğru uygulanmalı, kültürler hatasız bir şekilde süte eklenerek kontrollü bir mayalama işlemi gerçekleştirilmelidir (Bulut-Solak ve Akın, 2012).

7. SONUÇ

Yapılan literatür taraması sonucunda yoğurdun çok eski zamanlardan günümüze kadar en az değişime uğramış halde gelen Türk mutfak kültürünün önemli bir fermente süt ürünü olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular ışığında yoğurt; tarihsel gelişimi, insan sağlığına olan etkileri, coğrafi işaretle tescillenmiş ve endüstriyel olarak üretilen Türk yoğurtları, Türkiye’de yoğurdu mayalama yöntemleri ve yoğurtlarda karşılaşılan bozulmalar ve alınan önlemleri ekseninde kapsamlı bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

Araştırma bulguları neticesinde yoğurdun tesadüfi bir mayalama sonucunda ortaya çıktığı ve günümüze değin Türkler tarafından da vazgeçilmez bir gıda olarak tüketildiği doğrulanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yalnızca besleyiciliğiyle kalmamış ayrıca önemli tarihsel eserlere konu olmuş, Fransa Kralı’nın zamanında Osmanlı hekimleri tarafından yoğurtla tedavi edilmesine değin tarihin birçok noktasında adından sıkça bahsettirdiği aktarılmıştır. Bu bilgilerin yanı sıra birçok makalede

besleyiciliği üzerinde durulmuştur. Elde edilen bulgular sonucunda sũte gũre daha fazla besleyiciliği olduğu gũrũlen yoğurdun kalsiyum, protein, kuru madde iğeriği, karbonhidrat gibi değerlerce de zengin bir gıda olduğu tespit edilmiştir. Yoğurdun bu kadar zengin iğeriklere sahip olması gelişen teknolojinin de beraberinde yoğurdun nasıl mayalandığı merak edilmiş ve bu merakın sonucunda yoğurtların endũstriyel bazda ũretimlerinin başladığı saptanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Tũrkiye’de nadiren gũrũldũęũ saptanan, zincir marketlerde de sık rastlanılmayan birkaç yoğurt ęeřidi olduğu fark edilmiştir. Bunlardan bir tanesi kurutulmuş yoğurttur. Kurutulmuş yoğurdun iki farklı ũretim şekli olduğu aktarılmış ve ortaya ęıkıř sebebi olarak da yoğurdun daha uzun ũmũrlũ olması için bu şekilde bir ũretim tercih edildiği sunulmuştur. Bir diğer yoğurt ęeřidi olarak koşer yoğurdu dikkat ęekmektedir. *Koşer* kavramının yapılan araştırmalar sonucunda Yahudi inancından gelen bir kavram olduğu gũrũldũęũ tespit edilmiştir. Zincir marketlerde kolaylıkla bulunacak bir ũrũn olmayan koşer yoğurdunun Tũrkiye’de ũretildięi literatũr taramasında elde edilen bilgilerle sabitlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular içerisinde ęırpılmıř yoğurdun ũlkemizde yeni yeni piyasaya sũrũldũęũ, sosyal medyada mizah videolarına konu olduğu ve iğeriğinin daha yoğun ama akışkan bir kıvama sahip olduğu, diğer yoğurtlara gũre şeker ve stabilizatũr varlığı açısından da zengin olduğu saptanmıştır. Zincir marketlerde sıkęa karşılaştığımız diğer yoğurt ęeřitleri ise gũnlũk hayatta biręok alanda tũkettięimiz ũrũn ęeřitleridir. Kaymaklı yoğurt, kaymaksız yoğurt, yarım yağlı yoğurt, tam yağlı yoğurt incelenen makaleler ışığında ũrnek verilecek ũrũn grubuna dâhildir.

Yoğurdun ilk dũnemlerdeki mayalama şekilleri ve doğru mayalama teknikleri yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Elde edilen verilere gũre mayalama yũntemleri temelde aynı kalsa dahi bazı ince detaylarıyla yũreden yũreye

farklılık gösterdiği ve sistematik bir şekilde mayalanmadığı görölmüştür. Belirli bir standardizasyona göre mayalanmama neticesinde yoğurtlarda acı tat, pişmiş tat, ekşilik, düşük viskozite, sünen bir yapı, pütürlü bir yapı gibi bozulmaların ortaya çıktığı saptanmıştır. Bu bozulmalar beraberinde endüstriyel yoğurtları getirdiğinden mütevellit zincir marketlerde yoğurt çeşitleri her geçen gün çoğalmakta ve çeşitlendirilmektedir. Bu bilgilere ek olarak ölkemizde ayrıca evlerde mayalanan ve zaman içerisinde o bölgeye has bir hale gelen yoğurtlar da eklenmiştir. Bu yoğurtlar coğrafi işaretle menşei adı veya mahreç işaretiyle Türk Patent Kurumu tarafından tescillenerek gastronomik bir değer olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Coğrafi işaretle tescillenen yoğurtlardan bir tek Mersin yöresine ait Silifke yoğurdu AB’de tescillenen ilk Türk yoğurdu unvanına sahip olduğu belirlenmiştir. Coğrafi işaretle tescillenen yoğurtların üretim şekilleri Türk Patent Kurumu’nun resmi sitesinde sunulan dosyalarda detaylıca incelendiğinde yoğurt yapımında temelde aynı süreç izlendiği fakat bazılarında isli ve yanık bir tat aroması için odun ateşinde pişirilmesi tercih edildiği bazılarındaysa pişirilmeden ilk pastörizasyon işleminden sonra direkt mayalandığı saptanmıştır. Türkiye’de yoğurdun tüketim şekilleri de kendisi gibi oldukça çeşitlidir ve Türk milletinin vazgeçilmezidir. Yoğurt, tatlılarda veya bazı keklerin hamurunda kullanılırken aynı zamanda çorbalarda da ana malzeme olarak veya terbiye olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra yemeklere sos olarak, iştah açıcı meze olarak da sofralarda yerini alabilir. Tavukları fırına sürmeden evvel terbiyesinde de yoğurdun kullanımı görmek mümkündür. Ayrıca bazı yörelerde yoğurda pekmez ve tahin katılarak ya da şeker katılarak tüketilmesi de yaygın bir gelenek haline gelmiştir.

Yoğurt, ölkemiz genelinde tüketilen elzem gıdaların başında geldiği, yapılan araştırma neticesinde tespit edilmiş olup; yoğurt, gerek tarihsel süreçte geçirdiği değişimler ve günümüze

değın çeşitlenen ürün grupları olsun gerekse de sanayileşen dünyaya ayak uydurabilmek için belirli standartlara sığdırılmış, evlerde yoğurt mayalama geleneğı usul usul milletimizi terk etmiş olsun, yoğurt tarihini korurken aynı zamanda geleceğı de emin adımlarla ilerlemektedir.

Bu çalışma sonucunda coğrafi işaret almış 12 yoğurt çeşidiyle ilgili çeşitli festivaller ve fuarlar düzenlenerek yoğurtların tanıtımı yapılabilir. Yoğurtlar hakkında tüketicilerin daha detaylı bilgi sahibi olması adına marketlerde stantlar açılarak onlara sağık açısından faydaları anlatılabilir. Yoğurdun mutfaktaki kullanım alanlarını artırmak maksadıyla gastronomi ve mutfak sanatları, aşıılık gibi programlarda ve ayrıca meslek liselerinde yoğurt çeşitlerine yoğunlaşarak ders içerikleri zenginleştirilebilir. Dezavantajlı bireylerin de rahatlıkla tüketebilmesi için yoğurt çeşitleri genişletilebilir ve bu alanda üretim çalışmaları yapılabilir. Organik yoğurt üretimini görmek ve daha iyi anlayabilmek adına üniversite programlarına ve meslek liselerine çeşitli geziler düzenlenerek öğrenciler çiftliklere götürülebilir ve yoğurdun mayalama işlemleri sanayileşmiş haliyle gösterilebilir. Eğitim alanında yoğurdun besleyiciliğı üzerine öğrencilerle sağıklı beslenme reçeteleri hazırlanabilir. Yoğurtta görülen bazı hataları yaparak ve yaşayarak görmek adına okullarda doğıru yoğurt mayalama yöntemleri atölye derslerine eklenerek bizzat gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

- Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası. (2021). *Afyon manda yoğurdu / Afyonkarahisar manda yoğurdu: Menş e adı tescil belgesi (Tescil No: 808)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Aksaray Ticaret Borsası. (2021). *Eş mekaya yoğurdu: Menş e adı tescil belgesi (Tescil No: 768)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Aksu, B. M., ve Özbey, F. (2021). D vitamini ile zenginleştirilmiş yoğurt tüketimi ve sağık üzerine etkileri. *Gıda*, 46(5), 1171-1182. doi:10.15237/gida.GD21102
- Antakya Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). *Antakya tuzlu yoğurdu: Mahreç iş areti tescil belgesi (Tescil No: 532)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Bulut-Solak, B., ve Akın, N. (2012). Yoğurt çeş itleri, yoğurtlarda görölen bazı kusurlar ve çözüm önerileri. *Akademik Gıda*, 10(2), 115-120.
- Coş kun, H. (2013). Yoğurt dondurması. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Faköltesi Dergisi*, 29(2).
- Çaycuma Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). *Çaycuma manda yoğurdu: Menş e adı tescil belgesi (Tescil No: 496)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Demirci, A., ve Ocak, E. (2020). Sağıklı ve kaliteli yoğurt nasıl mayalanır? *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*, 2(1), 14-22.
- Demirci, M., ve Ş imş ek, O. (1997). *Süt iş leme teknolojisi*. İstanbul: Hasad Yayıncılık.
- Doğ an, E. (2021). *Denizli'ye özğü geleneksel gıdalardan isli (yanık kokulu) yoğurdun üretim ve tüketimi* (Yüksek lisans

- tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi.
- Emirdağ Belediyesi. (2021). *Emirdağ koyun yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 883)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Ercan, M. O., Kaya, S., Mutlubaş, İ., ve Erdoğan, T. (2024). Türk mutfak kültüründe yer alan yöresel yoğurtlar ile ilgili gastronomi rotası önerisi. *Annals of Gastronomy and Tourism Studies*, 1(1), 23-37. doi:10.29228/agts.75472
- Fulgoni III, V. L., Dreher, M., ve Davenport, A. J. (2013). Avocado consumption is associated with better diet quality and nutrient intake, and lower metabolic syndrome risk in US adults: Results from the National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES) 2001–2008. *Nutrition Journal*, 12(1), 1. doi:10.1186/1475-2891-12-1
- Gürün, E. (2013). *Sürülebilir nitelikleri yüksek meyveli ve baharatlı yoğurt üretimi (Yüksek lisans tezi)*. Sakarya Üniversitesi, Sakarya. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi.
- Karapınar Ticaret Borsası. (2025). *Karapınar koyun yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 1772)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Kızılaslan, N., ve Solak, İ. (2016). Yoğurt ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (12), 52-59.
- Kocaeli Ticaret Odası. (2023). *Kandıra manda yoğurdu: Menşe adı tescil belgesi (Tescil No: 1474)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Konya Ereğli Belediyesi. (2021). *Ereğli koyun yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 798)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.

- Kurt, A. O. (2010). Yahudilikte Koşer (Kosher) ve Koşer ekonomisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, 14(2), 103-149.
- Mamak Belediyesi. (2021). *Mamak ravak yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 828)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Öner, M. E., Tarhan, A., ve Öner, M. (2020). Coğrafi işaretili Alanya avokadosu ile yoğurt üretimi ve bazı özelliklerinin araştırılması. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 33(2), 231-237. doi:10.29136/mediterranean.690835
- Özbek, Ç., ve Esen, M. K. (2025). Exploring Turkish yoghurts: A comprehensive study on product characteristics. *Journal of Dairy Research*, 1-13. doi:10.1017/S0022029925101088
- Saçak, E., ve Kırdar, S. S. (t.y.). *Odun ateşinden sofraya bir yoğurdun hikayesi: Burdur Kökez yoğurdu*. Erişim adresi: [İlgili Web Adresi]
- Siddiq, M., Ahmed, J., Lobo, M. G., ve Ozadali, F. (Editörler). (2012). *Tropical and subtropical fruits: Postharvest physiology, processing and packaging*. doi:10.1002/9781118324097
- Silifke Ticaret ve Sanayi Odası. (2022). *Silifke yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 1022)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Silivri Belediyesi. (2022). *Silivri yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 1180)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.
- Tavas Belediyesi. (2024). *Tavas yanık koyun yoğurdu: Mahreç işareti tescil belgesi (Tescil No: 1602)*. Ankara: Türk Patent ve Marka Kurumu.

- Türk Gıda Kodeksi. (2022, 22 Kasım). *Fermente süt ürünleri tebliğı*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39865&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (t.y.). *Coğrafi işaretler portalı*. <https://ci.turkpatent.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Ulusal Süt Konseyi. (t.y.). *Süt ve süt ürünleri üretimleri*. <https://ulusalsutkonseyi.org.tr/uretimler/> adresinden erişildi.
- Yurdakök, M. (2013). Yoğurdun öyküsü, probiyotiklerin tarihi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 56(1), 43-60.
- Yörsan. (t.y.). *Yoğurt seçiminde dikkat edilmesi gerekenler*. <https://yorsan.com.tr/yogurt-seciminde-dikkat-edilmesi-gerekenler/> adresinden erişildi.

KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜNDE TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK

Emine BAYDAN¹

Nisa Nur KÜLAHÇI CEBE²

Esra KESKİN³

1. GİRİŞ

Modern kentleşme pratikleri son yirmi yılda merkeziyetçi, hiyerarşik ve uzun vadeli planlama paradigmalarından; esneklik, katılımcılık ve kullanıcı deneyimini merkeze alan yaklaşımlara doğru belirgin bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu değişim, planlamayı yalnızca fiziksel mekânın düzenlenmesi olarak gören anlayıştan uzaklaştırarak kentsel mekânı sosyal, kültürel ve politik etkileşimlerin dinamik bir zemini olarak ele alan daha bütüncül bir perspektife yöneltmektedir. Bu kapsamda taktiksel şehircilik, kentsel mekânın iyileştirilmesi amacıyla geliştirilen düşük maliyetli, kısa vadeli ve ölçeklenebilir müdahaleleri ifade eden yenilikçi bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Pfeifer, 2013). Kavramın temel felsefesi, büyük ölçekli ve yüksek bütçeli projelerin yavaş işleyen karar süreçlerine karşılık, kullanıcı katılımıyla gerçekleştirilen küçük ölçekli müdahaleler aracılığıyla uzun vadeli dönüşümlerin zeminini hazırlamaktır (Silva, 2016). Bu yönüyle taktiksel şehircilik, kenti durağan bir fiziksel nesne yerine sürekli test edilen, geri bildirimlerle gelişen

¹ Arş. Gör., Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-5564-8507.

² Arş. Gör., Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara Üniversitesi, ORCID: 0009-0003-9024-0672.

³ Dr. Öğr. Üyesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Ankara Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-2778-9024.

ve kolektif öğrenmeye açık bir kentsel laboratuvar olarak kavramsallaştırmaktadır (Wohl, 2018).

“Neden şimdi?” sorusu, taktiksel şehirciliğın yükselişini çağdaş kentlerin çok katmanlı kriz ortamı içinde değerlendirmeyi gerektirmektedir. İklim krizi, hızlı nüfus artışı, ekonomik dalgalanmalar ve pandemi gibi gelişmeler, uzun onay süreçlerine ve yüksek maliyetli uygulamalara dayanan geleneksel planlama araçlarının yetersiz kalmasına yol açmaktadır (Demiröz vd., 2023). Bu çerçevede taktiksel şehircilik, “çevik şehir” (agile city) anlayışıyla uyumlu biçimde, kısıtlı kaynaklarla hızlı müdahale kapasitesi geliştiren ve belirsizlik koşullarında uyum sağlamayı önceleyen bir dirençlilik stratejisi olarak öne çıkmaktadır (Al-Betawi, 2024). Özellikle mülteci hareketliliğı veya pandemi sonrası kamusal mekânda ortaya çıkan sosyal mesafe gereksinimleri gibi durumlarda, geçici bisiklet yolları, açık alan oturma düzenlemeleri ve pop-up kamusal alan uygulamaları kentlerin kısa sürede yeniden örgütlenmesine olanak tanımaktadır (Al-Betawi, 2024; Karakaya Ayalp vd., 2023).

Söz konusu kapsamda taktiksel şehircilik teknik bir tasarım yönteminin ötesine geçerek kentsel adalet, mekânsal eşitlik ve kamusal alanın demokratikleşmesi hedeflerini içeren normatif bir yönelimi de bünyesinde barındırmaktadır (Webb, 2018). Böylece taktiksel şehircilik, hem planlama disiplininin yöntemsel çerçevesini genişletmekte hem de kent yönetiminde katılımcı, esnek ve öğrenen modellerin kurumsallaşmasına katkı sunmaktadır. Bu yönüyle, günümüz kentlerinin belirsizlikler ve çoklu krizler çağında ihtiyaç duyduğı deneysel, uyarlanabilir ve toplumsal temelli dönüşüm araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

2. TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK: KAVRAM VE YAKLAŞIM

Taktiksel şehircilik literatürü, bu kavramı geleneksel, uzun erimli ve yukarıdan aşağıya işleyen planlama süreçlerine alternatif olarak geliştirilen bir müdahale yaklaşımı olarak tanımlamaktadır. Düşük maliyetli, kısa vadeli ve ölçeklenebilir uygulamalar aracılığıyla kalıcı dönüşümlerin zeminini oluşturmayı amaçlayan bu yaklaşım, “yap-izle-öğren” döngüsüne dayalı deneysel bir planlama pratiğı olarak değerlendirilmektedir (Roosta vd., 2022). Bu yönüyle taktiksel şehircilik, belirsizlik koşullarında geri bildirimlere dayalı olarak gelişen esnek ve uyarlanabilir bir planlama aracı olarak görülmektedir (Wohl, 2018).

Kavramsal kökenleri 1970’lerde özellikle New York’ta ortaya çıkan ve kamusal alanın bürokratik süreçler dışında yeniden sahiplenilmesini hedefleyen “gerilla şehircilik” pratiklerine uzanmaktadır (Mould, 2014). Başlangıçta taban hareketleri ve “kendin yap” kültürüyle gelişen bu girişimler zamanla yerel yönetimler tarafından benimsenmiş ve gayriresmî pratiklerden kurumsal stratejilere uzanan hibrit bir yapı oluşturmuştur (Simpson, 2015; Cariello vd., 2021). Günümüzde taktiksel şehircilik, sivil inisiyatiflerden belediyelerin geçici kullanım politikalarına kadar geniş bir uygulama alanına sahip çok aktörlü bir müdahale alanı olarak değerlendirilmektedir (Pfeifer, 2013).

Literatürde bu yaklaşımın yalnızca estetik iyileştirmelerle sınırlı olmadığı; kentsel dayanıklılık, yaşanabilirlik ve mekânsal aidiyetin güçlendirilmesine katkı sunduğı vurgulanmaktadır (Yassin, 2019). Özellikle atıl alanların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde topluluk katılımını teşvik eden ve sosyal etkileşimi artırarak sosyal sermaye üretimine katkı sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir (Elshater, 2014; El Messeidy, 2019).

Kuramsal tartışmalarda “kentsel akupunktur” metaforu da önemli bir yer tutmaktadır. Küçük ölçekli ve stratejik müdahalelerin mahalle ölçeğinde daha geniş etkiler yaratabilmesi, kentin karmaşık ve ilişkisel bir sistem olarak ele alınmasıyla ilişkilendirilmektedir (Balicka vd., 2021; Kızıldaş ve Masatlıoğlu, 2024). Bununla birlikte eleştirel literatür, taktiksel şehirciliğın neoliberal kentsel politikalarla ilişkisine dikkat çekerek bazı durumlarda soylulaştırma süreçlerini tetikleyebileceğini ileri sürmektedir (Mould, 2014; Brenner, 2017).

Türkiye’de ise özellikle pandemi sonrası dönemde kamusal alan tartışmalarıyla birlikte taktiksel şehircilik yaklaşımına yönelik ilginin arttığı görölmektedir (Demiröz vd., 2023). “Kendin yap” kültürü (Atay Kaya ve Kut Görgün, 2017), kentsel akupunktur (Kızıldaş ve Masatlıoğlu, 2024) ve kampüs gibi yarı-kamusal mekânlar (Yurtcan vd., 2025) üzerinden yürütölen çalışmalar; İzmir Karşıyaka (Topal, 2023) ve İstanbul Kartal Meydanı (Ertaş vd., 2022) örnekleriyle yerel kurumsallaşma deneyimlerini ortaya koymaktadır. Buna karşın literatürde geçici müdahalelerin kalıcı politikalara dönüşme koşulları ile bu süreçleri şekillendiren yönetsel ve hukuki çerçevenin sistematik analizi sınırlıdır (Di Croce ve Guastavino, 2025; Silva, 2016). Bu çalışma, taktiksel şehirciliğı yalnızca teknik bir tasarım yöntemi olarak değıl; esneklik, sürdürülebilirlik, katılımcılık ve yönetim boyutlarını bütünleştiren çok katmanlı bir kentsel müdahale modeli olarak ele almakta ve küresel örneklerle Türkiye pratiğı arasında karşılaştırmalı bir değıerlendirme sunarak müdahalelerin kurumsal planlama süreçlerine entegrasyon potansiyelini tartışmaktadır.

3. TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK TİPOLOJİLERİ VE ARAÇLARI

Taktiksel Şehircilik, kullandığı araçların çeşitliliğı ve hafif, hızlı uygulanabilir ve düşük maliyetli niteliğı sayesinde geleneksel planlama ve tasarım pratiklerinden ayrışmaktadır. Bu yaklaşımda müdahaleler, ağır altyapı yatırımlarından ziyade boya, modüler kent mobilyaları, saksılar, ahşap paletler ve taşınabilir platformlar gibi erişilebilir ve geri dönüştürülebilir malzemelerle gerçekleştirilmektedir (Pfeifer, 2013). Bu maddi hafiflik, yönetsel ve zamansal esneklikle birleşerek müdahalelerin hızlı uygulanmasını ve gerektiğinde geri alınabilmesini mümkün kılmaktadır. Böylece taktiksel uygulamalar, mekânsal önerileri test eden deneysel araçlar ve aynı zamanda veri üretim süreçleri olarak değerlendirilmektedir (Wohl, 2018).

3.1. Yaya Odaklı Müdahaleler ve Trafik Sakinleştirme

Yaya öncelikli düzenlemeler, taktiksel Şehirciliğin en yaygın tipleriinden biridir. Otomobil merkezli planlanmış sokak kesitlerinin yaya lehine yeniden dağıtılması; geçici kaldırım genişletmeleri, renkli zemin boyamaları, taktiksel bisiklet yolları ve modüler bariyerlerle gerçekleştirilmektedir (Yassin, 2019). Bu müdahaleler, estetik bir iyileştirme olmasının yanı sıra aynı zamanda davranışsal ve algısal bir dönüşüm sağlamaktadır. Renkli zemin grafikleri ve bitki saksıları gibi görsel sınır elemanları, sürücülerin hız algısını değiştirerek doğal bir trafik sakinleştirme etkisi oluşturmakta; böylece fiziksel mühendislik çözümlerine kıyasla daha düşük maliyetle güvenlik artışı sağlamaktadır (Yoshimura vd., 2025).

Özellikle okul çevrelerinde uygulanan geçici yayalaştırma projeleri, “oyun sokağı” kavramıyla bütünleşerek çocukların güvenli hareket alanlarını genişletmektedir (Ammendola ve Masiani, 2026). Bu kapsamda müdahale; ulaşım düzenlemesi

olmakla yetinmeyerek, kamusal alanın sosyal işlevini yeniden tanımlayan ve dönüştüren çok katmanlı bir sürece dönüşmektedir. Böylece sokak, transit geçiş mek nı olmaktan çıkararak karşılaşma, oyun ve etkileşim alanına dönüşmekte olup bu tipolojinin kavramsal temeli, kamusal mek nın çok işlevli kullanım potansiyelini görünür kılmaya dayanmaktadır.

3.2. Parkletler ve Mikro-Kamusal Alan  retimi

Taktiksel şehirciliğin simgesel araçlarından biri olan parklet, bir veya iki ara lık otopark alanının geçici olarak kamusal kullanıma tahsis edilmesini ifade etmektedir (Herman ve Rodgers, 2020). Parkletler, kamusal alanın sokak yüzeyindeki dağılımını sorgulayan mek nsal bir argüman olarak öne çıkmakta; bu bağlamda sokak, yalnızca bir araç park etme alanı olmaktan çıkararak, aynı zamanda sosyal etkileşim ve toplumsal etkileşim mek nı olarak değerlendirilmektedir.

Bu mikro-mek nlar genellikle oturma elemanları, bitkilendirme, bisiklet park alanları ve gölgelikler ile donatılmakta; böylece sokak ölçeğinde sosyal canlılık üretmektedir. Literatürde, parklet uygulamalarının çevredeki ticari işletmeler üzerinde olumlu ekonomik etkiler yarattığı ve yaya trafiğini artırarak yerel ekonomiyi desteklediği belirtilmektedir (Barata ve Fontes, 2017; Yoshimura vd., 2025). Bu durum, taktiksel müdahalelerin ekonomik performans göstergeleri üzerinden de değerlendirilebileceğine işaret etmekte olup kavramsal olarak parkletler, kamusal alanın yeniden tahsisi tartışmasının somut bir aracı şeklinde yorumlanmaktadır.

3.3. Pop-up Mek nlar ve Geçici Meydanlar

Kent dokusundaki atıl boşluklar, geniş kavşaklar veya geçici olarak trafiğe kapatılan alanlar, pop-up meydanlar aracılığıyla kısa süreli etkinlik mek nlarına dönüştürülebilmektedir (Elshater, 2014). Bu uygulamalar; mobil kütüphaneler, geçici sahneler, portatif oturma birimleri ve

kültürel etkinliklerle desteklenerek alanın potansiyel kullanım senaryolarını test etmektedir (El Messeidy, 2019).

Bu tipoloji, planlama sürecinde ön tasarım simülasyonu işlevi görmektedir. Kalıcı bir meydan projesine geçmeden önce, mekânın kullanıcı davranışları gözlemlenmekte ve geri bildirimler toplanmaktadır. Böylece taktiksel müdahale, stratejik planlama için ampirik veri üretmektedir. Geçicilik burada bir zayıflık değil; esneklik ve öğrenme kapasitesi anlamına gelmektedir. Ancak literatürde, bu geçiciliğin kurumsal araçsallaştırma riski de tartışılmaktadır (Braten, 2025).

3.4. Gerilla Bahçecilik ve Ekolojik Müdahaleler

Taktiksel şehirciliğin ekolojik boyutunu temsil eden gerilla bahçecilik uygulamaları ise, terk edilmiş araziler, yol kenarları veya betonlaşmış boşlukların bitkilendirilmesini içermektedir (Atay Kaya ve Kut Görgün, 2017). Bu müdahaleler kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, yağmur suyu yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin artırılması gibi çevresel faydalar sağlamaktadır. Aynı zamanda kentlinin toprağa erişim hakkını savunan sembolik bir eylem biçimi olarak da yorumlanmaktadır. Zamanla müşterek bahçelere dönüşebilen bu alanlar, komşuluk ilişkilerini güçlendiren ve yerel gıda üretimini teşvik eden kolektif üretim mekânlarına dönüşebilmektedir (Yaylali ve Traunmüller, 2024). Bu yönüyle gerilla bahçecilik, ekolojik sürdürülebilirlik ile toplumsal dayanışmayı bir araya getiren çok katmanlı bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Farklı tipolojiler altında çeşitlilik gösterse de, taktiksel şehircilik müdahaleleri bazı ortak özellikler etrafında birleşmektedir. Bu müdahalelerin geçici ve geri alınabilir niteliği, kalıcı dönüşümler öncesinde mekânsal önerilerin test edilmesine olanak tanımaktadır. Düşük maliyetli ve erişilebilir araçlara dayanması ise hem yerel yönetimlerin hem de sivil inisiyatiflerin sürece katılımını kolaylaştırmaktadır. Bu taktiksel müdahaleler,

küçük ölçekli uygulamalar aracılığıyla daha geniş mekânsal dönüşümlerin önünü açan esnek bir planlama aracı olarak değerlendirilmektedir (Stevens vd., 2021).

4. TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Taktiksel şehirciliğin kuramsal çerçevesi, farklı coğrafyalarda ve çeşitli ölçeklerde gerçekleştirilen uygulamalar üzerinden şekillenmiş; bu deneyimler literatürde hem başarı örnekleri hem de bağlamsal farklılıklar ışığında analiz edilmiştir (Tablo 1). Küresel ölçekte en sık referans verilen örneklerden biri, 2009 yılında New York'ta başlatılan Times Square dönüşümüdür. Green Light for Midtown projesi kapsamında yoğun araç trafiğine sahip meydan alanı boya, plastik dubalar ve taşınabilir oturma elemanları kullanılarak kısa sürede yayalaştırılmıştır (Simpson, 2015; Pfeifer, 2013). Başlangıçta geçici bir müdahale olarak tasarlanan uygulama, yaya güvenliği ve kamusal kullanımda sağlanan iyileşmeler sayesinde kalıcı kentsel tasarım kararlarına dönüşmüştür (Marshall vd., 2016; Yoshimura vd., 2025). Bu örnek, taktiksel şehirciliğin “önce test et, sonra kalıcılaştır” yaklaşımının planlama politikalarına entegrasyon kapasitesini göstermesi bakımından literatürde paradigmatik bir vaka olarak değerlendirilmektedir. Benzer biçimde Barselona'daki “Superblocks” uygulamaları, mahalle ölçeğinde araç trafiğini sınırlandırarak iç sokakları yayalara ve kamusal kullanımlara tahsis eden bir model sunmaktadır (Nieuwenhuijsen vd., 2024). Geçici düzenlemelerle başlatılan bu süreç zamanla stratejik mekânsal planlama kararlarıyla bütünleşmiş ve taktiksel müdahalelerin kentsel politika ölçeğine taşınabileceğini göstermiştir.

Türkiye örneğinde ise taktiksel şehircilik uygulamalarının özellikle son on yılda, katılımcı yerel yönetim söylemleri ve pandemi sonrası kamusal alan arayışları çerçevesinde ivme kazandığı görülmektedir (Demiröz vd., 2023). İzmir Karşıyaka’da gerçekleştirilen sokak sağıklaştırma ve geçici yayalaştırma projeleri, bu yaklaşımın belediye ölçeğinde kurumsal araçlara dönüştürülebileceğini göstermektedir (Topal, 2023). İstanbul Kartal Meydanı’nda uygulanan düzenlemeler ise açık alanların müşterek mekân anlayışıyla yeniden kurgulanması sürecinde taktiksel araçların etkin kullanımına örnek teşkil etmektedir (Ertaş vd., 2022). Ayrıca oyun sokağı projeleri ve üniversite kampüslerinde gerçekleştirilen geçici yaya düzenlemeleri, çocuk hakları ve kullanıcı deneyimi odaklı müdahaleler olarak öne çıkmaktadır (Yurtcan vd., 2025).

Bu örnekler karşılaştırıldığında, taktiksel şehirciliğin başarısının yalnızca tasarım kalitesine değıl; yönetim yapısına, mevzuat esnekliğine ve toplumsal katılım kültürüne de bağılı olduğı görülmektedir. New York ve Barselona gibi örneklerde güçlü veri üretimi, şeffaf performans ölçümü ve siyasi irade sayesinde geçici uygulamalar hızla kalıcı politikalara entegre edilebilmiştir. Türkiye’de ise merkezizetçi planlama geleneğı ve katı mevzuat yapısı bu tür uygulamaların ölçeklenmesini zaman zaman sınırlayabilmektedir (Kızıлтаş ve Masatlıoğılu, 2024). Ayrıca Batı örneklerinde sivil inisiyatif ve “kendin yap” kültürü daha belirleyici bir rol oynarken, Türkiye’de uygulamaların çoğunlukla belediye öncülüğünde ve yukarıdan aşağıya bir organizasyon modeliyle geliştiğı gözlemlenmektedir (Atay Kaya ve Kut Görgün, 2017). Bununla birlikte Türkiye’de güçlü sokak kültürü ve mahalle ölçeğindeki sosyal etkileşim, taktiksel müdahalelerin yerleştirilmesi açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu durum, küresel modellerin doğrudan aktarımından ziyade yerel bağlama duyarlı çözümler

geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir (Roosta vd., 2022; Lak ve Kheibari, 2020).

Tablo 1. Taktiksel Şehircilik Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi (Simpson, 2015; Pfeifer, 2013; Marshall vd., 2016; Yoshimura vd., 2025; Topal, 2023; Ertaş vd., 2022; Demiröz vd., 2023; Kızıltaş ve Masatlıoğlu, 2024; Atay Kaya ve Kut Görgün, 2017; Roosta vd., 2022; Lak ve Kheibari, 2020)

Örnek Kent	New York-Times Square	Barselona-Superblocks	İzmir-Karşıyaka	İstanbul-Kartal Meydanı
Müdahale Türü	Yayalaştırma	Mahalle içi trafik sınırlandırma	Sokak dönüşümü	Kamusal alan iyileştirme
Başlatan Aktör	Belediye	Belediye ve Planlama birimleri	Belediye	Belediye
Ölçek	Kent merkezi	Mahalle	Mahalle	Meydan
Geçicilik Süresi	Geçici'den Kalıcı'ya	Aşamalı	Geçici	Geçici
Ölçülebilir Etki	Trafik kazası azalımı, ticari artış	Hava kalitesi, kamusal kullanım artışı	Sosyal kullanım artışı	Kullanım yoğunluğu artışı
Kurumsallaşma Düzeyi	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta
Soylulaştırma Riski	Orta	Tartışmalı	Düşük-Orta	Belirsiz
Yasal Uyum	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta

Karşılaştırmalı değerlendirme, taktiksel şehirciliğin benzer araçlarla uygulanmasına rağmen sonuçlarının yönetim modeli, ölçek ve kurumsallaşma kapasitesine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Küresel örneklerde müdahaleler yüksek düzeyde kurumsallaşarak geçici uygulamaların kalıcı planlama politikalarına entegrasyonunu mümkün kılarken, Türkiye örneklerinde uygulamaların çoğunlukla proje ölçeğinde kaldığı ve orta düzeyde kurumsallaştığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'deki uygulamalar toplumsal kabul ve gündelik yaşamla uyum açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Soylulaştırma riski ve yasal uyum gibi değişkenler ise taktiksel müdahalelerin yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda

sosyoekonomik ve yönetsel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

5. TAKTİKSEL şEHİRCİLİğİN YAPISAL SINIRLARI VE ELEşTİRİLER

Taktiksel şehirciliğin sunduğu hızlı, düşük maliyetli ve katılımcı çözümler, kentsel meknda demokratikleşme ve esneklik vaadi taşımakla birlikte, literatürde güçlü eleştirel tartışmaların da odağında yer almaktadır. Bu tartışmaların başında, söz konusu müdahalelerin istemeden de olsa soylulaştırma süreçlerini hızlandırma potansiyeli gelmektedir. Özellikle estetik iyileştirmeler, sokak canlılığı ve yaratıcı tasarım unsurları üzerinden yeniden markalaştırılan mahalleler, gayrimenkul piyasasında değer artışına zemin hazırlayabilmekte; bu durum uzun vadede düşük gelirli grupların yerinden edilmesi riskini doğurmaktadır (Mould, 2014). Eleştirel kent kuramcıları, taktiksel şehirciliğin “yaratıcı şehir” söylemiyle eklemlendiği durumlarda, kamusal alanın topluluk yararından ziyade yatırım çekme ve meknsal rekabet gücünü artırma aracı hline gelebildiğini ileri sürmektedir (Brenner, 2017). Böyle bir senaryoda, başlangıçta taban hareketi olarak ortaya çıkan müdahale, piyasa temelli kentsel dönüşümün öncül fazına dönüşebilmekte; artan kira bedelleri ve ticari baskılar sonucunda yerel halk ve küçük esnaf bölgeden dışlanabilmektedir (Braten, 2025; Webb, 2018). Bu nedenle literatür, taktiksel şehirciliğin kentsel adalet iddiasının ancak sosyal koruma politikaları ve kiracı güvenceleriyle birlikte ele alındığında sürdürülebilir olabileceğini vurgulamaktadır.

İkinci önemli tartışma eksenini, taktiksel müdahalelerin doğasında bulunan geçicilik özelliğinin yarattığı yapısal belirsizliktir. “nce test et, sonra inşa et” yaklaşımı planlama disiplinine deneysel bir esneklik kazandırmakla birlikte,

uygulamaların kalıcı politika ve yatırım kararlarına dönüşmemesi durumunda etkilerinin sınırlı kalma riski bulunmaktadır (Silva, 2016). Nitekim bazı çalışmalar, başarılı sonuçlar veren pop-up projelerin dahi bütçe planlamasına ve resmi imar süreçlerine entegre edilemediği için kısa süreli deneyimler olarak kaldığını göstermektedir (Schreiber, 2025). Bu durum, yerel topluluklarda geçici bir mobilizasyon yaratsa da müdahalenin kaldırılması sonrasında hayal kırıklığına ve yönetsel güven erozyonuna yol açabilmektedir (Vallance ve Edwards, 2021). Literatür, geçicilikten kalıcılığa geçişin yalnızca fiziksel dayanıklılıkla değil; yönetim mekanizmaları, finansman modelleri ve planlama hiyerarşisine entegrasyon kapasitesiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Herman ve Rodgers, 2020; Stevens vd., 2021). Bu çerçevede taktiksel şehircilik, kurumsal çerçeveye uyumlu bir ölçeklenme stratejisi geliştirmediği sürece deneysel ama etkisiz bir uygulama alanına indirgenme riski taşımaktadır.

Üçüncü tartışma alanı, mevcut yasal ve bürokratik yapıların esneklikten uzak karakteridir. Geleneksel planlama mevzuatı hiyerarşik karar alma süreçleri ve katı ruhsat prosedürleri üzerine kurulu olduğundan, tabandan gelişen ve hızlı müdahale gerektiren uygulamalar çoğu zaman hukuki belirsizlik alanında kalmaktadır (Simpson, 2015). Özellikle gerilla bahçecilik veya izinsiz kamusal alan düzenlemeleri gibi pratikler bazı bağlamlarda kamu malına müdahale ya da ruhsatsız uygulama olarak değerlendirilerek cezai yaptırımlara konu olabilmektedir. Bu durum yaratıcı kentsel eylem ile hukuka aykırılık arasındaki sınırın muğlaklaşmasına yol açmaktadır. Böyle bir belirsizlik hem aktivist gruplar hem de yenilikçi belediyeler açısından yönetsel risk üretmektedir (Lak ve Kheibari, 2020). Bu nedenle literatürde taktiksel şehirciliğin kurumsallaşma sürecinin yalnızca uygulama rehberleriyle değil,

aynı zamanda mevzuat reformlarıyla desteklenmesi gerektiği savunulmaktadır (Cariello vd., 2021; Topal, 2023).

Bir diğer tartışma başlığı, taktiksel şehirciliğin katılım iddiasına yöneliktir. Müdahalelerin gerçekten kapsayıcı olup olmadığı, hangi toplumsal grupların sürece dahil edildiği ve karar alma mekanizmalarının ne ölçüde demokratikleştiği soruları önem kazanmaktadır. Katılımın sembolik düzeyde kalması durumunda taktiksel uygulamalar toplumsal meşruiyet üretmek için kullanılan geçici araçlara dönüşebilmekte; bu durum yaklaşımın normatif iddiaları ile pratik sonuçları arasında bir boşluk yaratmaktadır (Pfeifer, 2013; Roosta vd., 2022). Bu açıdan bakıldığında taktiksel şehircilik yalnızca meknsal değil, aynı zamanda yönetsel bir reform ihtiyaına da işaret etmektedir.

Literatür, taktiksel şehirciliğin potansiyelinin ancak üç temel koşul altında sürdürülebilir bir kentsel iyileştirmeye dönüşebileceğini ortaya koymaktadır:

- (i) Soylulaştırma riskine karşı sosyal adalet ve kiracı koruma politikalarıyla desteklenmesi,
- (ii) Geçici müdahalelerin kalıcı planlama ve bte süreçlerine entegrasyonunu sağlayacak kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi,
- (iii) Yasal çerçevenin esnek, deneysel ve katılımcı uygulamalara izin verecek biçimde yeniden düzenlenmesi.

Aksi takdirde taktiksel şehircilik, dönüşüm vaat eden ancak yapısal eşitsizlikleri yeniden üretebilen sınırlı bir araç seti olarak kalma riski taşımaktadır. Bu nedenle yaklaşımın gerçek anlamda dnştrc olabilmesi, eleştirel literatürde işaret edilen bu yapısal gerilimleri dikkate alan bütüncül bir politika çerçevesiyle mümkündür.

6. TÜRKİYE’DE TAKTİKSEL şEHİRCİLİK UYGULAMALARI

Türkiye’de taktiksel şehircilik uygulamaları, özellikle 2010’lu yılların ikinci yarısından itibaren yerel yönetimlerin katılımcılık, kamusal alan kalitesi ve yaşam kalitesi odaklı politikaları çerçevesinde görünürlük kazanmıştır. Pandemi sonrası dönemde açık alan ihtiyaının artması, mahalle ölçeğinde yaya öncelikli düzenlemeler, geçici sokak kapatmaları, bisiklet yolu işaretlemeleri ve “oyun sokağı” uygulamaları gibi düşük maliyetli müdahalelerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Türkiye’de taktiksel şehircilik henüz bağımsız bir planlama aracı olarak tanımlanmış değildir. Daha çok belediyelerin proje bazlı uygulamaları veya kentsel tasarım/ulaşım politikaları kapsamında hayata geçirilen pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yasal açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye’de meknsal planlama sistemi büyük ölçüde hiyerarşik ve merkezietçi bir yapıya sahiptir. 3194 sayılı İmar Kanunu ve Meknsal Planlar Yapım Yönetmeliği çerçevesinde planlama süreçleri; üst ölçekli planlardan uygulama imar planlarına uzanan katı bir sistematik içerisinde yürütülmektedir. Bu yapı, uzun vadeli ve bağlayıcı plan kararlarını önceleyen bir anlayışa dayanmakta; geçici, deneysel ve geri dönüştürülebilir müdahalelere doğrudan referans veren esnek araçlar içermemektedir. Dolayısıyla taktiksel şehircilik uygulamaları çoğu zaman plan değişikliği gerektirmeyen, geçici düzenlemeler veya kentsel tasarım projesi kapsamında değerlendirilen uygulamalar olarak hayata geçirilmektedir.

Belediyelerin yetki alanı ise 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile tanımlanmaktadır. Bu mevzuat, yerel yönetimlere yol, meydan, park ve kamusal alan düzenlemeleri yapma yetkisi tanımakla birlikte; kamusal alanların kullanım biçiminde kalıcı değişiklikler

söz konusu olduğunda plan kararlarıyla uyum zorunluluğu doğmaktadır. Bu durum, taktiksel müdahalelerin “geçici” niteliğini bir avantaj haline getirirken, kalıcılaşma aşamasında bürokratik süreçlerin uzamasına neden olabilmektedir. Özellikle trafik düzenlemeleri ve yol kapatma kararlarında UKOME (Ulaşım Koordinasyon Merkezi) gibi kurumsal mekanizmaların devreye girmesi, çok aktörlü ve zaman alan bir onay sürecini beraberinde getirmektedir.

Katılım boyutu aćısından değerlendirildiğinde, Türkiye’de planlama mevzuatı askı süreci ve itiraz mekanizması gibi sınırlı katılım araçları içermektedir. Taktiksel şehircilik ise doğası gereği daha erken aşamada kullanıcı deneyimini sürece dahil etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, mevcut yasal çerçevenin katılımcılığı prosedürel düzeyde tanımladığı; oysa taktiksel yaklaşımın daha etkileşimli ve deneyim temelli bir katılım modelini gerektirdiği söylenebilir. Bu uyumsuzluk, uygulamaların çoğunlukla belediye inisiyatifiyle ve yukarıdan aşağıya biçimde gerçekteşmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte mevcut sistem içinde taktiksel şehircilik için önemli fırsat alanları da bulunmaktadır. Özellikle stratejik planlar, sürdürülebilir kentsel hareketlilik planları (SKHP), iklim eylem planları ve kentsel tasarım rehberleri, geçici müdahalelerin pilot uygulama olarak denenmesine imkân tanıyabilecek esnek araçlar sunmaktadır. Kamusal alanların hızlı ve düşük maliyetli dönüşümüne imkân veren taktiksel araçlar, dirençlilik politikaları aćısından da potansiyel taşımaktadır.

7. SONUÇ

Çalışmada taktiksel şehircilik; esneklik, katılımcılık, öğrenme ve yönetim boyutlarını bütünleştiren çok katmanlı bir planlama yaklaşımı olarak ele alınmaktadır. Literatür incelemesi, kavramın aktivist kökenlerden kurumsal planlama stratejilerine

uzanan evrimini ortaya koyarken; eleştirel tartışmalar ise bu dönüşümün soylulaştırma, araçsallaştırma ve katılımın yüzeyselleşmesi gibi riskler içerdikini göstermektedir. Bu çift yönlü karakter, taktiksel şehirciliğın hem yenilikçi hem de kırılğan bir müdahale biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Küresel örnekler, taktiksel müdahalelerin uygun yönetim mekanizmalarıyla desteklendiğinde stratejik planlama süreçlerine entegre olabildiğini ve kalıcı mekânsal politikalara dönüşebildiğini göstermektedir. Türkiye örneğinde ise taktiksel şehircilik, mevzuatta açıkça tanımlanmış bir planlama aracı olmamakla birlikte, yerel yönetimlerin uygulama pratikleri içinde fiilî bir araç seti olarak varlık göstermektedir. Özellikle pandemi sonrası kamusal alan düzenlemeleri, geçici yayalaştırmalar ve müşterek mekân üretimi girişimleri, yaklaşımın pratikte karşılık bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte mevcut yasal çerçeve, geçici müdahalelerin süreklilik kazanması ve üst ölçekli plan kararlarına entegrasyonu konusunda sınırlayıcı bir yapı sergilemektedir.

Bu nedenle yaklaşımın kurumsallaşabilmesi için geçici müdahalelere ilişkin açık usul ve esasların tanımlanması gerekmektedir. Ayrıca katılım süreçlerinin yalnızca biçimsel değil, deneyim temelli ve ölçülebilir yöntemlerle güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede taktiksel müdahalelerin istisnai uygulamalar olmaktan çıkarılarak planlama döngüsünün tanımlı bir aşaması hâline getirilmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Al-Betawi, Y.N. (2024). An agile city? Tactical urbanism and responses to protracted displacement in the City of Amman, Jordan. *Environment & Urbanization*, 36(2), 377-400.
- Ammendola, J., & Masiani, B. (2026). Liveable School Surroundings: Italian Tactical Urbanism for Community-Friendly Public Spaces. *Sustainability* (2071-1050), 18(3).
- Atay Kaya, İ., & Kut Görgün, E. (2017). Do it yourself (DIY) movement in urban space production. *Planlama-Planning*, 27(1).
- Balicka, J., Storie, J.T., Kuhlmann, F., Wilczyńska, A., & Bell, S. (2021). Tactical urbanism, urban acupuncture and small-scale projects. In *Urban blue spaces* (pp. 406-430). Routledge.
- Barata, A.F., & Fontes, A.S. (2017). Tactical urbanism and sustainability: Tactical experiences in the promotion of active transportation. *Int. J. Urban Civ. Eng*, 11(6), 734-739.
- Braten, L.N. (2025). Temporary temporariness? The (mis) use of tactical urbanism from the ‘open city’ framework. *Urban Studies*, 62(5), 809-827.
- Brenner, N. (2017). Is “tactical urbanism” an alternative to neoliberal urbanism? Reflections on an exhibition at the MoMA. In *The social (re) production of architecture* (pp. 113-128). Routledge.
- Cariello, A., Ferorelli, R., & Rotondo, F. (2021). Tactical urbanism in Italy: From grassroots to institutional tool—Assessing value of public space experiments. *Sustainability*, 13(20), 11482.

- Demiröz, M., Öztürk, R.B., & Cahantimur, A. (2023). Pandemi Sonrası Kamusal Alanlar ve (yeniden) Kollektivite. *Kent Akademisi*, 16(3), 1999-2014.
- Di Croce, N., & Guastavino, C. (2025). Toward a sensory approach to Tactical Urbanism. *City*, 29(5-6), 1026-1046.
- El Messeidy, R. (2019). Tactical urbanism as an approach to reuse residual spaces. *Journal of Engineering Research*, 3(12), 41-47.
- Elshater, A. (2014). Tactical urbanism: a method of community empowerment in Cairo neighborhoods. *World Sustainable Buildings WSB14. Local Partnerships for Greener Cities and Regions, Barcelona*, 28-38.
- Ertaş, B., Sarı, G., İmren, A. K., Öztürk, S., Cebeci, B., & Tutuk, İ. (2022). Taktiksel kentleşme ve kentsel açık alan arakesitinde müşterek mekan: Kartal meydan parkı örneği. *İDEALKENT*, 13(38), 2480-2519.
- Herman, K., & Rodgers, M. (2020). From tactical urbanism action to institutionalised urban planning and educational tool: The evolution of park (ing) day. *Land*, 9(7), 217.
- Karakaya Ayalp, E., Hazar Kalonya, D., Can Traunmüller, Ü.I., & Geçer Sargin, ÜF. (2023). Pandemi Sonrası Dönemde Kentsel Tasarım Uzmanlık Alanı ve Eğitimini Yeniden Tartışmak. *Online Journal of Art & Design*, 11(2).
- Kızıldaş, F.Z., & Masatlıoğlu, C.S.E. (2024). Kentsel mekânda kamusalliği yeniden kuran tasarım yaklaşımlari: taktiksel şehircilik, kentsel akupunktur ve kentsel kürasyon. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(2), 830-853.
- Lak, A., & Kheibari, S.Z. (2020). Towards a framework for facilitating the implementation of tactical urbanism

- practices: Assessment criteria in the place-making approach in Iran. *Geoforum*, 115, 54-66.
- Marshall, W.E., Duvall, A.L., & Main, D.S. (2016). Large-scale tactical urbanism: the Denver bike share system. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 9(2), 135-147.
- Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. *Geography compass*, 8(8), 529-539.
- Nieuwenhuijsen, M., De Nazelle, A., Pradas, M.C., Daher, C., Dzhambov, A.M., Echave, C., ... & Mueller, N. (2024). The Superblock model: A review of an innovative urban model for sustainability, liveability, health and well-being. *Environmental research*, 251, 118550.
- Pfeifer, L. (2013). Tactical urbanism and the role of planners. McGill University. <https://escholarship.mcgill.ca/concern/papers/2v23vt61d>.
- Roosta, M., Ebadi, M., & Soltani, A. (2022). Tactical Urbanism; What, Why and How? A Theoretical Framework for Tactical Urbanism. *Urban Economics and Planning*, 3(2), 106-121.
- Schreiber, F. (2025). The long road from urban experimentation to the transformation of urban planning practice: The case of tactical urbanism in the city of Barcelona. *Journal of Urban Mobility*, 7, 100100.
- Silva, P. (2016). Tactical urbanism: Towards an evolutionary cities' approach?. *Environment and Planning B: Planning and design*, 43(6), 1040-1051.
- Simpson, C. (2015). An overview and analysis of tactical urbanism in Los Angeles. *Urban and Environmental Policy Occidental College*, 6-14.

- Stevens, Q., Awepuga, F., & Dovey, K. (2021). Temporary and tactical urbanism in Australia: Perspectives from practice. *Urban Policy and Research*, 39(3), 262-275.
- Topal, H. V. (2023). Türkiye'de Taktiksel Şehircilik Yaklaşımının Kurumlaşması: İzmir Karşıyaka Örneği. *Kent Akademisi*, 16(3), 2116-2141.
- Vallance, S., & Edwards, S. (2021). Charting new ground: between tactical urbanism and strategic spatial planning. *Planning Theory & Practice*, 22(5), 707-724.
- Webb, D. (2018). Tactical urbanism: Delineating a critical praxis. *Planning theory & practice*, 19(1), 58-73.
- Wohl, S. (2018). Tactical urbanism as a means of testing relational processes in space: A complex systems perspective. *Planning Theory*, 17(4), 472-493.
- Yassin, H. H. (2019). Livable city: An approach to pedestrianization through tactical urbanism. *Alexandria engineering journal*, 58(1), 251-259.
- Yaylali, B., & Traunmüller, I. C. (2024). Kamusal pratiklerin yeniden sorgulanması üzerine: Topluluk bahçesi veya müşterek bahçe. *Mekânsal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 53-68.
- Yoshimura, Y., Yamaoka, K., & Santi, P. (2025). Quantifying tactical urbanism: Economic impact of short-term pedestrianization on retail establishments. *Cities*, 160, 105803.
- Yurtcan, M., Duruk, E., & Toslak, A. (2025). Kampüs Ana Arterlerini Yaya Dostu ve Erişilebilir Olarak İyileştirme. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 26(2), 323-342.

THE INTERCONNECTED IMPACT OF IPV ON MOTHERS AND CHILDREN: CHILD MALTREATMENT AS A MEDIATING MECHANISM¹

Nuriye Elanur KOCABAY²

Fatıma Tuba YAYLACI³

1. WHAT IS IPV?

According to the Centers for Disease Control and Prevention (CDC), intimate partner violence (IPV) encompasses “physical or sexual violence, stalking, and psychological aggression such as coercive behavior perpetrated by a current or past romantic partner” (Breiding et al., 2015). Research indicates that 1 in 4 women and 1 in 10 men have experienced some form of physical, sexual, psychological, or stalking victimization within intimate or romantic relationships over the course of their lifetime (Smith et al., 2018). Although women can also perpetrate intimate partner violence and men can be on the receiving end of such abuse, the vast majority of documented cases demonstrate that men are predominant aggressors in IPV cases targeting women. Data from the U.S. Department of Justice underscores

¹ This chapter is derived from the first author's Master's thesis, titled “The Effect of Intimate Partner Violence on Child Behaviors: Examining the Roles of Child Maltreatment and Household Chaos” completed at İstanbul Sabahattin Zaim University under the supervision of the corresponding author.

² Clinical Psychologist, İstanbul Sabahattin Zaim University, Institute of Graduate Education, Clinical Psychology Department, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0000-3046-9676.

³ Assist Prof., Marmara University, Institute of Population and Social Research, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5968-8028.

that roughly 80% of all victims who experienced IPV between the years 1994 and 2010 were female (Catalano, 2012). While it is widely recognized that violence perpetrated by males against females represents the most frequently occurring manifestation of intimate partner violence (Simmons et al., 2010), women are also known to engage in violent behavior toward their male partners (Walters et al., 2013). The literature indicates that compared to men, women report notably higher rates of being pushed, shoved, or having objects thrown at them by a romantic partner in addition to greater rates of physical assault and threats (Park, 2016). As the severity and seriousness of the violence escalates, there is a significant increase in its impact on women.

1.1. An Overview of IPV Prevalence

Even though the lifetime prevalence of IPV exhibits variations across different regions of the globe, approximately 30% of women have been victimized by a romantic partner and have experienced various forms of such abuse (World Health Organization, 2013). IPV, therefore, represents a pervasive and enduring social problem. National Violence Against Women (NVAW) Survey, conducted with a sample of 8,000 women, revealed that “approximately 7.8% of these women had been subjected to rape by an intimate partner during their lifetimes while 22.1% had been physically assaulted by a romantic partner at some point in their lives and 4.8% of women disclosed being victims of stalking by an intimate partner”, a behavior characterized by repeated harassment and an intense fear-invoking threat (Matthews, 2004). A systematic review conducted by Guvenc and colleagues (2014) indicates that the prevalence of IPV among women residing in Türkiye spans a wide range, from 13% to 78%. A national survey carried out by the Turkish Republic Prime Ministry Directorate General on the Status of Women (DGSW) in 2009, which found that 43.9% of women had experienced emotional IPV, 39.3 %

reported physical IPV, 23.4 % had encountered economically abusive forms of IPV, and, 15.3 % had been subjected to sexual coercion within the context of IPV at some point in their lives (2009). To examine IPV exposure in Türkiye during the COVID-19 pandemic, Sönmez-Güngör and colleagues (2023) administered an online survey, which showed that 29.6% of the 1.372 women reported IPV exposure. The DGSW report, alongside recent post-pandemic data, indicates that IPV prevalence rates in Türkiye are considerably high, underlining the need for serious consideration.

1.2. Why IPV Occurs: Identifying Key Risk Factors

Current literature identifies a range of distinct risk factors associated with IPV exposure. According to literature, these risk factors are classified as demographic risk factors (i.e., age, race/ethnicity, socioeconomic situation including educational level and employment), as well as low levels of social support and being isolated from the community, acculturation, early marriage, pregnancy, and partner's alcohol misuse (Capaldi et al., 2012; Yakubovich et al., 2018).

Research based on longitudinal data underscores a negative correlation between age and the occurrence of IPV (Kouyoumdjian et al., 2013; Kim et al., 2008). Lower level of educational attainment is associated with higher odds of IPV exposure in women (Mojahed et al., 2022; Weitzman, 2018). In their systematic review and meta-analysis, Yakubovich and colleagues (2018) found that women who do not complete a high-school education experience a 40% increase in the rate of IPV exposure during adulthood. Furthermore, research identifies that unemployment serves as a significant risk factor for IPV among women (Tertilt & Berg, 2015). In examining the intersection of race, ethnicity, and IPV, Field & Caetano (2003) proposed that African Americans and Latinos face a heightened risk of

experiencing IPV compared to White populations, while Clark and colleagues (2016) similarly suggested that Latina women report higher rates of IPV exposure than other demographic groups. Taken together, research into these ethnic disparities consistently indicates that women who identify as White tend to report lower rates of IPV incidences (Yakubovich et al., 2018). Additionally, low levels of social support from family members have been identified as another risk factor for women, which notably increases the IPV frequency and prevalence (Wright, 2015). Furthermore, not being a member of several groups and having limited social interactions have similarly been identified as risk factors associated with heightened IPV victimization (Lanier & Maume, 2009). In addition, acculturation may also elevate the susceptibility to IPV. A meta-analysis and review (Alvarez et al., 2020) found a significant positive correlation between acculturation and IPV victimization among Latinxs in the United States. Similarly, research conducted by Kim & Sung (2016) identified acculturation as a risk factor for IPV exposure among Chinese immigrants in the United States. Additionally, existing literature further highlights early marriage as a notable risk factor for IPV exposure, with studies from various regions of the world consistently supporting this association (Kidman, 2017; Yount et al., 2016; Hong Le et al., 2014). A significant relationship between IPV exposure and pregnancy has also been well-documented across a substantial number of studies (Sonis & Langer, 2008). Specifically, Okour & Badarneh (2011) note that having six or more pregnancies substantially increases the likelihood of IPV exposure. On the other hand, unplanned pregnancy has been found to exert an influence on the escalation of violence among partners (Oweis et al., 2010). Finally, a meta-analytic review has established alcohol misuse as one of the crucial risk factors in IPV exposure (Jennings et al., 2012; Foran & O'Leary, 2008).

1.3. The Multidimensional Impact of IPV on Women

IPV is a multifaceted issue that gives rise to both immediate and long-term detrimental consequences for women across multiple domains, including physical and mental health impairments, as well as economic repercussions that potentially lead to social withdrawal, job loss, and housing instability.

First and foremost, women affected by IPV consistently report diminished physical and mental health outcomes compared to those who have not experienced such violence (White et al., 2023; Stubbs & Szoeki, 2022; Hawcroft et al., 2019). The health consequences of IPV for women are wide-ranging, encompassing persistent chronic migraines and headaches, chronic back or neck pain, gastrointestinal symptoms such as loss of appetite, and eating disorders, functional gastrointestinal disorders such as chronic irritable bowel syndrome, and a variety of gynecological problems (Campbell, 2002; Karakurt et al., 2017). Beyond these, a wide range of both acute and chronic physical health conditions are associated with IPV exposure, such as chronic pain (Loxton et al., 2017) and fibromyalgia (Al-Modallal, 2016). Women who have experienced physical and sexual assault are at risk of contracting sexually transmitted diseases such as HIV (Stubbs & Szoeki, 2022), as well as facing the possibility of unintended pregnancy. Furthermore, research by Gibson (2019) indicates that menopausal symptoms, specifically night sweats, were more commonly reported among women with a history of IPV exposure compared to those who had not experienced such abuse.

Beyond physical health, IPV results in numerous mental health consequences. A systematic review and meta-analysis by White and colleagues (2023) documented a wide spectrum of IPV-related psychological outcomes for women, including anxiety (Brown et al., 2020), depression (Brown et al., 2020;

Morris et al., 2020), post-traumatic stress disorder (PTSD) (Brown et al., 2020), and suicidality (Nair et al., 2020).

Furthermore, IPV survivors also tend to receive significantly less social support, often as a result of abusers purposefully cutting off the survivors' social connections to maintain power and control. While social support from family and friends has been identified as a key factor in enhancing mental health outcomes (Klein & Milardo, 2000), social isolation and a lack of social support are conversely associated with poorer health consequences among IPV survivors (Liang et al., 2005). As levels of social support increase, the likelihood of IPV exposure correspondingly decreases. Conversely, the social isolation imposed by the abuser intensifies psychological distress, as survivors are stripped of the interpersonal connections necessary to establish and sustain an independent existence apart from the perpetrator (Goodman et al., 2009).

Although IPV is beyond all social classes, there is a heightened frequency of co-occurrence between IPV and poverty (Park, 2016). Numerous studies underscore a strong correlation between poverty and IPV (Goodman et al., 2009). Research also indicates that IPV perpetrators may hinder the employment opportunities of survivors. For example, the perpetrator prevents the survivor from working or getting to work (MacGregor et al., 2021) through a range of tactics such as threatening, physically restraining, hiding work items, refusing to use transportation, and using other types of work disruption tactics (Logan et al., 2007). Furthermore, IPV exposure has an influence on the work performance of the survivor because of the distress and concentration difficulties, which ultimately result in job loss (Wathen et al., 2015; MacGregor et al., 2021). On the other hand, experiencing IPV is strongly associated with an increased risk of housing insecurity as well as homelessness (Pavao et al., 2007).

Furthermore, since IPV encompasses multiple dimensions, including coercion and controlling behaviors, women who have been exposed to IPV may find themselves unable to break the cycle of violence and consequently remain trapped in an abusive and dependent relationship. Attempting to leave an abusive partner may present a range of additional challenges, such as unemployment, loss of housing, residential instability, and homelessness, as the violence itself renders victims economically vulnerable. Moreover, economically disadvantaged women are more likely to face unemployment and report decreased self-esteem (Capaldi et al., 2012) relative to those with higher income levels. In brief, a wide range of research emphasizes the detrimental consequences of IPV exposure for women across multiple domains, encompassing both short-term and long-term outcomes.

1.4. The Developmental Impact of IPV Exposure on Children

Children residing in homes characterized by intimate partner violence are more likely to witness this violence firsthand (Berg et al., 2022). An estimated 15.5 million children are exposed to IPV at some stage of their development, with one in every four experiencing IPV before the age of 18 (Finkelhor et al., 2015). Notably, of these 7 million have witnessed severe forms of violence in their homes, such as one partner physically assaulting the other or using a weapon against them (McDonald et al., 2006). “Exposure in the context of IPV refers to children seeing, hearing, or being aware of violence directed toward one parent figure from his or her partner” (Holden, 1998), while in some cases it also refers to direct involvement in the incident, such as attempting to intervene or put an end to the violence. (Fusco & Fantuzzo, 2009), or experiencing the aftermath of the incidents and the remaining violent act, such as noticing bruises, observing damaged household belongings, and talking between

partners (Latzman et al., 2017). Young people are at a particularly elevated risk of witnessing IPV (Finkelhor et al., 2015), given that they spend a greater proportion of their time at home and in closer proximity to their caregivers (Fantuzzo & Fusco, 2007).

Childhood exposure to IPV has been associated with maladaptive adjustment across several domains, including mental health, social relationships, and academic achievement. Children who have been exposed to IPV are at a heightened risk of experiencing a range of negative outcomes, including increased risk of posttraumatic stress disorder (Ehrensaft et al., 2017; Galano et al., 2021; Levendosky et al., 2013), sleep problems (Insana et al., 2014), poorer academic functioning (Cage et al., 2022; Supol et al., 2021), and behavior problems including internalizing and externalizing problems (Kittzman et al., 2003; Vu et al., 2016) across distinct developmental periods (Howell et al., 2016). IPV exposure has been linked to impairments in general cognitive functioning in early childhood while decreased verbal and academic skills have been observed in middle childhood (Savopoulos et al., 2023).

IPV exposure also carries enduring effects into adolescence and adulthood, including diminished mental health and subjective well-being (Galano et al., 2019; Mitchell et al., 2020), and increased violence in peer and intimate relationships (Bogat et al., 2023). The risk of the intergenerational transmission of violence underscores the urgent need for the development and implementation of effective intervention and prevention programs aimed at mitigating the negative outcomes of IPV exposure and supporting children's adjustment in its aftermath.

Childhood exposure to IPV is also a transformative process associated with diminished child social-emotional competence, as well as reduced emotion regulation capacity, empathy development, and acquisition of prosocial skills (Bender

et al., 2022; Graham-Bermann et al., 2009; Howell et al., 2016). Given that adaptive behaviors and children's social-emotional competence are considered critical components of healthy child development (Bender et al., 2022), fostering these competencies serves as an important pathway through which resilience can be promoted.

Eisenberg and Mussen (1989) define prosocial behavior as “actions that are intended to benefit others, such as helping, sharing, comforting, and cooperating”. Prosocial behaviors are voluntary and driven by empathy, compassion, and a sense of responsibility toward others. Prosocial behavior is recognized as successful fulfillment of social expectations, the ability of effective interpretation of social cues, as well as having a pivotal role in human socialization by equipping individuals to resolve interpersonal conflicts through cooperation and responsibility, self-assertion and self-control, and empathy (Lam, 2012). Also, prosocial behavior enables individuals to engage in positive relationships with others with a higher rate of acceptance (Wang et al., 2019). Nevertheless, IPV exposure has a deleterious impact on children's prosocial skills, affecting not only children's behavioral problems but also undermining prosocial development more broadly. To illustrate, IPV has been shown to compromise parental capacity, resulting in diminished sensitivity toward the child (Chiesa et al., 2018; Levendosky & Graham-Bermann, 2000), which in turn negatively affects mother-child attachment. Women's physical IPV exposure significantly correlated with a higher probability of insecure attachment in children during middle childhood (Gustafsson et al., 2017). Insecure attachment to caregivers has, in turn, been linked to difficulties in developing emotion regulation skills and lower levels of social competence in peer relationships among school-age children (Howell et al., 2016). Children exposed to IPV frequently display deficits in empathy and reduced attention to social cues that give rise to

impairments in interpersonal relationships (Howell et al., 2021). Research also suggests that children exposed to IPV are susceptible to engage in bullying behavior or, conversely, find themselves targeted by their peers (Voisin & Hong, 2012). Additionally, a systematic review indicates that the effects of IPV exposure are long-lasting. IPV-exposed children show a greater tendency to perceive violence in intimate relationships as acceptable, which in turn increases the risk of teen dating violence (Evans, 2022). In brief, a substantial body of literature highlights that IPV exposure in childhood carries both short-term and long-term consequences across multiple domains, including child behavior, physical and psychological health, and academic achievement.

2. WHAT IS CHILD MALTREATMENT?

Child Maltreatment (CM) is recognized as a pervasive global public health problem with both immediate and enduring results across the lifespan. However, achieving a consensus on what specifically constitutes maltreatment remains a subject of ongoing disagreement, since the term is characterized by ambiguity and difficult to define due to varied social, ethical, and cultural perspectives (Ferrari, 2002; Manly, 2005). Child maltreatment researchers argue that the definition of child maltreatment is shaped by social, political, and economic frameworks as well as by the evolving body of empirical findings, with each definition tending to emphasize distinct aspects of child maltreatment, thereby introducing a degree of bias into the definition itself (Barnett et al., 1993; Cicchetti & Toth, 1995). For instance, legal definitions center on evidence of physical and emotional harm, whereas the sociological definition has a greater emphasis on parenting behaviors (Cicchetti & Toth, 1995). Consequently, child maltreatment literature has a variety of

conceptualizations of child maltreatment. Amidst ongoing deliberations regarding the conceptualization of child maltreatment, the World Health Organization (WHO) held a specialized meeting and issued a report aimed at establishing a standardized definition of child maltreatment. Drawing from this initiative, the World Health Organization (WHO) conceptualizes child maltreatment as a multifaceted phenomenon encompassing “*all forms of physical and emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect, and exploitation that result in actual or potential harm to the child’s health, development, or dignity*”. This broad definition is comprised of five subcategories, such as physical abuse, sexual abuse, psychological or emotional abuse, neglect and negligent treatment (physical or emotional), and exploitation (WHO, 2016). In brief, the term child maltreatment refers to various forms of abuse and neglect (Austin et al., 2020).

2.1. Subtypes of Child Maltreatment

Despite the lack of a universal definition due to diverse cultural and ethnic values (Ferrari, 2002), the focus of this investigation remains on three specific categories of child maltreatment: physical abuse, psychological abuse, and neglect.

The operational definition of physical abuse involves “a nonaccidental physical injury to a child caused by a parent, caregiver, or other person responsible for a child and can include punching, beating, kicking, biting, shaking, throwing, stabbing, choking, hitting (with a hand, stick, strap, or other object), burning, or otherwise causing physical harm” (Child Welfare Information Gateway, 2019). Child physical abuse may manifest as either acute or chronic in nature, with indicators including bruises, burns, cuts, fractures, head or internal injuries, and various other forms of injuries (McCabe & Murphy, 2016).

Psychological or emotional abuse is conceptualized as a pattern of behaviors that detrimentally affects a child’s sense of

self-worth and may include name-calling, criticism, shaming, threats, and rejection, alongside the withdrawal of love, support, and guidance that a child needs (Fortson et al., 2016). In other words, children subjected to psychologically abusive behaviors or language undergo the cognitive appraisal of their meaning and conclude that “he/she is worthless, flawed, unloved, unwanted, endangered, or valued only in meeting another’s needs” (Covey, 2018). Although psychological abuse can be equally harmful as physical abuse, it is considerably more difficult to detect since its signs are not outwardly visible. Furthermore, since psychological abuse is difficult to prove, intervention efforts remain challenging unless there is clear and compelling evidence of physical or psychological impairment in the child (Prevent Child Abuse America, 2016).

Neglect refers to “the failure of a parent or other caregiver to provide for a child’s basic needs.” (Child Welfare Information Gateway, 2019). Neglected children are deprived of essential care and support to meet their basic needs (Covey, 2018). These unmet needs span multiple domains, including physical (e.g., adequate food, shelter, supervision); emotional (e.g., providing emotional care); medical (e.g., essential medical, dental or mental health treatment); and educational needs (e.g., access to compulsory education or attention to child’s special education requirements; Child Welfare Information Gateway, 2019).

In summary, child maltreatment predominantly occurs within the home setting and generally encompasses physical abuse, psychological or emotional abuse, and neglect. Global estimates by the WHO indicate that approximately 1 billion children between the ages of 2 and 17 have experienced neglect or physical, sexual, or emotional abuse (Hillis et al., 2016). A meta-analysis of developed countries revealed the following prevalence rates across the maltreatment domains: “22.6% for physical abuse, 36.3% for emotional abuse, 12.7% for sexual

abuse, 16.3% for physical neglect, and 18.5% for emotional neglect, respectively” (Stoltenborgh et al., 2015). Among Turkish undergraduate students, Ustuner Top & Cam (2021) reported the following childhood maltreatment prevalence rates: “emotional abuse: 40.3%; physical abuse: 31.8%; sexual abuse: 30.4%; emotional neglect: 30.0%; and physical neglect: 44.7%”. Local findings that are consistent with global prevalence rates.

It is imperative to acknowledge that, due to the systemic underreporting of maltreatment cases, figures on the extent and prevalence of child maltreatment are likely to be an underestimate of the true scale of the problem (Lippard & Nemeroff, 2020).

2.2. Behavioral and Health Outcomes of Child Maltreatment

Childhood maltreatment has been associated with an extensive array of adverse health and behavioral outcomes, carrying multiple long-term consequences that extend across the lifespan for both the individual and society, and implicating various aspects of healthcare and social systems (Klika et al., 2020; Fang et al., 2015; Ferrara et al., 2015; Gilbert et al., 2009). Children exposed to maltreatment exhibit a significantly elevated risk for developing social, emotional, and behavioral problems, including externalizing and internalizing behavior problems, post-traumatic stress disorder, cognitive impairments, and enduring risks for chronic physical health consequences such as cardiovascular disease, obesity, sleep disturbances, diabetes, lung cancer, somatic symptoms, chronic pain, headaches, and immune-related diseases, and ultimately resulting in increased morbidity and diminished life expectancy. (Cecil et al., 2017; Thompson & Tabone, 2010; Winter et al., 2022; Wade et al., 2022; Messman-Moore, T. L., & Bhuptani, 2017; Schønning et al., 2022; Brown et al., 2022; Danese & Tan, 2014). Also, child maltreatment exposure is associated with increased levels of

loneliness (Brown et al., 2016; Flett et al., 2016). Briefly, child maltreatment poses a serious public health concern not only because it increases the likelihood of maladaptation and the development of psychopathology (Toth & Cicchetti, 2013) but also because its effects extend well into later stages of life. Moreover, maltreated children display delayed early social behaviors (Valentino et al., 2011), exhibit diminished prosocial skills and empathy (Cicchetti & Toth, 2005), poor emotional awareness and emotion dysregulation (Cicchetti et al., 1991), face with difficulty in making or maintaining friendships, and decreased social competence (Maguire et al., 2015).

3. THE CO-OCCURRENCE OF IPV AND CHILD MALTREATMENT

Children may be subjected to multiple and varied forms of violence, encompassing physical or emotional abuse, neglect, and witnessing conflict between parental figures. It is estimated that, each year, between 3 and 10 million children are exposed to IPV between their caregivers (Pulido, 2001). A substantial body of evidence indicates that children raised in households where parental IPV occurs are at a greater risk of being maltreated, whether as intended targets of violence or as unintentional victims (Jouriles et al., 2008). A growing body of recent research further highlights the intersection and overlap between IPV exposure and child maltreatment (Renner, 2021; Herrenkohl et al., 2015; Guedes et al., 2016). The term “poly-victimization” refers to children's exposure to several forms of violence and abuse (Finkelhor et al., 2007) and underscores the cumulative impact of experiencing various types of victimization simultaneously.

3.1. Child Maltreatment as a Pathway from IPV to Child Outcomes

Several plausible explanations have been offered to account for how IPV exposure is a stage for child maltreatment. One prominent explanation proposes that a sequential chain of victimization, in which abusive behavior initiated by an abusive partner against a woman sets the stage as a precursor to maternal maltreatment of the child. This conceptual framework is most frequently articulated through the spillover hypothesis which suggests a transmission mechanism illustrating how the hostility from an intimate relationship 'spills over' into the caregiving domain (Engfer, 1988; Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000) and inevitably has a negative influence on the parent-child relationship (Grasso et al., 2016; Pu & Rodriguez, 2021). Mothers in IPV-affected families were found to employ severe physical aggression towards their children as equally as fathers (Jouriles et al., 2008). IPV exposure may negatively affect a woman's parenting competence and sense of parental self-efficacy (Gibson et al., 2015; Lapierre, 2008; Pels et al., 2015). Additionally, hostility within the couple's relationship has been associated with diminished capacity for warm and responsive caregiving and often leads to the use of hostile and harsh disciplinary practices (Carter et al., 2022). Also, women subjected to IPV frequently exhibit posttraumatic stress symptoms, which compromise their parenting competence, often resulting in the use of harsh disciplining methods, thereby increasing the risk of child maltreatment (Greene et al., 2018). As a result, the presence of IPV undermines the maternal capacity to provide effective caregiving. Consequently, mothers' diminished effective parenting skills, such as declined supervision and protection of the child (Levendosky et al., 2012; Renner & Boel-Studt, 2013), and diminished energy because of violence lead to

harsh parenting practices and ultimately lead to child maltreatment (Chiesa et al., 2018; Turner, 2005).

An alternative explanation suggests that the violence and maltreatment directed by the mother toward her children may serve a protective purpose to shield them and/or the mother from a more severe attack by an abusive partner (Margolin & Gordis, 2003). McKay (1994) posits that within the context of IPV exposure, women may believe that they possess greater control over their own anger and the level of punishment directed at their children than their partners do. Women who fear their partner's reaction toward their children may over-discipline and use harsh parenting practices toward their children, may therefore be motivated by the desire to mitigate the risk of a more violent intervention from their partner, and protect themselves from violence. IPV may lead mothers to deliberately direct hostility toward their children as a means of avoiding further provocations by their violent husbands (Jouriles et al., 2008). In fact, their dissatisfaction with the circumstances and the aggravation in parenting creates conditions for child maltreatment.

Moreover, IPV exposure affects child behavior and outcomes through its negative influence on child functioning via the disruption of the child-caregiver relationship (Gibson et al., 2015; Harding et al., 2013; Samuelson et al., 2012; Vu et al., 2016). The reduced emotional energy and time available for parenting, combined with the feelings of anger toward children stemming from IPV (Levendosky & Graham-Bermann, 2000), increases the risk of child maltreatment in the household context. Proper parenting skills foster emotional and physical safety for a developing child; however, households characterized by IPV compromise parenting abilities. A systematic review (Carpenter & Stacks, 2009) suggests that IPV has several detrimental consequences on mothers' caregiving abilities, including diminished maternal sensitivity and warmth, increased parental

stress, and compromised maternal mental health (Levendosky & Graham-Bermann, 2000; Taylor et al., 2009). Parenting may be particularly challenging for victimized mothers due to post-traumatic stress disorder (PTSD) symptoms and related psychopathology (Austin et al., 2019). Exposure to IPV may further impair parental ability to respond appropriately to the child's needs and maintain a safe and secure environment. Within the attachment framework, diminished sensitivity and neglectful parenting (Gallagher et al., 2011) contribute to the development of behavioral problems in children exposed to IPV, which has been linked to impaired caregiver-child attachment (Noonan & Pilkington, 2020; Cameranesi & Piotrowski, 2020).

A growing body of literature, as well as intervention efforts, has focused on targeting child maltreatment, which is considered a reflection of the impaired parent-child relationship, to reduce the adverse effects of IPV exposure (Harold & Sellers, 2018). In addition, child maltreatment increases the likelihood of emotional dysregulation (Weissman et al., 2019; Shipman et al., 2007) since the child fails to learn emotion regulation skills and manage social relationships, and consequently lacks the behavior repertoire needed to do so (Shields & Cicchetti, 1998).

4. CONCLUSION

In conclusion, this chapter has provided a comprehensive overview of IPV by examining its prevalence, risk factors, and wide-ranging outcomes for women and children. Evidence points out that IPV is enduring and a multidimensional phenomenon. There are several adverse outcomes for both women and children in the short term and long term, following IPV exposure.

By proposing child maltreatment as a critical mediator and highlighting the co-occurrence of IPV and child maltreatment,

this chapter stresses the importance of the caregiver-child relationship emerging as a critical pathway through which IPV transmits its hazardous effects into child outcomes. Consequently, this chapter underscores that protecting children who live in households characterized by IPV requires more than stopping the violence between intimate partners; it necessitates targeted interventions to repair maternal parenting capacity and strengthen the maternal-child bond.

REFERENCES

- Al-Modallal H. (2016). Effect of intimate partner violence on health of women of Palestinian origin. *International Nursing Review*, 63(2), 259–266. <https://doi.org/10.1111/inr.12239>
- Alvarez, M. J., Ramirez, S. O., Fietze, G., Field, C., & Zárate, M. A. (2020). A Meta-Analysis of Latinx Acculturation and Intimate Partner Violence. *Trauma, Violence & Abuse*, 21(4), 844–854. <https://doi.org/10.1177/1524838018801327>
- Austin, A. E., Lesak, A. M., & Shanahan, M. E. (2020). Risk and protective factors for child maltreatment: A review. *Current Epidemiology Reports*, 7(4), 334–342. <https://doi.org/10.1007/s40471-020-00252-3>
- Austin, A. E., Shanahan, M. E., Barrios, Y. V., & Macy, R. J. (2019). A Systematic Review of Interventions for Women Parenting in the Context of Intimate Partner Violence. *Trauma, Violence & Abuse*, 20(4), 498–519. <https://doi.org/10.1177/1524838017719233>
- Barnett, D., Manly, J. T., & Cicchetti, D. (1993). Defining child maltreatment: The interface between policy and research. In D. Cicchetti & S. L. Toth (Eds.), *Child Abuse, Child Development, and Social Policy* (pp. 7–74). Norwood, NJ: Ablex.
- Bender, A. E., McKinney, S. J., Schmidt-Sane, M. M., Cage, J., Holmes, M. R., Berg, K. A., Salley, J., Bodell, M., Miller, E. K., & Voith, L. A. (2022). Childhood exposure to intimate partner violence and effects on social-emotional competence: A systematic review. *Journal of Family Violence*, 37(8), 1263–1281. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00315-z>

- Berg, K. A., Evans, K. E., Powers, G., Moore, S. E., Steigerwald, S., Bender, A. E., Holmes, M. R., Yaffe, A., & Connell, A. M. (2022). Exposure to intimate partner violence and children's physiological functioning: A systematic review of the literature. *Journal of Family Violence*, 37(8), 1321-1335. <https://doi.org/10.1007/s10896-022-00370-0>
- Bogat, G. A., Levendosky, A. A., & Cochran, K. (2023). Developmental Consequences of Intimate Partner Violence on Children. *Annual Review of Clinical Psychology*, 19, 303-329. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-072720-013634>
- Breiding, M., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C., & Mahendra, R. R. (2015). *Intimate partner violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements. Version 2.0*. Atlanta (GA): National Centre for Injury Prevention and Control, Centre for Disease Control and Prevention. Retrieved May 13, 2023. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/intimatepartnerviolence.pdf>.
- Brown, S., Fite, P. J., Stone, K., & Bortolato, M. (2016). Accounting for the associations between child maltreatment and internalizing problems: The role of alexithymia. *Child Abuse & Neglect*, 52, 20-28. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.12.008>
- Brown, S. M., Rodriguez, K. E., Smith, A. D., Ricker, A., & Williamson, A. A. (2022). Associations between childhood maltreatment and behavioral sleep disturbances across the lifespan: A systematic review. *Sleep Medicine Reviews*, 64, 101621. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2022.101621>

- Brown, S. J., Mensah, F., Giallo, R., Woolhouse, H., Hegarty, K., Nicholson, J. M., & Gartland, D. (2020). Intimate partner violence and maternal mental health ten years after a first birth: An Australian prospective cohort study of first-time mothers. *Journal of Affective Disorders*, 262, 247–257. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.11.015>
- Cage, J., Kobulsky, J. M., McKinney, S. J., Holmes, M. R., Berg, K. A., Bender, A. E., & Kemmerer, A. (2022). The effect of exposure to intimate partner violence on children's academic functioning: A systematic review of the literature. *Journal of Family Violence*, 37(8), 1337–1352. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00314-0>
- Cameranesi, M., & Piotrowski, C. C. (2020). Critical review of theoretical frameworks elucidating the mechanisms accounting for the adverse developmental outcomes observed in children following exposure to intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior*, 55, 101455. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101455>
- Campbell J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *Lancet*, 359(9314), 1331–1336. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08336-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08336-8)
- Capaldi, D. M., Knoble, N. B., Shortt, J. W., & Kim, H. K. (2012). A systematic review of risk factors for intimate partner violence. *Partner Abuse*, 3(2), 231–280. <https://doi.org/10.1891/1946-6560.3.2.231>
- Carter, B., Paranjothy, S., Davies, A., & Kemp, A. (2022). Mediators and Effect Modifiers of the Causal Pathway Between Child Exposure to Domestic Violence and Internalizing Behaviors Among Children and Adolescents: A Systematic Literature Review. *Trauma*,

Violence & Abuse, 23(2), 594–604.
<https://doi.org/10.1177/1524838020965964>

Catalano, S. M. (2012). *Intimate Partner Violence, 1993-2010*. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

Cecil, C. A., Viding, E., Fearon, P., Glaser, D., & McCrory, E. J. (2017). Disentangling the mental health impact of childhood abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 63, 106–119. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.11.024>

Chiesa, A. E., Kallechey, L., Harlaar, N., Rashaan Ford, C., Garrido, E. F., Betts, W. R., & Maguire, S. (2018). Intimate partner violence victimization and parenting: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 80, 285–300. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.028>

Child Welfare Information Gateway. (2019). *What is child abuse and neglect? Recognizing the signs and symptoms*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Cicchetti, D., Ganiban, J., & Barnett, D. (1991). Contributions from the study of high risk populations to understanding the development of emotion regulation. In J. Garber, & K. Dodge (Eds), *The development of emotion regulation and dysregulation* (pp. 15–49. New York: Cambridge University Press. Doi:10.1017/CBO9780511663963.003

Cicchetti, D., & Toth, S. L. (1995). A developmental psychopathology perspective on child abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34(5), 541–565. <https://doi.org/10.1097/00004583-199505000-00008>

Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 409–438.

<https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144029>

- Clark, H. M., Galano, M. M., Grogan-Kaylor, A. C., Montalvo-Liendo, N., & Graham-Bermann, S. A. (2016). Ethnoracial variation in women's exposure to intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(3), 531-552. <https://doi.org/10.1177/0886260514555871>
- Covey, H. C. (2018). *The smallest victims: A history of child maltreatment and child protection in America*. ABC-CLIO.
- Danese, A., & Tan, M. (2014). Childhood maltreatment and obesity: systematic review and meta-analysis. *Molecular Psychiatry*, 19(5), 544-554. <https://doi.org/10.1038/mp.2013.54>
- Directorate General on the Status of Women [DGSW] (2009). *National Research on Domestic Violence against Women in Turkey*. Turkish Republic Prime Ministry Directorate General on the Status of Women (DGSW). Hacettepe University Institute of Population Studies, ICON-Institute Public Sector GmbH, and BNB. Retrieved from https://hips.hacettepe.edu.tr/en/analysis_and_report-320
- Ehrensaft, M. K., Knous-Westfall, H., & Cohen, P. (2017). Long-term influence of intimate partner violence and parenting practices on offspring trauma symptoms. *Psychology of Violence*, 7(2), 296-305. <https://doi.org/10.1037/a0040168>
- Eisenberg, N., & Mussen, P. H. (1989). *The Roots of Prosocial Behavior in Children*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571121>

- Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. In R. A. Hinde & J. Stevenson-Hinde (Eds). *Relationships within families: Mutual influences* (pp. 104-118). Oxford University Press.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118(1), 108–132. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.108>
- Evans, K. E., Schmidt-Sane, M. M., Bender, A. E., Berg, K. A., & Holmes, M. R. (2022). Children’s exposure to intimate partner violence and acceptance or appraisals of IPV: A systematic review. *Journal of Family Violence*, 37(8), 1301-1319. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00318-w>
- Fang, X., Fry, D. A., Brown, D. S., Mercy, J. A., Dunne, M. P., Butchart, A. R., Corso, P. S., Maynzyuk, K., Dzhygyr, Y., Chen, Y., McCoy, A., & Swales, D. M. (2015). The burden of child maltreatment in the East Asia and Pacific region. *Child Abuse & Neglect*, 42, 146–162. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.02.012>
- Fantuzzo, J., & Fusco, R. (2007). Children’s direct sensory exposure to substantiated domestic violence crimes. *Violence and Victims*, 22(2), 158–171. <https://doi.org/10.1891/088667007780477375>
- Ferrara, P., Corsello, G., Basile, M. C., Nigri, L., Campanozzi, A., Ehrich, J., & Pettoello-Mantovani, M. (2015). The Economic Burden of Child Maltreatment in High-Income Countries. *The Journal of Pediatrics*, 167(6), 1457–1459. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2015.09.044>
- Ferrari, A. M. (2002). The impact of culture upon child-rearing practices and definitions of maltreatment. *Child Abuse &*

- Neglect*, 26(8), 793–813. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(02\)00345-9](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00345-9)
- Field, C. A., & Caetano, R. (2003). Longitudinal model predicting partner violence among White, Black, and Hispanic couples in the United States. *Alcoholism: Clinical & Experimental Research*, 27, 1451-1458. <https://doi.org/10.1097/01.ALC.0000086066.70540.8C>
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K., & Turner, H. A. (2007). Re-victimization patterns in a national longitudinal sample of children and youth. *Child Abuse & Neglect*, 31(5), 479-502.
- Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., & Hamby, S. L. (2015). Prevalence of Childhood Exposure to Violence, Crime, and Abuse: Results From the National Survey of Children's Exposure to Violence. *JAMA Pediatrics*, 169(8), 746–754. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2015.0676>
- Flett, G. L., Goldstein, A. L., Pechenkov, I. G., Nepon, T., & Wekerle, C. (2016). Antecedents, correlates, and consequences of feeling like you don't matter: Associations with maltreatment, loneliness, social anxiety, and the five-factor model. *Personality and Individual Differences*, 92, 52-56. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.12.014>
- Foran, H. M., & O'Leary, K. D. (2008). Alcohol and Intimate Partner Violence: A Meta-Analytic Review. *Clinical Psychology Review*, 28(7), 1222–1234. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.05.001>
- Fusco, R. A., & Fantuzzo, J. W. (2009). Domestic violence crimes and children: A population-based investigation of direct sensory exposure and the nature of involvement. *Children*

and Youth Services Review, 31(2), 249–256. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2008.07.017>

Galano, M. M., Grogan-Kaylor, A., Clark, H. M., Stein, S. F., & Graham-Bermann, S. A. (2019). Examining the 8-year trajectory of posttraumatic stress symptoms in children exposed to intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 36, NP8454–NP8481. <https://doi.org/10.1177/0886260519844280>

Galano, M. M., Grogan-Kaylor, A., Clark, H. M., Stein, S. F., & Graham-Bermann, S. A. (2021). Profiles of Traumatic Stress Symptoms in Children Exposed to Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(19-20), NP10863–NP10885. <https://doi.org/10.1177/0886260519877938>

Gallagher, E., Huth-Bocks, A., & Levendosky, A. (2011). Parenting in the context of domestic violence: Unique stresses and outcomes. *Handbook of Parenting: Styles, Stresses, and Strategies* (pp. 291–314). Nova Science Publishers, Inc.

Gibson, C., Callands, T. A., Magriples, U., Divney, A., & Kershaw, T. (2015). Intimate partner violence, power, and equity among adolescent parents: relation to child outcomes and parenting. *Maternal and Child Health Journal*, 19(1), 188–195. <https://doi.org/10.1007/s10995-014-1509-9>

Gibson, C. J., Huang, A. J., McCaw, B., Subak, L. L., Thom, D. H., & Van Den Eeden, S. K. (2019). Associations of Intimate Partner Violence, Sexual Assault, and Posttraumatic Stress Disorder With Menopause Symptoms Among Midlife and Older Women. *JAMA*

- Internal Medicine*, 179(1), 80–87.
<https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2018.5233>
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet (London, England)*, 373(9657), 68–81.
[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61706-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61706-7)
- Goodman, L. A., Smyth, K. F., Borges, A. M., & Singer, R. (2009). When crises collide: how intimate partner violence and poverty intersect to shape women's mental health and coping?. *Trauma, Violence & Abuse*, 10(4), 306–329. <https://doi.org/10.1177/1524838009339754>
- Graham-Bermann, S. A., Gruber, G., Howell, K. H., & Girz, L. (2009). Factors discriminating among profiles of resilience and psychopathology in children exposed to intimate partner violence (IPV). *Child Abuse & Neglect*, 33(9), 648–660. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.01.002>
- Grasso, D. J., Henry, D., Kestler, J., Nieto, R., Wakschlag, L. S., & Briggs-Gowan, M. J. (2016). Harsh parenting as a potential mediator of the association between intimate partner violence and child disruptive behavior in families with young children. *Journal of Interpersonal Violence*, 31, 2102–2126.
- Greene, C. A., Chan, G., McCarthy, K. J., Wakschlag, L. S., & Briggs-Gowan, M. J. (2018). Psychological and physical intimate partner violence and young children's mental health: The role of maternal posttraumatic stress symptoms and parenting behaviors. *Child Abuse & Neglect*, 77, 168–179.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.01.012>

- Guedes, A., Bott, S., Garcia-Moreno, C., & Colombini, M. (2016). Bridging the gaps: a global review of intersections of violence against women and violence against children. *Global Health Action*, 9, 31516. <https://doi.org/10.3402/gha.v9.31516>
- Gustafsson, H. C., Brown, G. L., Mills-Koonce, W. R., Cox, M. J., & Family Life Project Key Investigators (2017). Intimate Partner Violence and Children's Attachment Representations during Middle Childhood. *Journal of Marriage and the Family*, 79(3), 865–878. <https://doi.org/10.1111/jomf.12388>
- Guvenc, G., Akyuz, A., & Cesario, S. K. (2014). Intimate partner violence against women in Turkey: A synthesis of the Literature. *Journal of Family Violence*, 29(3), 333-341. <https://doi.org/10.1007/s10896-014-9579-4>
- Harding, H. G., Morelen, D., Thomassin, K., Bradbury, L., & Shaffer, A. (2013). Exposure to maternal- and paternal-perpetrated intimate partner violence, emotion regulation, and child outcomes. *Journal of Family Violence*, 28(1), 63-72. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9487-4>
- Harold, G. T., & Sellers, R. (2018). Annual research review: Interparental Conflict and Youth Psychopathology: An Evidence Review and Practice Focused Update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 374-402. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12893>
- Hawcroft, C., Hughes, R., Shaheen, A., Usta, J., Elkadi, H., Dalton, T., Ginwalla, K., & Feder, G. (2019). Prevalence and health outcomes of domestic violence amongst clinical populations in Arab countries: a systematic review and meta-analysis. *BMC Public Health*, 19(1), 315. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6619-2>

- Herrenkohl, T. I., Higgins, D. J., Merrick, M. T., & Leeb, R. T. (2015). Positioning a public health framework at the intersection of child maltreatment and intimate partner violence: Primary prevention requires working outside existing systems. *Child Abuse & Neglect*, 48, 22–28. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.04.013>
- Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A., & Kress, H. (2016). Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. *Pediatrics*, 137(3), e20154079. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4079>
- Holden, G. W. (1998). Introduction: The development of research into another consequence of family violence. In E. W. Holden, R. Geffner, & E. N. Jouriles (Eds.), *Children exposed to marital violence: Theory, research, and applied issues* (pp. 1-20). Washington, DC: American Psychological Association.
- Hong Le, M. T., Tran, T. D., Nguyen, H. T., & Fisher, J. (2014). Early marriage and intimate partner violence among adolescents and young adults in Viet Nam. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(5), 889–910. <https://doi.org/10.1177/0886260513505710>
- Howell, K. H., Barnes, S. E., Miller, L. E., & Graham-Bermann, S. A. (2016). Developmental variations in the impact of intimate partner violence exposure during childhood. *Journal of Injury & Violence Research*, 8(1), 43–57. <https://doi.org/10.5249/jivr.v8i1.663>
- Howell, K. H., Miller-Graff, L. E., Gilliam, H. C., & Carney, J. R. (2021). Factors related to parenting confidence among pregnant women experiencing intimate partner violence. *Psychological Trauma: Theory, Research,*

Practice, and Policy, 13(3), 385–393. <https://doi.org/10.1037/tra0000985>

Insana, S. P., Foley, K. P., Montgomery-Downs, H. E., Kolko, D. J., & McNeil, C. B. (2014). Children exposed to intimate partner violence demonstrate disturbed sleep and impaired functional outcomes. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6(3), 290–298. <https://doi.org/10.1037/a0033108>

Jennings, W. G., Reingle, J. M., Staras, S. A., & Maldonado-Molina, M. M. (2012). Substance Use as a Risk Factor for Intimate Partner Violence Overlap: Generational Differences Among Hispanic Young Adults. *International Criminal Justice Review*, 22(2), 139–152. <https://doi.org/10.1177/1057567712442943>

Jouriles, E. N., McDonald, R., Slep, A. M., Heyman, R. E., & Garrido, E. (2008). Child abuse in the context of domestic violence: prevalence, explanations, and practice implications. *Violence and Victims*, 23(2), 221–235. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.23.2.221>

Karakurt, G., Patel, V., Whiting, K., & Koyutürk, M. (2017). Mining Electronic Health Records Data: Domestic Violence and Adverse Health Effects. *Journal of Family Violence*, 32(1), 79–87. <https://doi.org/10.1007/s10896-016-9872-5>

Kidman R. (2017). Child marriage and intimate partner violence: a comparative study of 34 countries. *International Journal of Epidemiology*, 46(2), 662–675. <https://doi.org/10.1093/ije/dyw225>

Kim, H. K., Laurent, H. K., Capaldi, D. M., & Feingold, A. (2008). Men's Aggression Toward Women: A 10-Year Panel Study. *Journal of Marriage and the Family*, 70(5),

1169–1187. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00558.x>

- Kim, C., & Sung, H. E. (2016). The effects of acculturation on intimate partner violence among Chinese immigrants in New York City. *Journal of Family Violence*, 31(3), 325–336. <https://doi.org/10.1007/s10896-015-9761-3>
- Klein, R. C. A., & Milardo, R. M. (2000). The social context of couple conflict: Support and criticism from informal third parties. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(4-5), 618–637. <https://doi.org/10.1177/0265407500174008>
- Klika, J. B., Rosenzweig, J., & Merrick, M. (2020). Economic burden of known cases of child maltreatment from 2018 in each state. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 37(3), 227-234. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00665-5>
- Kouyoumdjian, F. G., Calzavara, L. M., Bondy, S. J., O'Campo, P., Serwadda, D., Nalugoda, F., Kagaayi, J., Kigozi, G., Wawer, M., & Gray, R. (2013). Risk factors for intimate partner violence in women in the Rakai community cohort study, Uganda, from 2000 to 2009. *BMC Public Health*, 13(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-566>
- Krsknakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental Conflict and Parenting Behaviors: A Meta-analytic Review. *Family Relations*, 49(1), 25-44. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x>
- Lam C. M. (2012). Prosocial Involvement as a Positive Youth Development Construct: A Conceptual Review. *The Scientific World Journal*, 2012, 1-8. <https://doi.org/10.1100/2012/769158>

- Lanier, C., & Maume, M. O. (2009). Intimate partner violence and social isolation across the rural/Urban divide. *Violence Against Women*, 15(11), 1311-1330. <https://doi.org/10.1177/1077801209346711>
- Lapierre, S. (2008). Mothering in the context of domestic violence: The pervasiveness of a deficit model of mothering. *Child & Family Social Work*, 13(4), 454-463. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2008.00563.x>
- Latzman, N. E., Vivolo-Kantor, A. M., Clinton-Sherrod, A. M., Casanueva, C., & Carr, C. (2017). Children's exposure to intimate partner violence: A systematic review of measurement strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 37, 220-235. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.10.009>
- Levendosky, A. A., Bogat, G. A., & Martinez-Torteya, C. (2013). PTSD symptoms in young children exposed to intimate partner violence. *Violence Against Women*, 19(2), 187-201. <https://doi.org/10.1177/1077801213476458>
- Levendosky, A. A., & Graham-Bermann, S. A. (2000). Behavioral observations of parenting in battered women. *Journal of Family Psychology*, 14(1), 80-94. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.14.1.80>
- Levendosky, A. A., Lannert, B., & Yalch, M. (2012). The effects of intimate partner violence on women and child survivors: an attachment perspective. *Psychodynamic Psychiatry*, 40(3), 397-433. <https://doi.org/10.1521/pdps.2012.40.3.397>
- Liang, B., Goodman, L., Tummala-Narra, P., & Weintraub, S. (2005). A theoretical framework for understanding help-seeking processes among survivors of intimate partner violence. *American Journal of Community*

Psychology, 36(1-2), 71–84.
<https://doi.org/10.1007/s10464-005-6233-6>

- Lippard, E. T., & Nemeroff, C. B. (2020). The devastating clinical consequences of child abuse and neglect: Increased disease vulnerability and poor treatment response in mood disorders. *American Journal of Psychiatry*, 177(1), 20–36. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2019.19010020>
- Logan, T. K., Shannon, L., Cole, J., & Swanberg, J. (2007). Partner stalking and implications for women's employment. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(3), 268–291. <https://doi.org/10.1177/0886260506295380>
- Loxton, D., Dolja-Gore, X., Anderson, A. E., & Townsend, N. (2017). Intimate partner violence adversely impacts health over 16 years and across generations: A longitudinal cohort study. *PloS one*, 12(6), e0178138. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178138>
- MacGregor, J. C. D., Oliver, C. L., MacQuarrie, B. J., & Wathen, C. N. (2021). Intimate Partner Violence and Work: A Scoping Review of Published Research. *Trauma, Violence & Abuse*, 22(4), 717–727. <https://doi.org/10.1177/1524838019881746>
- Maguire, S. A., Williams, B., Naughton, A. M., Cowley, L. E., Tempest, V., Mann, M. K., Teague, M., & Kemp, A. M. (2015). A systematic review of the emotional, behavioural, and cognitive features exhibited by school-aged children experiencing neglect or emotional abuse. *Child: Care, Health and Development*, 41(5), 641–653. <https://doi.org/10.1111/cch.12227>

- Manly, J. T. (2005). Advances in research definitions of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 29(5), 425–439. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.04.001>
- Margolin, G., & Gordis, E. B. (2003). Co-occurrence between marital aggression and parents' child abuse potential: The impact of cumulative stress. *Violence and Victims*, 18(3), 243–258. <https://doi.org/10.1891/vivi.2003.18.3.243>
- McCabe, K.A., & Murphy, D.G. (2016). *Child Abuse: Today's Issues* (1st ed.). Routledge.
- McDonald, R., Jouriles, E. N., Ramisetty-Mikler, S., Caetano, R., & Green, C. E. (2006). Estimating the number of American children living in partner-violent families. *Journal of Family Psychology*, 20(1), 137–142. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.1.137>
- McKay, M. M. (1994). The link between domestic violence and child abuse: assessment and treatment considerations. *Child Welfare*, 73(1), 29–39.
- Messman-Moore, T. L., & Bhuptani, P. H. (2017). A review of the long-term impact of child maltreatment on posttraumatic stress disorder and its comorbidities: An emotion dysregulation perspective. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 24(2), 154–169. <https://doi.org/10.1111/cpsp.12193>
- Mitchell, K. J., Moschella, E. A., Hamby, S., & Banyard, V. (2020). Developmental Stage of Onset, Poly-Victimization, and Persistence of Childhood Victimization: Impact on Adult Well-Being in a Rural Community-Based Study. *Child Maltreatment*, 25(1), 20–31. <https://doi.org/10.1177/1077559519859080>
- Mojahed, A., Alaidarous, N., Shabta, H., Hegewald, J., & Garthus-Niegel, S. (2022). Intimate Partner Violence

- Against Women in the Arab Countries: A Systematic Review of Risk Factors. *Trauma, Violence & Abuse*, 23(2), 390–407. <https://doi.org/10.1177/1524838020953099>
- Morris, M., Okoth, V., Prigmore, H. L., Ressler, D. J., Mbeya, J., Rogers, A., Moon, T. D., & Audet, C. M. (2020). The Prevalence of Interpersonal Violence (IPV) Against Women and Its Associated Variables: An Exploratory Study in the Rongo Sub-County of Migori County, Kenya. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(5-6), 2083–2101. <https://doi.org/10.1177/0886260520935484>
- Nair, S., A Satyanarayana, V., & Desai, G. (2020). Prevalence and clinical correlates of intimate partner violence (IPV) in women with severe mental illness (SMI). *Asian Journal of Psychiatry*, 52, 102131. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102131>
- Noonan, C. B., & Pilkington, P. D. (2020). Intimate partner violence and child attachment: A systematic review and meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 109, 104765. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104765>
- Okour, A. M., & Badarneh, R. (2011). Spousal violence against pregnant women from a Bedouin community in Jordan. *Journal of Women's Health (2002)*, 20(12), 1853–1859. <https://doi.org/10.1089/jwh.2010.2588>
- Oweis, A., Gharaibeh, M., & Alhourani, R. (2010). Prevalence of violence during pregnancy: findings from a Jordanian survey. *Maternal and Child Health Journal*, 14(3), 437–445. <https://doi.org/10.1007/s10995-009-0465-2>
- Park, J. C. (2016). Intimate partner violence: An application of attachment theory. *Journal of Human Behavior in the*

- Social Environment*, 26(5), 488-497. <https://doi.org/10.1080/10911359.2015.1087924>
- Pavao, J., Alvarez, J., Baumrind, N., Induni, M., & Kimerling, R. (2007). Intimate partner violence and housing instability. *American Journal of Preventive Medicine*, 32(2), 143–146. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2006.10.008>
- Pels, T., van Rooij, F. B., & Distelbrink, M. (2015). The Impact of Intimate Partner Violence (IPV) on Parenting by Mothers Within an Ethnically Diverse Population in the Netherlands. *Journal of Family Violence*, 30(8), 1055–1067. <https://doi.org/10.1007/s10896-015-9746-2>
- Pu, D. F., & Rodriguez, C. M. (2021). Spillover and Crossover Effects: Mothers' and Fathers' Intimate Partner Violence, Parent-Child Aggression Risk, and Child Behavior Problems. *Child Maltreatment*, 26(4), 420–430. <https://doi.org/10.1177/1077559520985936>
- Renner L. M. (2021). The Co-Occurrence of Child Maltreatment and Intimate Partner Violence: A Commentary on the Special Issue. *Child Maltreatment*, 26(4), 464–469. <https://doi.org/10.1177/10775595211034430>
- Renner, L. M., & Boel-Studt, S. (2013). The relation between intimate partner violence, parenting stress, and child behavior problems. *Journal of Family Violence*, 28(2), 201–212. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9477-6>
- Samuelson, K. W., Krueger, C. E., & Wilson, C. (2012). Relationships between maternal emotion regulation, parenting, and children's executive functioning in families exposed to intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(17), 3532–3550.

- Savopoulos, P., Bryant, C., Fogarty, A., Conway, L. J., Fitzpatrick, K. M., Condon, P., & Giallo, R. (2023). Intimate Partner Violence and Child and Adolescent Cognitive Development: A Systematic Review. *Trauma, Violence & Abuse*, 24(3), 1882–1907. <https://doi.org/10.1177/15248380221082081>
- Schønning, V., Sivertsen, B., Hysing, M., Dovran, A., & Askeland, K. G. (2022). Childhood maltreatment and sleep in children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Sleep medicine reviews*, 63, 101617. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2022.101617>
- Shields, A., & Cicchetti, D. (1998). Reactive aggression among maltreated children: The contributions of attention and emotion dysregulation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 27, 381–395.
- Shipman, K. L., Schneider, R., Fitzgerald, M. M., Sims, C., Swisher, L., & Edwards, A. (2007). Maternal emotion socialization in maltreating and non-maltreating families: Implications for children's emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 268–285. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00384.x>
- Simmons, C. A., Lehmann, P., & Dia, D. A. (2010). Parenting and women arrested for intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(8), 1429–1448. <https://doi.org/10.1177/0886260509346064>
- Smith, S. G., Zhang, X., Basile, K. C., Merrick, M. T., Wang, J., Kresnow, M., & Chen, J. (2018). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2015 data brief – updated release*. Centers for Disease Control and Prevention.

- Sonis, J., & Langer, M. (2008). Risk and protective factors for recurrent intimate partner violence in a cohort of low-income inner-city women. *Journal of Family Violence*, 23(7), 529-538. <https://doi.org/10.1007/s10896-008-9158-7>
- Sönmez-Güngör, E., Yılmaz Karaman, İ.G., Erim, B.R., Güvenç, H.R., Ergül, C., Laçiner, K., Akçay Oruç, G., Dikyar Altun, F., Erkan, A., Erzin, G., Toprak, E., & Akvardar, E. (2023). Intimate partner violence during the COVID-19 pandemic: An online survey. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry*, 26(1), 47-59. <https://doi.org/10.5505/kpd.2023.85126>
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R., & Van Ijzendoorn, M. H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1), 37-50. <https://doi.org/10.1002/car.2353>
- Stubbs, A., & Szoek, C. (2022). The Effect of Intimate Partner Violence on the Physical Health and Health-Related Behaviors of Women: A Systematic Review of the Literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 23(4), 1157–1172. <https://doi.org/10.1177/1524838020985541>
- Supol, M., Satyen, L., Ghayour-Minaie, M., & Toubmourou, J. W. (2021). Effects of Family Violence Exposure on Adolescent Academic Achievement: A Systematic Review. *Trauma, Violence & Abuse*, 22(5), 1042–1056. <https://doi.org/10.1177/1524838019899486>
- Taylor, C. A., Guterman, N. B., Lee, S. J., & Rathouz, P. J. (2009). Intimate partner violence, maternal stress, nativity, and risk for maternal maltreatment of young

- children. *American Journal of Public Health*, 99(1), 175-183. <https://doi.org/10.2105/ajph.2007.126722>
- Tertilt, M., & Berg, G. J. (2015). The association between own unemployment and violence victimization among female youths. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 235(4-5), 499-516. <https://doi.org/10.1515/jbnst-2015-4-510>
- Thompson, R., & Tabone, J. K. (2010). The impact of early alleged maltreatment on behavioral trajectories. *Child Abuse & Neglect*, 34(12), 907–916. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2010.06.006>
- Toth, S. L., & Cicchetti, D. (2013). A developmental psychopathology perspective on child maltreatment. Introduction. *Child Maltreatment*, 18(3), 135–139. <https://doi.org/10.1177/1077559513500380>
- Turner, H. A. (2005). Corporal punishment and the stress process. In M. Donnelly & M. A. Straus (Eds.), *Corporal punishment of children in theoretical perspective* (pp. 255–276). New Haven, CT: Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/yale/9780300085471.003.0018>, accessed 30 May 2023.
- Ustuner Top, F., & Cam, H. H. (2021). Childhood maltreatment among university students in Turkey: prevalence, demographic factors, and health-related quality of life consequences. *Psychology, Health & Medicine*, 26(5), 543–554. <https://doi.org/10.1080/13548506.2020.1768274>
- Valentino, K., Cicchetti, D., Rogosch, F., & Toth, S. L. (2011). Mother–child play and maltreatment: A longitudinal analysis of emerging social behavior from infancy to

- toddlerhood. *Developmental Psychology*, 47, 1280–1294.
<https://doi.org/10.1037/a0024459>
- Voisin, D. R., & Hong, J. S. (2012). A meditational model linking witnessing intimate partner violence and bullying behaviors and victimization among youth. *Educational Psychology Review*, 24(4), 479–498. <https://doi.org/10.1007/s10648-012-9197-8>
- Vu, N. L., Jouriles, E. N., McDonald, R., & Rosenfield, D. (2016). Children's exposure to intimate partner violence: A meta-analysis of longitudinal associations with child adjustment problems. *Clinical Psychology Review*, 46, 25-33. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.04.003>
- Wade, M., Wright, L., & Finegold, K. E. (2022). The effects of early life adversity on children's mental health and cognitive functioning. *Translational Psychiatry*, 12(1). <https://doi.org/10.1038/s41398-022-02001-0>
- Walters, M. L., Breiding, M. J., & Chen, J. (2013). The national intimate partner and sexual violence survey: 2010 findings on victimization by sexual orientation. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Retrieved May 13. https://anrows.intersearch.com.au/anrowsjspui/bitstream/1/19619/1/nisvs_sofindings.pdf
- Wang, M., Wang, J., Deng, X., & Chen, W. (2019). Why are empathic children more liked by peers? The mediating roles of prosocial and aggressive behaviors. *Personality and Individual Differences*, 144, 19-23. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.02.029>
- Wathen, C. N., MacGregor, J. C., & MacQuarrie, B. J. (2015). The Impact of Domestic Violence in the Workplace:

- Results From a Pan-Canadian Survey. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 57(7), e65–e71. <https://doi.org/10.1097/JOM.0000000000000499>
- Weissman, D. G., Bitran, D., Miller, A. B., Schaefer, J. D., Sheridan, M. A., & McLaughlin, K. A. (2019). Difficulties with emotion regulation as a transdiagnostic mechanism linking child maltreatment with the emergence of psychopathology. *Development and Psychopathology*, 31(3), 899–915. <https://doi.org/10.1017/S0954579419000348>
- Weitzman, A. (2018). Does Increasing Women's Education Reduce Their Risk of Intimate Partner Violence? Evidence from an Education Policy Reform. *Criminology*, 56(3), 574–607. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12181>
- White, S. J., Sin, J., Sweeney, A., Salisbury, T., Wahlich, C., Montesinos Guevara, C. M., Gillard, S., Brett, E., Allwright, L., Iqbal, N., Khan, A., Perot, C., Marks, J., & Mantovani, N. (2023). Global Prevalence and Mental Health Outcomes of Intimate Partner Violence Among Women: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 15248380231155529. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/15248380231155529>
- Winter, S. M., Dittrich, K., Dörr, P., Overfeld, J., Moebus, I., Murray, E., Karaboycheva, G., Zimmermann, C., Knop, A., Voelkle, M., Entringer, S., Buss, C., Haynes, J., Binder, E. B., & Heim, C. (2022). Immediate impact of child maltreatment on mental, developmental, and physical health trajectories. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63(9), 1027–1045. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13550>

- World Health Organization. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/85239>
- Wright, E. M. (2015). The relationship between social support and intimate partner violence in neighborhood context. *Crime & Delinquency*, 61(10), 1333–1359. <https://doi.org/10.1177/0011128712466890>
- Yakubovich, A. R., Stöckl, H., Murray, J., Melendez-Torres, G. J., Steinert, J. I., Glavin, C. E. Y., & Humphreys, D. K. (2018). Risk and Protective Factors for Intimate Partner Violence Against Women: Systematic Review and Meta-analyses of Prospective-Longitudinal Studies. *American Journal of Public Health*, 108(7), e1–e11. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304428>
- Yount, K. M., Crandall, A., Cheong, Y. F., Osypuk, T. L., Bates, L. M., Naved, R. T., & Schuler, S. R. (2016). Child Marriage and Intimate Partner Violence in Rural Bangladesh: A Longitudinal Multilevel Analysis. *Demography*, 53(6), 1821–1852. <https://doi.org/10.1007/s13524-016-0520-8>

MARXISM IN DUNE AND SEQUELS

Alpay AKTÜRK¹

1. INTRODUCTION

The aim of this study is to analyse the popular science fiction book series Dune through a Marxist theory. Karl Marx's theory goes against the common belief and suggests that the capitalist view of the world will change because capitalist things will devour the society's wealth and authority, creating an accumulation of society. Thus, in Marx's theory, Marxism will prevail over Capitalism because it will create equality in society, eliminate the need for wealth, and solve other problems of capitalism. Dune is a capitalist book, which is why it is easy to see the problems. Using Marxist Theory, I will demonstrate the capitalist aspects and why they are wrong from a Marxist perspective.

1.1. Dune and sequels

Frank Herbert's first publication of Dune was in 1965. It is a grand science fiction novel that draws on real-world details, features deep, motive-driven characters, and explores philosophical themes. The story takes place during the space age, where humanity can travel around the galaxy. However, despite this advanced era, the galaxy is dominated by an imperial system akin to the medieval age. The emperor and Great Houses vie for more resources and authority. The most important resource in the universe is mélange, which can be used for many things, such as seeing the future and enabling space travel. Arrakis, where the

¹ Yüksek Lisans  ğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Fak ltesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, ORCID: 0009-0008-7205-5402.

story is set, is the only planet where *mélange* is found. The books mostly follow Paul Atreides, a young prince of House Atreides, who has been genetically modified to see the future and fulfill the Bene Gesserit prophecy. The Bene Gesserit are a cult with a deep understanding of *mélange* and the ability to foresee the distant future. Paul's family, the Atreides, received the land of Arrakis by order of the emperor. As a result, the Harkonnen family attacked the Atreides to seize Arrakis. After a surprise attack, the Harkonnens took control of Arrakis, marking the beginning of Paul Atreides' legend. After surviving the attack, Paul and his mother, Jessica, became refugees taken in by the Fremen, the natives of Arrakis. They learned the ways of the Fremen. Jessica became the Holy Mother, and Paul became a leader among the Fremen. After uniting all the Fremen tribes, Paul attacked the Harkonnen and reclaimed Arrakis. Paul then governed Arrakis and became, as prophecy predicts, the head Fremen and God-Emperor of the Dune galaxy. He had twins, Leto the Second and Alia, and passed the throne to Leto the Second.

1.2. Marxist theory

Marxist theory, founded by Karl Marx and co-authored by Friedrich Engels, offers a solution to the problem of Capitalism, as used by the Union of Soviet Socialist Republics. The critical center of the Marxist theory, lying the class struggle, which that one segment of the society has the means of production in their hands, work the other side of society to their bone and abuse their work to get more money, the ones who handle this is called Bourgeoisie (Ruling Class or Capitalist Class), and the one who exploited is Proletarian (Working Class). The bourgeoisie has the means of production, with factories and lands; they exploit the proletariat, and this is basically what the Class Struggle is. Other than the Class Struggle, the other concepts are Commodity Fetishism, which holds that property has more value than its practical uses, and the Alienation Concept in Marxist Theory.

Alienation is caused by the property that has no connection to the proletariat, leading the workers to have no means of communicating with the commodity they have created. Class Consciousness is another concept: Marx argued that once the working class becomes aware of their class, they will attempt a revolution and reclaim their rightful rights by overthrowing the capitalist class.

1.3. Frank Herbert

Frank Herbert was born on October 8, 1920, in Tacoma, Washington. His grandparents came from the West to Kitsap County, Washington, in 1905, joining one of the utopian communities in Washington state. It was a socialist community that had its own currency, everyone had the same salary, and had a rule about gender equality. Over time, the socialist features were removed, and the Herberts ran a general store there. Herbert's father, Frank Patrick Herbert Sr., had a unique career path, operating a bus line, selling electrical equipment, and serving as a motorcycle patrolman. His mother comes from an Irish family in Wisconsin. Herbert's childhood is a colourful one; he was camping, hunting, fishing, and even digging for clams, and in a famous story, when he was 8, he jumped on a table and shouted with all his might that he wanted to be an author. Her parents were binge alcoholics, and young Herbert mostly cared for his younger sibling, Patty Lou, who was 13 years younger than he was. He was a futuristic science-fiction author. He enjoys storytelling and is fascinated by it; the human condition is also evident in his books. Before even becoming a novelist, he worked various odd jobs, such as an ecological consultant, a book reviewer, and a photographer. These kinds of jobs would lead him to the successful books, with observations about the world, and fuel his imagination. The most successful book of his career is *Dune*, which was ahead of its time and inspired many works that became science fiction monuments, such as *Blade Runner* and *Star Wars*.

1.4. Thesis statement

Frank Herbert's *Dune* is a complex and variable source of Marxist theory. In the book of *Dune*, Marxist theory is heavily used, with class struggle, economic exploitation, and class consciousness. In *Dune*'s core lies the power, which comes from the resource of *Mélange*, or spice, that can only be found in Arrakis. According to Karl Marx (Marx & Engels, 1848, p. 19). *The Communist Manifesto*. J E Burghard.), "the root of the problem of society is conflict between the one who has control of means of production, and the one who has provided the labour of the good". Therefore, in the book, many factions of the universe, such as the Great Houses and the Fremen, are exploited by the emperor himself to obtain more of the resource, spice. Thus, it leads to Karl Marx's (Marx & Engels, 1848, p. 4) "The history of all hitherto existing society is the history of class struggles," with Arrakis becoming the Africa of *Dune*'s universe, with colonialism and economic dependency, with spice.

2. ARRAKIS AND FREMEN AND COLONIALISM

2.1. Arrakis and colonialism

Arrakis, the only other resource, is Spice, the most valuable in the *Dune* universe. The Spice is a miraculous good that enhances psychic abilities, prolongs the user's life, and grants access to space travel. Therefore, it is necessary and valuable for the emperor to give to the Fremen. As it is seen as a colonial space, Arrakis has real-world parallels; the book was published during the Cold War, a period of rivalry between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics. In this race, Oil was a crucial resource, like Spice, so it can be seen as parallel to the real world, as William A. Senior put it.

The Middle East is depicted in *Dune* as a region exploited and overlooked by major powers. The Emperor and the Harkonnens represent imperial actors (Harkonnens as the Soviet bloc, Atreides as the American/Western), while the covert influence of the Guild (which can be read as transportation and oil companies) and shifts in ruling factions evoke the post-WWI history of the region (Senior, 2007, p. 17)

In *Dune*, Duke Leto, father of the protagonist, says, “He who controls the spice controls the universe” (Dune, 1980, p. 97). This captures the spice’s value as a resource. At the same time, it exposes colonialism: “They have the land, wealth, and power, and they would always take and take... They have come to take what is ours” (Dune, 1980, p. 109). Kynes, an imperial planetologist and native of Arrakis, says this about non-natives taking native goods without returning any wealth. Both the Atreides and the Harkonnen, occupiers of Arrakis, could be seen as oppressors—especially since the Harkonnen even destroy the natives.

2.2. Fremmen as a Proletariat

In Marx’s theory, Fremmen represent the proletariat. Although there is no acceptable definition of Proletariat, there are two things that are widely accepted in the academy: “First, it is instrumental in establishing a rigorous connection between Marx’s writings on value and exploitation and the concept of social class. Second, free labour is, for Marx, the hallmark of an authentic Existence” (Barany, 1997, p. 26). Building on this, the Fremmen are the oppressed class, used for free labour to be exploited for the wealth of the Imperium, or the capitalist. Furthermore, even though they are natives of Arrakis and possess unparalleled knowledge of their world, they have been removed from the profit of the spice—a resource so generous that it could make them rich by the galaxy’s standards.

In the book, this relationship between the bourgeoisie and the working class is best demonstrated when the Harkonnens control Arrakis, the Fremen are being hunted for disrupting spice harvesting, and forced to retreat to the Sietches, like African tribespeople. Baron Harkonnen views them as labourers to exploit. Also, Harkonnen uses fear to keep them in check, which represents a colonial power's view of the natives of the occupied country. Another view of the Fremen comes from The Atreides, even though they are seen as pacifists, yet still intended to use the Fremen's free labor in a different way than the Harkonnens. Duke Leto, who sees the militaristic power of the Fremen, wants them as a counter to the Sardaukar, which is the emperor's own Army. Therefore, the Freemasons are like the Proletariat People, who have been alienated by their product, used by different bourgeois, with different regimes.

2.3. Economics of spice

The economics of Dune is complicated, yet simple. The Galaxy's Bourgeoisies are the Emperor and the Great Houses, who exploit the universe. Herbert shows the dynamics with Spice; it is seen as Galaxy rolls around it because it helps with space travel and many other things. Therefore, by keeping spice production or harvesting under control, the Emperor and the Great Houses secure a strong lead in wealth and authority while dominating the lower classes, such as the Fremen. The Ruling class, with a monopoly on spice production or harvesting, even though they secured this monopoly with military force, lacks any basis for credibility in exercising power over spice. The emperor, who is the sole decider of who will have spice, decides to give Arrakis firstly to Harkonnen, then to Atreides, which shows the immense control, or monopoly, over the spice that affects the economic and political power of a great house, and is about keeping them under control. Which is Duke Leto Comprehend by this statement "The spice is more than a drug; it's political power,

raw and sharp. Whoever controls it controls our universe.” (Dune, 1980, p.86). In the Marxist theory, it mirrors the Capitalist Accumulation theory, “the process of creating or increasing the assets that are needed to produce goods and services” (“Capital Accumulation”, n.d.). Therefore, in Dune, the Emperor arranged the entire Feudal system, in which he controls the Great Houses and determines which resources they can operate, actually exploiting the Great Houses and the Fremen to exemplify his wealth.

In the Dune books, we have seen that the Fremen were under the control of two great houses, the Harkonnens and the Atreides, with the latter coming to power at the emperor's order after the former. These two houses view the Fremen differently, each with its own worldview. The Harkonnen house, which is known for its brutality, and the Atreides, which is known for its Chivalry. Firstly, the Harkonnen regime on the planet Arrakis is violent and brutal. Baron Harkonnen sees the Fremen as a form of free labor and as mere disposable assets. He always uses fear, so that Fremen do not attack or sabotage the spice harvesting and force them to retreat to caves and never leave there. He is the most relevant capitalist in the book, as seen in the quote, “I want to squeeze this planet until it yields every last spice crystal it can” (Dune, 1980, p. 64). On the other side of the coin is The Atreides, Soft power, after the violent Harkonnen, they have been seen as an angel, seeking a mutual agreement and integration with the Atreides and the Freeman. The background is a capitalist view: as a bourgeois, he intended to exploit the Fremen, using them as soldiers to wield political leverage. Other than the Emperor and the Great Houses, there is a guild that monopolizes space travel: the Spacing Guild. The Spacing Guild depends on the spice to navigate through space; without it, they would be left with nothing, because their guild navigators need spice to see the folded space. This guild’s actions align with Marxist theory, as

the economy relied on monopolies and the control of vital resources. As a proletarian, Fremen's alienation under these two great houses is clearly observed.

2.4. Ecological and Cultural attack of Capitalism on Arrakis

Oppression on Arrakis occurs in many ways, not only in political and economic terms, but also in ways that affect the environment and the Culture. Frank Herbert, who has done odd jobs, says this: "I could begin to see the shape of a global problem, no part of it separated from any other – social ecology, political ecology, economic ecology (Parkerson, 1998, p. 55). Fremen, who are the natives of the Arrakis, have a deep understand of the world, they have around been a while, they have their own ways to live in this desert, respecting the sandworms and they have a dream, which is terraforming the world again the green and liveable with moderate weather, so that they could live under the sky, with lots of water. However, the capitalists, who are the Emperor and Great Houses, occupy Arrakis and do not understand the heart of a Fremen; they are in need of spice, and because of this, they do not care or consider the environment or The Culture of the Fremen, disrupting the balance created by the Fremen. The balance that the Fremen created is heavily dependent on the water retribution system they have developed over time; however, the occupiers are ignoring it and failing to survive on Arrakis. Other than the water, they have another missing compartment: the machines used in the desert to harvest spice, which change the desert and anger the sandworms, which could eat those machines. The culture of the Fremen is like their survival: dependent on water; they put water at the center of everything, even taking it from the dead, and conserve their people in underground caves. On the other side of the coin are the Imperial occupiers, who do not understand the water and try to suppress the need for it in Arrakis. As I said before, Fremens have

a dream of terraforming the desert again into a greener, liveable planet. This dream has been a topic of the Freemasons; thus, they have been storing up water so that when the messiah comes, they will achieve their dream under the messiah. Although the dream is their own identity and soul, the Bene-Gesserit Cult actually terraforms it, using the Missionaria Protectiva to lead the Fremen inside without resistance. Nevertheless, Paul uses this because his mother told him about the Bene Gesserit's mission, becomes the messiah of the Fremen, survives, and leads them to retake the false promised land for the Fremen.

3. POWER DYNAMICS OF DUNE

3.1. The Center of the Galaxy: Emperor

The executive of the modern state is but a committee for managing the common affairs of the whole bourgeoisie (Engels, 1848). The emperor is the galaxy's powerhouse, and he has maintained his power through alliances, military strength, and economic manipulation. Similar to other bourgeois, the power he has has been exploited from the lower class of people; even his own military mercenaries, the Sardaukar, have been exploited, in his own words of Frank Herbert, " The Sardaukar were bred for combat on Salusa Secundus, a planet of extremes. Their bodies were honed by harsh conditions, their minds sharpened by constant struggle. They were the emperor's elite, his teeth and claws." (Herbert, 2006, p. 129). The emperor has no hesitation about exploiting the weak in the galaxy because he is dependent on the exploitation; he cares about his own power, as seen in the war between the Atreides and Harkonnen families. The whole accident happens because the emperor wants it that way so that he can continue his days without thinking about it. The most accurate description of this capitalist thinking about the emperor comes from Baron Harkonnen. "The emperor has no friends, only

tools. Even we are expendable, though he plays us against the Atreides to serve his purpose.” (Herbert, 2006, p.66). As a close capitalist, he has understood the emperor more than others.

3.2. The Center of Spice: CHOAM

"Capitalism simply cannot live without constantly expanding markets. Its very existence depends on the incessant, ceaseless extension of commodity circulation and the sphere of capitalist exchange " (Luxemburg, 2003, p.16), CHOAM, the Combine Honnete Ober Advancer Mercantiles, is the structure of the galaxy that circulates the spice, within the reach of the emperor. They have a monopoly over the power of spice, which is exploited from the Fremen, or on the planet Arrakis. The CHOAM is an organization that has shareholders, who are the Emperor, the Bene Gesserit, the noble houses, and the Space Guild, which are the bourgeoisie of the galaxy in the Dune Universe. In the book, Duke Leto talks about the CHOAM with these words: “CHOAM is the empire’s true power. Spice drives everything—trade, politics, survival. Without Arrakis, there is no CHOAM. Without CHOAM, there is no empire.” (Herbert, 2006, p.36). The real parallel of this organization in the modern world is OPEC, the Organization of Petroleum Exporting Countries, which exports petroleum and has a monopoly over its trade, like Spice, and how CHOAM deals.

3.3. The Center of Trade: Space Guild

Space Guild is an organization that has significant power over space travel, which is like an absolute rule to use Space Guild to travel long distances in the galaxy, which even the emperor must obey. How CHOAM has the dominance of the spice trade, the Space Guild has it on space travel. The monopoly on space travel allows space guilds to dominate and exploit others. Even though they have power, they have chosen to be neutral, which can be seen as trustworthy. This neutralism

actually helps them to maintain a monopoly over space travel. The only thing that the Spacing Guild is interested in is spice, which helps their Navigator to travel safely around the galaxy without issue. The spice is an exploited resource on Arrakis. The space guild cares nothing for the lives of the proletariat or for ecology; they have been getting their share of the pie so they can continue to dominate space travel. The parallels are clear in the space guild, which includes travel companies, railway owners, shipping companies, and airline companies, each dominating its area of travel. On the other hand, the Space Guild represents global capitalism because it has no boundaries or limits to its operations; moreover, it has the power to rival a country, as today's corporate businesses do.

3.4. The Bourgeoisies of the Galaxy: Noble Houses

Noble Houses are one of the sides of a dice; they are called Landsraad as an assembly force, and they are depicted as the real Aristocracy, Bourgeoisie. Noble Houses exploit the people more than others, cause they are like a country, or in a way of Aristocracy, they are dukedoms, even though they are not the highest ranking, but they are the direct exploiter of the proletariat, House Atreides, or House Harkonnen, are mostly seen in book, as they are the main houses in the Noble houses, the two of these house, seen as a oppressor of the Fremen. The mirror of this Aristocratic way of galaxy is best seen in the Roman Empire, and to describe these Noble Houses in a way, I will take up a word from Friedrich Nietzsche: " The bourgeoisie, with its morality of 'equality before the law,' has simply inherited the morality of the Roman slave-owner. This 'equality' is merely the equality of those who are legally insignificant. " (Nietzsche, 1998, p.38), these Noble Houses have no diplomatic boundaries, they oppress who they want, they can change their own rules, and make it more profitable for themselves, like how House Harkonnen, wants to kill the Fremen, so that they will not tackle their Spice

harvesting, or how House Atreides, want the Fremens as a military force wants to add them to their camp and wants their trade secrets about the spices.

3.5. The Proletarian of the Galaxy: Fremen

The best representation of the proletariat, or the lower class, is the Fremen; they are the natives of planet Arrakis, which is rich in valuable resources. They are the victims or the exploited community for their work, skills, and thoughts. The big players of the galaxy design Arrakis to their liking and in the most profitable ways, which makes the folks of Fremen abandon their own homes and live elsewhere. To understand the displacement of this capitalist way, I will borrow words from David Harvey.

"Capitalism... is inherently spatial. It constantly reconfigures space through processes of accumulation by dispossession. These processes include: privatization of public goods, commodification of land and the forceful expulsion of peasant populations, financialization of nature, and the destruction of independent livelihoods " (Harvey, 2003, p.3).

4. MISUNDERSTANDING OF MARXISM IN DUNE

4.1. False Messiah

Marxism, in theory, is opposed to all powerhouses that rule over a dominion, such as money, health, government, and so on. Paul Atreides, who was born royal, has become a savior, or the protector of the realm of Arrakis, which is like a role that has been designed for him in centuries, or a role that has been planned for him. Using the power of the role that he has been put in by the Bene Gesserit's Missionaria Protectiva, he consolidates his power in Arrakis and in the heart of the Fremen. Peter L. Berger stated, " Religious ideas often provide a powerful source of legitimacy

for social and political authority. In many societies, rulers have claimed divine sanction for their power, and religious institutions have played a crucial role in reinforcing social hierarchies" (Berger, 1967, p.50), so as the Peter says, Paul used the religious tool that has been given to him by Bene Gesserit, and we enter stage of Louis Althusser's Ideological state apparatuses (ISA), for the Louis there are two ways of controlling the public, or people, ISA and RSA. RSA, repressive state apparatuses, is not our topic, but ISA is what we are going to talk about. Firstly, one must understand what an ISA is: an ISA is a social institution that spreads or maintains the power of the bourgeoisie, even if it is not directly part of the bourgeoisie, such as the police, the army, and schools. Their primary goals are to shape the public, to whichever bourgeoisies of the time need, or believe, and change their value system, and more and more, these ISAs are happening in everyday life, in churches, mosques, and schools, and more places, which the government has control over. So as the Paul get the power over the Fremen with Missionaria Protectiva, he begins to rule them over with the religious, which they have accepted him, " He came to us from the Outer World, Usul, bringing the visions of Lisan al-Gaib. He walks among us, yet sees beyond the sands, guiding our hand. He will lead us to the paradise we have dreamed of. " (Herbert, 1965, p. 174) because of how desperate the situation of Fremen and how the religion of the Fremen works.

4.2. Labor Exploitation Under the Guise of Freedom

In the name of Paul Atreides, many things were achieved, people were killed, the planet was conquered, etc., but all these led to the exploitation of people under the name of Paul Atreides. When Paul takes the throne, he firstly exploits the belief of Fremen and make them into his strong soldier to counter imperial soldiers in the Arrakis, as stated in the book with "He saw them as a force, a weapon, a tool to achieve his ends. Their faith, their ferocity, their very lives were fuel for his crusade." (Herbert,

1965, p.112) which lead to many of the Arrakis people die in the process of the freedom. When Paul takes the throne, people thrilled by the possibilities of the freedom, and what the future hold for them in the name of Fremen, and what could be achieved in the name of messiah, who will help them to recover their self-respect and their status in the grand galaxy, however, what actually happen is where the problem is, As all the dictators that lived in the history of world, in reality and fiction, they start with the revolutionary ideas, like Paul's idea of utopia, that Fremen people could actually have water without worry, which is utopian because of Arrakis is a place of sand even though in the time of golden days, it has water all over the place, right now there very little sources of water in Arrakis, it is so little that, dead bodies will not be buried, dead bodies will be used as a water bag so that they could maximize the water output, and the other sources, which they have collect, is a cave under all of these tribes, this cave is so big that it actually carry more than 10 thousand gallons of water, which distributed only by the elders of a tribes, upon knowing these facts, Paul used this to his own advantage and sell them to a dream of past, which all of the Fremen accepted without even thinking, which could be understandable cause these have been oppressed in the span of centuries and believe that they could have goes up from the underground to ground made them believe even more than they could have . When Paul make them believe his plan, he started to exploit them in every sense of possible, he makes some slaves for his own mother, and use his power more, like when Hitler forces all of the Germany to believe the Lebensraum(living space) that all of these lands are fated for the German people and that they are superior to all other races, people cause they are German, Paul used these kinds of lies to camouflage his own ideas, he make them to work under some suspicious laws, forbid all kinds of spice exchange each other in the tribes, and make them to report all of this to only himself.

4.3. Revolution in the Bourgeoisie sense

" The bourgeoisie cannot exist without constantly revolutionizing the instruments of production, and thereby the relations of production, and with them the whole relations of society."(Marx, K. (n.d.).

The revolution happening on Arrakis is not a Marxist revolution. According to Marx and Engels, the era of proletarian revolution was expected to arrive only at a very advanced stage of capitalism, when large-scale industry dominates the economy and the industrial proletariat comprises the majority of the population (Van Ree, 2013, p. 5). Therefore, in the Dune, we could continue to talk about the revolution, the Dune books happen in distant future, where humanity travel around the galaxy and have a war with machines (Butlerian Jihad) " The Great Revolt took away a crutch... It forced human minds to develop. Schools were started to train human talents (Herbert, 1965, p.441)". Even though it is not a direct quotation about the Butlerian Jihad, it is greatly implied. Capitalism is in the peak of its life, as the technology progress over and over it helps drastically to control the masses and production, as Robert Heilbroner stated, "Capitalist economic history is thus written in bursts of accumulation largely brought on by technological change, followed by periods of slackening expansion as competition erodes profit margins" (Heilbroner, 1997). However, the revolution underway in Arrakis has not changed the political order or abolished private ownership of the means of production, so we cannot speak of a Marxist revolution in Dune. In the semantic view of the Social Revolution that is presented by Adam Schaff, "in Marxist terminology, a qualitative change in the social base and in the social super-structure "(Schaff, 1973, p.17). The revolution would only change who controls production. First, it was the Emperor, who indirectly owned it through his subordinates, such as Duke Leto and Lord Harkonnen. After the

so-called revolution, the ownership of the production, which is spice, goes into the hands of Paul, who keeps the proletariat employed. The social structure remains unchanged, but the Fremens still work under harsh conditions. "Here, you learned to conserve moisture in every breath. It was the price of life. And the spice... it was the price of everything else (Herbert, 1965, p. 38). Moreover, they are made soldiers to protect the spice and the Arrakis, by Paul, "He was Muad'Dib. He commanded the sand. He commanded the spice. He commanded the Fremen "(Herbert, 1965, p.298), who is the owner of the production in the Arrakis after the Lord Harkonnen, or the Emperor. As the owner of the production, Paul has become a great capitalist, but how he ascends to this position is another work of the bourgeoisie. It is a piece of work of the ideology, which happens to be an important cause in this story, what Paul Atreides becomes after he becomes the leader of the Fremen, "They called him Mahdi, the expected one. And they believed in him with a fervor that appalled and yet fascinated him". (Herbert, 1965, p.365) The ideology that has been around Arrakis even when Paul Atreides had not been born, Missionaria Protectiva, is a seed or gossip that has been planted by Bene Gesserits to ensure a kind of religious or ideological savior to come and save the local people from oppression and tyranny. This is not only used on Arrakis but also occurs in other worlds. This plan has served two purposes for the Bene Gesserits: first, it is seen as a development project throughout the galaxy, especially in the Imperium; second, it is intended to secure or protect the Bene Gesserit Sisterhood throughout the galaxy. So, this plan works as a social engineering, Bene Gesserits comes to a planet analyses the existing myth and religious, add something from The Sisterhood to the very existing thing, which every Bene Gesserits sister could emulate and know, then leave a Sister behind to closely watch the cultural development, or leave a Sister to change the direction of the culture to their side. The most

exemplary of this plan is Arrakis Himself, as the Lady Jessica says in the book,

"Mapes lowered the knife. 'My Lady, when one has lived with prophecy for so long, the moment of revelation is a shock.' Jessica thought about the prophecy—the Shari-a and all the panoplia propheticus, a Bene Gesserit of the Missionaria Protectiva dropped here long centuries ago—long dead, no doubt, but her purpose accomplished: the protective legends implanted in these people against the day of a Bene Gesserit's need. Well, that day had come (Herbert, 1965, p.211)".

In this sentence from Dune, we see how a Bene Gesserit cultivated a planet through her action before any other Bene Gesserit Sister had arrived. Louis Althusser's idea of the Ideological State Apparatuses appears in his words from Ideology and Ideological State Apparatuses: "I shall call Ideological State Apparatuses a certain number of realities which present themselves to the immediate observer in the form of distinct and specialized institutions. I propose an empirical list of these, which will obviously have to be examined in detail, tested, corrected, and reorganized. With all the reservations implied by this requirement, we can, for the moment, regard the following institutions as the Ideological State" (Althusser, 1970, p. 86). This is what we could call the turning point of this idea. In this case, we see a religious state created to serve as a savior, or a Lisan Al Gaib, which refers to Paul Atreides. The Missionaria Protectiva acts as a bourgeois ideological trap, set by the Bene Gesserits to protect their allies and their Sister should anything happen to them. The solidification of power is also a concern of this Revolution. The transfer of power to Paul represents another misapplication. This is because the power does not shift as intended in a Marxist way. As Louis Althusser writes, "I shall conclude by saying that ideology has a material existence because it always exists in an apparatus, and its practice, or practices. This

existence is material: a material apparatus (an Ideological State Apparatus) which issues from it, and material practices governed by material rituals, which in turn transform the material ideological apparatus into a material effect by calling into action a material subject ... it finds its practice in human action, which is simply ideology made concrete " (Althusser, 1970, p. 115). Thus, this religious state, prepared not only to save them on their long journey but also to pave their way to a throne, is Lisan Al Gaib. This seed helps them preserve their powers through a mythical or religious means, so that no one will question their legitimacy or dare to change their leader.

5. CONCLUSION

All in all, Frank Herbert's *Dune* and its sequels portray Arrakis as a site of imperialist exploitation. The entire planet, including its humans and lands, is exploited. This exploitation is seen through capitalist, Marxist, and even pragmatist lenses. Arrakis embodies shifting forms of colonialism and capitalism throughout the book. Elites such as the Emperor, the Great Houses, and the Bene Gesserit reap the benefits of this capitalism with little effort. Meanwhile, the lower-class people toil.

Reading *Dune* through Marxism reveals its critique of corrupt power, rigid class structures, and ideological control concealed as saviorism. Paul Atreides' rise shows that hierarchy prevails, rather than dissolves. This reinforces capitalism. The Emperor, Great Houses, Spacing Guild, and CHOAM mirror the galactic bourgeoisie. All remain grounded in capitalism. The Fremen represent the proletariat. This analysis frames the narrative as a flawed Marxist revolution and a warning about false messiahs, ideological manipulation, and the risks of worker exploitation.

REFERENCES

- Althusser, L. (1970). Ideology and ideological state apparatuses (Notes towards an investigation). In *Lenin and philosophy and other essays* (B. Brewster, Trans.). New York, NY: Monthly Review Press.
- Barany, Z. (1997). The 'volatile' Marxian concept of the dictatorship of the proletariat. *Studies in East European Thought*, 49(1), 1-21.
- Berger, P. L. (1967). *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*.
- Capital accumulation. (n.d.). In *Cambridge dictionary*. Retrieved n.d, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/capital-accumulation>
- Engels, F. (n.d.). *Communist manifesto* (Chapter 1). Retrieved from <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/ch01.htm>). (Original work published 1848)
- Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Heilbroner, R. (1997). Technology and capitalism. *Social Research*, 64(3), 1321–1325.
- Herbert, F. (1965). *Dune*. Philadelphia, PA: Chilton Books.
- Herbert, F. (1980). *Dune*. Oxford, England: Oxford University Press. (Original work published 1965)
- Herbert, F. (2006). *Dune*. London, England: Hodder Paperback. (Original work published 1965)

- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness: Studies in Marxist dialectics*. London, England: Merlin Press.
- Luxemburg, R. (2003). *The accumulation of capital* (1st ed.). London, England: Routledge.
- Marx, K. (n.d.). Manifesto of the Communist Party. Retrieved from Marxists Internet Archive: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/>
- Marx, K., & Engels, F. (1848). *The Communist manifesto*. [City, State/Country]: J.E. Burghard. Retrieved from <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/>
- Nietzsche, F. (1998). *On the genealogy of morality* (M. Clark & A. J. Swensen, Trans.). Indianapolis, IN: Hackett Publishing. (Original work published 1887)
- Parkerson, R. W. (1998). Semantics, general semantics, and ecology in Frank Herbert's *Dune*. *ETC: A Review of General Semantics*, 55(3), 317–328.
- Schaff, A. (1973). Marxist theory on revolution and violence. *Journal of the History of Ideas*, 34(2), 263–270.
- Senior, W. A. (2007). Frank Herbert's prescience: *Dune* and the modern world. *Journal of the Fantastic in the Arts*, 17(4), 317–320.
- Van Ree, E. (2013). Marxism as permanent revolution. *History of Political Thought*, 34(3), 540–563.

**SOSYAL BİLİMLER ALANINDA BİLİMSEL
ARAŞTIRMALAR**

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com